

Kršćanstvo kao mistična činjenica i drevne misterije

SD 8

Rudolf Steiner

SADRŽAJ

Predgovor drugom izdanju	3
I Točke gledišta	5
II Misteriji i misterijska mudrost	8
III Grčki mudraci prije Platona u svjetlu misterijske mudrosti	17
IV Platon kao mistik	25
V Misterijska mudrost i mit	34
VI Egipatska misterijska mudrost	45
VII Evanđelja	51
VIII Lazarovo čudo	55
IX Apokalipsa po Ivanu	60
X Isus i njegova povijesna pozadina	67
XI O naravi kršćanstva	69
XII Kršćanstvo i poganska mudrost	73
XIII Augustin i Crkva	77
Neki komentari	81

Predgovor drugom izdanju

Autor je ovaj rad nazvao 'Kršćanstvo kao mistična činjenica', kada je sažeo sadržaj predavanja koje je održao 1902. prije osam godina. Ovim naslovom se željelo ukazati na poseban karakter knjige. Ne samo da se pokušalo povijesno prikazati mistični sadržaj kršćanstva, nego je također pojava kršćanstva prikazana s mističnog gledišta. Temeljna ideja bila je da su u nastanku kršćanstva na djelu bile duhovne činjenice, koje se može vidjeti samo ovakvim pogledom. Sam sadržaj knjige opravdava to da njen autor ne naziva 'mističnim' gledište koje se drži maglovitih, više emocionalnih uvida, nego strogo 'znanstvenog izlaganja'. U širokim krugovima 'misticizam' se trenutno shvaća na ovaj način i stoga ga vjerojatno mnogi objašnjavaju kao područje duševnog života koje ne može imati nikakve veze sa 'pravom znanošću'. U smislu ove knjige riječ 'misticizam' se koristi za opisivanje duhovne činjenice čija se bit može spoznati, samo ako se spoznaja uzima iz izvora samog duhovnog života. Svatko tko odbacuje vrstu znanja koje crpi iz takvih izvora, neće moći zauzeti stav o sadržaju ove knjige. Samo oni koji prihvaćaju 'misticizam' u smislu da može sadržavati istu jasnoću kao u pravom prikazu znanstvenih veza, prihvatit će kako se sadržaj kršćanstva mistično opisuje kao misticizam. Jer nije bitan samo sadržaj napisanog, nego prije svega - vrsta spoznaje kojom se prezentira.

U našem današnjem vremenu, mnogi još imaju jaku averziju prema takvim načinima spoznaje. Vide ih kao proturječne pravoj znanosti. I to nije slučaj samo s onima koji jednostavno žele prihvatiti svjetonazor temeljen na 'istinskom znanstvenom znanju' za koje vjeruju da je valjano, već i s onima koji, kao ispovjednici kršćanstva, žele razmotriti njegovu bit. Autor ovog djela stoji na stajalištu da sadašnja znanstvena dostignuća zahtijevaju uzdizanje do istinskog misticizma. Ovakvo gledanje može pokazati da je drugačiji odnos prema spoznaji u suprotnosti sa svime što znanstvena dostignuća nude. Činjenice ove prirodne znanosti ne mogu se dokučiti korištenjem sredstava spoznaje kojima bi se mnogi ljudi koji misle da stoje na čvrstom tlu prirodne znanosti htjeli koristiti.

Ovu knjigu neće odbaciti samo oni koji mogu priznati da je potpuno uvažavanje našeg sadašnjeg, divljenja vrijednog znanja o prirodi, kompatibilno s istinskim misticizmom.

Kroz ono što se naziva 'mističnim znanjem', autor ove knjige ima za cilj pokazati kako je izvor kršćanstva imao svoje preduvjete u misterijima pretkršćanske ere. Ovaj 'pretkršćanski misticizam' predstavlja tlo u kojem kršćanstvo uspijeva kao samostalno sjeme. Ovo gledište omogućuje razumijevanje kršćanstva u njegovoj samostalnoj biti, unatoč tome što njegov razvoj slijedi iz pretkršćanske mistike.

Ako se ovakvo gledište zanemari, previše je lako shvatiti ovu neovisnost, vjerujući da je ono što je već postojalo u pretkršćanskom misticizmu, samo dalje razvijeno u kršćanstvu. Mnoga suvremena mišljenja padaju u ovu zabludu, uspoređujući sadržaj kršćanstva s pretkršćanskim pogledima, i tada vjeruju da su kršćanski pogledi samo daljnji razvoj tih pretkršćanskih pogleda. Ova knjiga ima za cilj pokazati da kršćanstvo pretpostavlja prethodni misticizam, baš kao što sjeme biljke pretpostavlja svoje tlo. Poznavanjem njegova podrijetla želi se istaknuti bit kršćanstva upravo u njegovoj jedinstvenosti, a ne izbrisati je.

Autor s dubokim zadovoljstvom može reći da je ovakvim prikazom 'biti kršćanstva' naišao na odobravanje ličnosti koja je svojim značajnim spisima o duhovnom životu čovječanstva obogatila kulturu našeg vremena. Edouard Schuré, autor 'Grands Initiés' složio se sa stajalištima ove knjige do te mjere da ju je sam preveo na francuski (pod naslovom 'Les mystères antiques et les mystères chrétiennes'). Tek usput, a kao simptom trenutne čežnje da se bit kršćanstva shvati u duhu ove knjige, treba spomenuti da je prvo izdanje osim francuskog, prevedeno i na druge europske jezike.

Autor se nije osjećao prisiljenim mijenjati bilo što bitno kada je objavljeno ovo drugo izdanje, u odnosu na prvo izdanje. S druge strane, postoje proširenja onog prikazanog prije osam godina. Također se neke stvari pokušao prikazati preciznije i detaljnije nego je tada bilo moguće. Nažalost, zbog velike zauzetosti autora, proteklo je dosta vremena od trenutka rasprodaje prve naklade do izlaska ove druge.

Napisano u svibnju 1910.

Rudolf Steiner

I. Točke gledišta

Znanstveno razmišljanje imalo je dubok utjecaj na moderni intelektualni život. Sve je manje moguće govoriti o duhovnim potrebama, o 'životu duše' bez da se time bavimo osim na osnovu ideja i spoznaja prirodne znanosti. Svakako: ima još mnogo ljudi koji zadovoljavaju te potrebe ne dopuštajući znanstvenoj struji da remeti njihov duhovni život. Oni koji čuju puls vremena, ne mogu biti jedni od njih. Sve većom brzinom, ideje izvučene iz znanja o prirodi osvajaju ljudske glave; i srca slijede, iako mnogo manje rado, iako često obeshrabreno i oklijevajući. Nije bitan samo broj onih koji su osvojeni; nego radije da postoji moć svojstvena znanstvenom razmišljanju koja daje uvjerenje onima koji obraćaju pozornost: da ovo razmišljanje sadrži nešto što suvremeni svjetonazor ne može susresti, a da iz toga ne stekne značajne dojmove. Mnogi od izdanaka ovakvog razmišljanja opravdano zahtijevaju odbacivanje takvih ideja. Ali na tome se ne može stati u dobu u kojem se najširi krugovi okreću takvom načinu razmišljanja i privlače ga kao nekom magičnom moći. Činjenica da pojedinci vide kako nas je stvarna znanost 'odavno' odvela izvan 'prostih sila i materijalne mudrosti' materijalizma, to ne mijenja. Puno više pažnje, čini se, treba posvetiti onima koji hrabro izjavljuju da su znanstvene ideje one na kojima se mora graditi nova religija. Čak i ako se nekome tko poznaje dublje duhovne interese čovječanstva čine plitke i površne, on ih ipak mora poslušati; jer se pozornost današnjice okreće njima; i postoje razlozi da se vjeruje da će u bliskoj budućnosti privlačiti sve više pažnje. A u obzir dolaze i oni drugi, čiji interesi srca zaostaju za onima glave. To su oni čiji umovi ne mogu prihvatiti znanstvene ideje. Teret dokazivanja im je težak. Ali tim idejama ne mogu biti zadovoljene potrebe njihovih umova. One pružaju perspektivu koja je previše sumorna za zadovoljstvo. Treba li se ljudska duša uzdići do ljepote, istine i dobrote, tek da bi bila odnesena kao u mjhuriću od pjene koju je materijalni mozak napuhao? To je osjećaj koji mnoge ljude pritišće poput noćne more. A i znanstvene ideje ih pritišću, zato jer se nameću velikom silom autoriteta. Takvi ljudi, koliko mogu, ostaju slijepi na ovaj sukob u svojim dušama. Da, oni se tješe govoreći da je ljudskoj duši u tim stvarima uskraćena potpuna jasnoća. Oni misle znanstveno u onoj mjeri u kojoj to zahtijeva iskustvo osjetila i logika razumijevanja; ali zadržavaju svoje religiozne osjećaje i radije ostaju u tami koja im zamagljuje razumijevanje ovih stvari. Nemaju hrabrosti doći do jasnoće.

U to ne može biti sumnje: znanstveni način razmišljanja je najmoćnija sila u duhovnom životu modernog doba. I svatko tko govori o duhovnim interesima čovječanstva ne smije je zanemariti. Ali također nema sumnje da je način na koji ona u početku zadovoljava duhovne potrebe, površan i plitak. Bilo bi tužno kad bi to bio ispravan način. Ili ne bi bilo depresivno da se čovjek

mora složiti čim netko kaže: "Misao je oblik moći. Hodamo pomoću iste sile kojom i mislimo. Čovjek je organizam koji različite oblike sile pretvara u misaonu silu, organizam koji održavamo u aktivnosti onim što nazivamo 'hranom', i s kojim proizvodimo ono što nazivamo mišlju. Kakav je to divan kemijski proces koji bi puku količinu hrane mogao pretvoriti u božansku tragediju 'Hamleta'."? To piše u pamfletu Roberta G. Ingersolis pod naslovom 'Moderni sumrak bogova'. - Čak i ako takve misli naiđu na malo odobravanja kada ih netko izrazi: nije važno. Glavno je to da se bezbroj ljudi vidi prisiljenim znanstvenim načinom razmišljanja, zauzeti stav prema procesima u svijetu u smislu gornjih rečenica, čak i ako misle da to ne čine.

Zasigurno bi te stvari bile tužne, kada bi sama prirodna znanost bila prisiljena pridržavati se ispovijedanja koje proklamiraju mnogi njezini noviji proroci. To je vrlo neutješno za svakoga tko je iz sadržaja ove prirodne znanosti stekao uvjerenje da je njezin način razmišljanja valjan, a metode nepokolebljive. Jer takav si mora reći: ma koliko se ljudi svađali oko pojedinih pitanja; neka se pišu tomovi za tomovima, skupljaju zapažanja o zapažanjima o 'borbi za egzistenciju' i njezinoj beznačajnosti, o 'svemoći' ili 'nemoći' 'prirodnog odabira': sama prirodna znanost ide u smjeru koji, u određenim granicama, mora nailaziti na odobravanje u sve većem stupnju.

No jesu li zahtjevi prirodne znanosti doista oni o kojima govore neki njezini predstavnici? A da to nisu, dokazuje i samo ponašanje ovih predstavnika. Njihovo ponašanje nije isto u njihovoj oblasti, onako kako mnogi opisuju i traže za druge oblasti. Ili bi Darwin i Ernst Haeckel ikada došli do velikih otkrića na polju razvoja života da su, umjesto da promatraju život i strukturu živih bića, otišli u laboratorij provoditi kemijske pokuse na komadiću izrezanom iz organizma? Bi li Lyell bio u stanju prikazati razvoj zemljine kore da nije ispitivao slojeve Zemlje i njihov sadržaj, nego da je ispitivao kemijska svojstva bezbrojnog kamenja? Zaista morate ići stopama ovih istraživača, koji se predstavljaju kao monumentalne figure u suvremenom razvoju znanosti! Tada će se to primijeniti i u višim područjima duhovnog života, kao što se to čini na polju promatranja prirode. Čovjek tada neće povjerovati da je shvatio bit 'božanske' tragedije Hamleta ako kaže: čudesan kemijski proces preobrazio je kvantum hrane u tu tragediju. U to nitko neće povjerovati više nego što bilo koji prirodni znanstvenik može ozbiljno vjerovati da je shvatio ulogu topline u evoluciji Zemlje kada je proučavao učinak topline na sumpor u kemijskoj retorti. On ne pokušava razumjeti strukturu ljudskog mozga tako što će izvaditi komadić iz glave i ispitati kako na njega djeluje lužina, već će se zapitati kako on nastaje iz organa nižih organizama.

Dakle, ipak je istina: svatko tko istražuje bit duha, može učiti samo od prirodnih znanosti. Sve što mora učiniti je zapravo učiniti na način kako ona to radi. Samo se ne smije dati zavarati onim što mu pojedini predstavnici

prirodne znanosti žele reći. On bi u duhovnom području trebao istraživati onako kao što ona radi u fizičkom; ali ne treba usvojiti mišljenja koja oni iznose o duhovnom svijetu, zamagljena njihovim razmišljanjem o čisto fizičkim stvarima.

Čovjek djeluje u duhu prirodne znanosti samo ako promatra duhovni razvoj ljudskih bića jednako nepristrano kao što prirodoslovac promatra osjetilni svijet. Na području duhovnog života, dolazimo do načina gledanja na stvari koji se razlikuje od čisto znanstvenog, kao što se geološko razlikuje od čisto fizičkog, a istraživanje razvoja života razlikuje se od istraživanja pukih kemijskih zakona. Vodite se višim metodama, koje možda nisu iste kao one prirodnih znanosti, ali su ipak posve u skladu s njihovim duhom. Kao rezultat toga, mnogi jednostrani pogledi na prirodna istraživanja mogu se modificirati ili ispraviti s drugog gledišta; ali to samo nastavlja prirodnu znanost; o nju se nismo ogriješili. - Samo takve metode mogu dovesti do istinski prodornog duhovnog razvoja, poput kršćanstva ili drugih religijskih koncepata. Tko god ih koristi, može izazvati kontradikciju kod nekih ljudi koji vjeruju da misle znanstveno: ali on zna da je u potpunom skladu s istinski znanstvenim načinom razmišljanja.

Istraživač također mora ići dalje od čisto povijesnog istraživanja dokumenata duhovnog života. To mora učiniti upravo zbog stava koji proizlazi iz promišljanja prirodnih događaja. Malo je vrijedno u objašnjavanju kemijskog zakona opisivati retorte, posude i pincete koje su dovele do otkrića zakona. Ali isto tako i jednako malo vrijedi identificirati povijesne izvore iz kojih je crpio evanđelist Luka, kako bi objasnio povijest kršćanstva; ili iz kojih je sastavljeno Ivanovo 'Tajno otkrivenje'. 'Povijest' može biti samo predvorje stvarnog istraživanja. Ne može se ništa naučiti o idejama koje prevladavaju u Mojsijevim spisima ili u predajama grčkih mitova, slijedeći povijesno podrijetlo dokumenata. U njima su dotične ideje našle samo vanjski izraz. A prirodoslovac koji želi istražiti prirodu 'čovjeka', također ne prati kako je riječ 'čovjek' nastala i kako se razvila u jeziku. On se drži stvari, a ne riječi u kojoj stvar dolazi do izražaja. I u duhovnom životu, također se treba držati duha, a ne vanjskih dokumenata.

II. Misteriji i misterijska mudrost

Nešto poput vela misterije visi nad načinom na koji su, unutar drevnih kultura, oni koji traže dublji religiozni i kognitivni život, zadovoljavali svoje duhovne potrebe, osim onoga što su nudile popularne narodne religije. Odvedeni smo u tamu tajanstvenih kultova, kada istražujemo zadovoljenje takvih potreba. Bilo koja osobnost koja pronade takvo zadovoljenje, na neko vrijeme izmiče našem pogledu. Vidimo kako joj narodne religije u početku ne mogu dati ono što njeno srce traži. Ona priznaje bogove; ali zna da se velike zagonetke egzistencije ne otkrivaju u običnom pogledu na bogove. Ona traži mudrost koju brižno čuva zajednica svećeničkih mudraca. U toj zajednici traži utočište za dušu. Ako mudraci misle da je dovoljno pripremljena, vodit će je s razine na razinu do višeg uvida, na način koji je izvan pogleda stranaca. Ono što joj se sada događa skriveno je od neupućenih. Neko vrijeme izgleda kao potpuno udaljena od zemaljskog svijeta. Čini se kao da je prebačena u tajni svijet. - A kada se vrati na svijetlo dana, pred nama stoji drugačija, potpuno transformirana osobnost. Osobnost koja ne može pronaći dovoljno uzvišene riječi da izrazi koliko je to iskustvo bilo značajno za nju. Ona sama sebi izgleda, ne samo figurativno, nego u smislu najviše stvarnosti, kao da je prošla kroz smrt i probudila se u novi, viši život. I jasno je da njene riječi ne može istinski razumjeti nitko tko nije doživio nešto slično. To je bio slučaj s ljudima koji su kroz misterije bili inicirani u taj tajanstveni sadržaj mudrosti koji je ljudima uskraćen, i koji je bacao svijetlo na najviša pitanja. Rame uz rame uz narodnu religiju bila je i ova 'tajna' religija izabranih. Iz povijesne perspektive, njeno podrijetlo je zatamnjeno u tami podrijetla naroda. Ima ih kod starih naroda posvuda, koliko se u njih može steći uvid. Mudraci ovih naroda o misterijima govore s najvećim poštovanjem. - Što se u njima krilo? I što su otkrili onome tko je u njih bio iniciran?

Tajanstvenost njihove pojave još je veća kada se shvati da su misterije i stari smatrali nečim opasnim. Put do tajni egzistencije vodio je kroz svijet užasa. I teško onome tko ih je nedostojan pokušao dosegnuti. - Nije bilo većeg zločina od 'izdaje' tajni neupućenima. 'Izdaja' je kažnjavana smrću i oduzimanjem imovine. Poznato je da je pjesnik Eshil bio optužen da je nešto od misterija iznio na pozornicu. Mogao je izbjeći smrt samo bijegom na Dionizijev žrtvenik i 'pravnim' dokazivanjem da nikada nije bio iniciran.

Ono što drevni ljudi govore o tim tajnama nešto govori, ali je i dvosmisleno. Posvećenik je uvjeren da je grešno govoriti ono što zna; a također i da je grijeshno za neupućene to čuti. Plutarh govori o strahu onih koji će biti inicirani i uspoređuje njihovo stanje s pripremom za smrt. Inicijaciji je morao prethoditi poseban način života. Njemu je bila namjena u osjetilnost unijeti

snagu duha. Post, samotni život, neka kazivanja i određene duhovne vježbe trebali su služiti toj svrsi. Za što god je osoba vezana u običnom životu, za nju bi trebalo izgubiti svaku vrijednost. Cijeli smjer osjećaja i emocionalnog života morao se promijeniti. - O smislu ovakvih vježbi i testova ne može biti dvojbe. Mudrost koja je trebala biti predstavljena osobi koju treba inicirati, mogla je imati pravi učinak na njenu dušu samo ako je ona prvo preobrazila svoj svijet nižih osjećaja. Bila je uvedena u život duha. Trebala bi vidjeti viši svijet. Nije mogao razviti odnos s njim bez prethodnih vježbi i testova. Upravo je taj odnos bio bitan. Svatko tko želi ispravno razmišljati o ovim stvarima, mora imati iskustvo o intimnim činjenicama života spoznaje. Moramo osjećati da postoje dva veoma odvojena odnosa prema onome što nudi najviše znanje. - Svijet koji čovjeka okružuje je prije svega njegov stvarni svijet. On dodiruje, čuje i vidi što se događa. Stvari nazivamo stvarima jer ih opažamo svojim osjetilima. I razmišljamo o njima kako bi razumjeli njihovu povezanost. - S druge strane, ono što nastaje u našoj duši nije nam u početku stvarnost u istom smislu. To su samo 'puke' misli i ideje. U njima vidimo samo slike osjetilne stvarnosti. Same stvari nemaju stvarnost. Ne možemo ih dirati; ne čujemo ih i ne vidimo.

Postoji još jedan odnos prema svijetu. Svatko tko se apsolutno drži upravo opisanog tipa stvarnosti teško da će to razumjeti. Za određene ljude to se događa u određenom trenutku njihova života. Za njih je cijeli njihov odnos sa svijetom obrnut. Oni strukture koje se pojavljuju u duhovnom životu njihove duše nazivaju istinskim stvarima. I ono što osjetila čuju, što dodiruju i vide, tome pripisuju stvarnost niže vrste. Znaju da ne mogu dokazati ono što govore. Znaju da mogu samo pričati o svojim novim iskustvima. I da se svojim pričama suočavaju s drugima na isti način, kao što se osoba koja vidi prenoseći percepcije svojih očiju, suočava sa slijepima od rođenja. Obvezuju se prenijeti svoj unutarnja iskustva u uvjerenju da postoje drugi oko njih čije su duhovne oči još uvijek zatvorene, ali čije misaono razumijevanje može biti omogućeno snagom onoga što se priopćava. Jer imaju vjeru u čovječanstvo i žele otvoriti duhovne oči. Oni mogu samo položiti plodove koje je njihov duh sakupio; hoće li druga osoba to vidjeti, ovisi o tome ima li razumijevanja za ono što duhovno oko vidi. - Ima nešto u ljudima što ih u početku sprječava da vide duhovnim očima. U početku toga uopće nema. Čovjek je ono što jest u svojim osjetilima; a njegovo razumijevanje samo je tumač i sudac njegovih osjetila. Ta bi osjetila loše obavljala svoj posao kad ne bi inzistirala na vjernosti i nepogrešivosti njegovih izjava. Oko bi bilo loše oko, ako ne bi tvrdilo bezuvjetnu stvarnost svojih vizualnih percepcija. Oko ima svoje pravo. Niti oko gubi svoja prava preko duhovnog oka. Ovo duhovno oko samo dopušta stvari osjetilnog oka vidjeti u višem svijetlu. Čovjek tada ne poriče ništa od onoga što je osjetilno oko vidjelo. Ali ono što je viđeno zrači novim sjajem koji do sada nije viđen. I tada znate da ste isprva vidjeli samo nižu stvarnost. Čovjek sada vidi istu stvar; ali vidi uronjenu u nešto više, u

duh. Sada je pitanje i osjeća li se ono što se vidi. Svatko tko stoji samo pred osjetilnim sa živim senzacijama i osjećajima, ove više stvari, vidi kao 'fatamorganu', puku 'fantaziju'. Njegovi osjećaji usmjereni su samo na osjetilno. Poseže u prazninu, kada želi dokučiti duhovne strukture. Povlače se od njega kada ih pokuša osjetiti. To su samo misli. On ih misli; on ne živi u njima. Za njega su to slike, nestavnije od prolaznih snova. Dižu se kao pjenaste formacije kada se suoči sa svojom stvarnošću; nestaju u usporedbi s masivnom, čvrsto izgrađenom stvarnošću o kojoj mu govore njegova osjetila. - Drugačiji je onaj koji je promijenio svoje osjećaje, i osjećaje prema stvarnosti. Za njega je ta stvarnost izgubila svoju apsolutnu stabilnost, svoju bezuvjetnu vrijednost. Njegova osjetila i njegovi osjećaji ne trebaju otupjeti. Ali počinju sumnjati u svoju apsolutnu vladavinu; ostavljaju prostor za nešto drugo. Taj prostor počinje oživljavati svijet duha.

Ovdje postoji mogućnost koja može biti strašna. To je da čovjek gubi senzacije i osjećaje za neposrednu stvarnost, a pred njim se ne otvara nova. Zatim lebdi kao u praznini. Osjeća se mrtav. Stare vrijednosti su nestale i nisu se pojavile nove. Svijet i čovjek tada za njega više ne postoje. - Ali to nije samo mogućnost. To će postati stvarnost za svakoga tko želi postići više znanje. On doseže točku u kojoj sav život duh proglašava smrću. Njega tada više nema na svijetu. On je ispod svijeta - u podzemlju. Prolazi kroz Had. Dobro za njega ako ne potone. Kad se pred njim otvori novi svijet. Ili nestaje; ili iznova stoji pred sobom kao preobražena osoba. U potonjem slučaju novo Sunce, nova Zemlja, stoji pred njim. Cijeli mu se svijet preporodio iz duhovne vatre.

I tako inicirani opisuju što se s njima dogodilo kroz misterije. Menippus kaže kako je putovao u Babilon kako bi ga Zoroasterovi nasljednici odveli u Had i natrag. On kaže da je u svojim lutanjima plivao kroz velike vode; da je prošao kroz vatru i led. Za mistike se čuje da su se prestrašili isukanog mača i da je 'potekla krv'. Čovjek razumije takve riječi ako poznaje mjesto prijelaza iz nižeg u više znanje. Osjetili ste kako se sva čvrsta materija, kako se sve čulno rastopilo u vodu; izgubili su tlo pod nogama. Sve što se prije smatralo živim bilo je ubijeno. Kao što mač prolazi kroz toplo tijelo, duh je prošao kroz sav osjetilni život; vidjelo se kako teče krv osjetilnosti. Ali pojavio se novi život. Uskrsnuli smo iz podzemlja. O tome govori govornik Aristid. "Mislio sam da sam dotaknuo Boga, osjetio kako se približava, a bio sam između jave i sna; moj duh je bio vrlo lagan, tako da nitko tko nije 'iniciran' to ne može reći i razumjeti." Ova nova egzistencija nije podložna zakonima nižeg života. Rast i propadanje ne utječu na njega. O vječnom se može puno govoriti; ali ako nije prošao put u Had, njegove riječi su 'buka i dim'. Posvećenici imaju novi pogled na život. Tek sada se smatraju ovlaštenima govoriti o besmrtnosti. Oni znaju da onaj tko govori o besmrtnosti, a ne poznaje 'inicirane', govori o tome nešto što ne razumije. Takva osoba pripisuje besmrtnost stvari koja je podložna zakonima stvaranja i

propadanja. - Mistici ne žele steći puko uvjerenje o vječnoj biti života. Prema gledištu misterija, takvo vjerovanje ne bi imalo nikakvu vrijednost. Jer prema takvom gledanju, vječno uopće nije živo prisutno u neiniciranima. Kad bi takav govorio o vječnom, ne bi govorio ni o čemu. Umjesto toga, inicirani upravo traže to vječno. Prvo moraju probuditi vječno u sebi; onda možete razgovarati o tome. Stoga za njih Platonove grube riječi imaju punu vrijednost, da tko nije iniciran tone u blato; i da samo oni koji su iskusili mistični život ulaze u vječnost. Samo se tako mogu razumjeti riječi u Sofoklovom fragmentu: "Kako su sretni oni koji su inicirani ući u carstvo sjena. Oni tamo žive sami - drugima su samo muke i nevolje suđene."

Zar se, dakle, ne opisuju opasnosti kada se govori o misterijima? Nije li čovjeku oduzeti sreću, dapače najveću životnu vrijednost, odvesti ga na vrata podzemlja? Strašna je to odgovornost za takav čin. Pa ipak: možemo li izbjeći tu odgovornost? Bila su to pitanja koja si je inicijant morao postaviti. Bio je mišljenja da je um naroda prema njegovom znanju, kao tama prema svjetlu. Ali u toj tami živi nevina sreća. Mistici su smatrali da se u tu sreću ne treba zločesto miješati. Kako bi bilo da je mistik 'izdao' svoju tajnu? Govorio bi riječi, ništa osim riječi. Nigdje ne bi bilo osjećaja i emocija koje bi uhvatile duh iz ovih riječi. To bi uključivao pripremu, vježbe i testove i cjelokupnu promjenu osjetilnog života. Bez toga bi slušatelj bio bačen u prazninu, u ništavilo. Ono što ga je veselilo bilo bi mu oduzeto; a ništa mu nisi mogao dati zauzvrat. Da, nisi mu mogao ništa ni oduzeti. Nije mogao pukim riječima promijeniti svoj život osjećaja. Mogao je osjetiti i iskusiti stvarnost samo u stvarima osjetila. Nije mu se moglo dati ništa više od strašnog predosjećaja koji mu uništava život. To je trebalo promatrati kao zločin. Ovo više ne može u potpunosti vrijediti za postizanje duhovne spoznaje u sadašnjosti. To se može pojmovno shvatiti, jer moderno čovječanstvo ima pojmovnu sposobnost koja je nedostajala starom. Danas mogu postojati ljudi koji imaju znanje o duhovnom svijetu kroz vlastito iskustvo; a s njima se mogu suočiti oni koji ovo iskustvo shvaćaju pojmovno. Starijem čovječanstvu nedostajala je takva konceptualna sposobnost. Stara tajanstvena mudrost je poput stakleničke biljke koju treba paziti i njegovati u osami. Svatko tko je unese u svakodnevno ozračje, daje joj odušak života u kojem ne može uspjeti. Pretapa se u ništa, pred jetkim sudom moderne znanosti i logike. Odreknimo se stoga na neko vrijeme svega obrazovanja koje nam je donijelo mikroskop, teleskop i znanstveni način razmišljanja; očistimo svoje nespretno ruke koje su bile zauzete seciranjem i eksperimentiranjem, kako bismo mogli čisti ući u hram misterija. To zahtijeva istinsku nepristranost.

Za mistika je prije svega važno raspoloženje u kojem pristupa onome što doživljava kao najviše, kao što su odgovori na pitanja egzistencije. Pogotovo u naše vrijeme, kada se za znanje priznaje samo ono grubo znanstveno, postaje teško povjerovati da je u najvišim stvarima važno raspoloženje. To pak znanje čini intimnom stvari. Ali za mistika je to tako. Recite nekome

rješenje zagonetke svijeta! Daj mu gotovu! Mistik će otkriti da je sve prazan zvuk, osim ako se osobnost ne suoči s tim rješenjem na pravi način. To rješenje je ništa; razbit će se ako osjećaj ne zahvati posebna vatra koja je neophodna. Neka sretnete božanstvo! Ili je ništa ili je sve. Ništa je ako mu pristupite u raspoloženju u kojem se susrećete sa svakodnevnim stvarima. Sve je ako ste spremni za to, usklađeni. Ono što je božanstvo samo za sebe, stvar je koja ne utječe na vas: hoće li vas ostaviti takvima kakvi jeste ili će vas pretvoriti u drugu osobu: to je ono što je važno. Ali to ovisi samo o vama. Obrazovanje, razvoj najintimnijih snaga vaše osobnosti morali su vas pripremiti tako da ono što božanstvo može učiniti može biti zapanjeno u vama. Važno je kako primete ono što vam se predstavlja. Plutarh je izvijestio o ovom obrazovanju; govorio je o pozdravu koji mistik upućuje božanstvu koje ga susreće: "Jer Bog takoreći, svakoga od nas koji mu se ovdje približimo pozdravlja sa: 'Spoznavaj samog sebe', što svakako nije ništa gore od uobičajenog pozdrava: 'Pozdrav'. Ali mi božanstvu odgovaramo riječima: 'Ti jesi', i time mu pružamo pozdrav kao istinskom, izvornom i jedinom, koji mu pripada. Jer mi zapravo nemamo udjela u tom biću, već svaka smrtna priroda, dok leži u sredini između stvaranja i uništenja, samo pokazuje izgled i slabu i nesigurnu iluziju same sebe; ako sada to pokušate shvatiti svojim razumom, to je poput jako stisnute vode, koja se samo kvari i zgrušava zbog pritiska i kompresije, i kvari ono što sadrži; razumijevanje, slijedeći sasvim jasnu ideju da je svako biće podložno slučaju i promjeni, ponekad luta do svog ishodišta, ponekad do svoje propasti, i ne može pojmiti ništa trajno ili istinski postojeće. Jer kako kaže Heraklit, ne može se dva puta plivati na istom valu, niti se smrtno biće može dva puta dohvatiti u istom stanju, jer, silovitošću i brzinom kretanja ono samo sebe uništava i ponovno se sjedinjuje; nastaje i nestaje, dolazi i odlazi. Dakle, ono što postaje nikada ne može dosegnuti istinsko biće, jer stvaranje nikada ne prestaje niti dolazi do zastoja, već promjena počinje od sjemena, formirajući embrij, zatim dijete, zatim mladića, muškarca, starog i starca, u tome što je prethodni izvor i doba uvijek uništeno od strane kasnijeg. Stoga nam je smiješno bojati se jedne smrti, jer već smo umrli i umireno na toliko načina. Jer ne samo da je, smrt vatre stvaranje zraka, a smrt zraka stvaranje vode, nego se to još jasnije može uočiti u samom čovjeku; jak čovjek umire kada ostari, mladić kada postane muškarac, dječak kada postane mladić, dijete kada postane dječak. Jučer umire u danas, danas umire u sutra; ništa ne ostaje niti je jedinstvo, već postajemo mnoge stvari dok se materija kreće oko slike, oko zajedničkog oblika. Jer kako bismo, da smo uvijek isti, sada nalazili zadovoljstvo u drugačijim stvarima nego prije, voljeli i mrzili, divili se i okrivljavali suprotne stvari, govorili drugačije, prepuštali se drugim strastima, ako ne bismo imali i drugačiji oblik, različite forme i prihvatili druga osjetila? Jer bez promjene nije moguće doći u drugačije stanje, a onaj koji se mijenja više nije isti; ali ako nije isti, onda ga više nema i mijenja se upravo iz tog razloga postajući nešto drugačije. Osjetilno nas opažanje zavodi

samo zato jer ne poznajemo istinsko biće, i za njega pogrešno uzimamo ono što je samo privid. (Plutarh, O 'EI' u Delfima, 17 i 18.)

Plutarh često sebe karakterizira kao inicijata. Ono što nam on ovdje opisuje uvjet je života mistika. Čovjek postiže mudrost kroz koju duh prozire iluziju osjetilnog života. Sve što osjetilnost vidi kao bitak, kao stvarnost, uronjeno je u tijek postojanja. I kao što se to događa sa svim drugim stvarima na svijetu, tako je i sa samim čovjekom. Pred njegovim duhovnim okom on se sam razleti u komadiće; njegova se cjelovitost rastvara u dijelove, u prolazne pojave. Rođenje i smrt gube svoje posebno značenje; postaju trenuci nastajanja i propadanja, kao i sve ostalo što se događa. Ono najviše, ne može se naći u kontekstu postajanja i nestajanja. Može se tražiti samo u onome što je uistinu trajno, što se osvrće na prošlost i raduje se onome što dolazi. To je viša razina znanja: pronaći ovaj završetak unatrag i naprijed. Duh je taj koji se otkriva u, i kroz osjetilno. To nema nikakve veze sa osjetilnom egzistencijom. Ne nastaje niti nestaje na isti način kao osjetilne pojave. Svatko tko živi samo u svijetu osjetila, ima taj duh skriven u sebi; svatko tko vidi kroz iluziju svijeta osjetila, ima ga u sebi kao očitu stvarnost. Svatko tko postigne takav uvid razvio je novog člana u sebi. Dogodilo mu se nešto poput biljke koja prvo ima samo zeleno lišće, a zatim je iznikao obojeni cvijet. Svakako: sile kojima je cvijet nastao bile su već skrivene u biljci prije nego što je cvijet nastao, ali je tek tim nastankom postao stvarnost.

Božanske duhovne moći također leže skrivene u čisto osjetilnom čovjeku; ali samo kod mistika su otkrivena stvarnost. U tome leži transformacija koja se događa s mistikom. On je svojim razvojem dodao nešto novo onom postojećem u svijetu. Osjetilni svijet učinio ga je osjetilnom osobom, a zatim ga je prepustio samom sebi. Priroda je time ispunila svoju misiju. Ono što ona može napraviti sa silama koje djeluju u ljudima je iscrpljeno. Ali same te snage još nisu iscrpljene. One leže kao začarane u čisto prirodnom ljudskom biću i čekaju svoje spasenje. Ne mogu se iskupiti; one će nestati u ništavilo ako ih čovjek ne zahvati i dalje ne razvije; ako ono što leži skriveno u njemu ne probudi u stvarnu egzistenciju. - Priroda se razvija od najnesavršenijeg do savršenog. Ona vodi bića kroz širok niz faza kroz sve oblike živih bića do osjetilnog čovjeka. Ovaj čovjek otvara oči u svojoj osjetilnosti i postaje svjestan sebe kao osjetilno stvarnog, promjenjivog bića. Ali on također, u sebi još uvijek osjeća sile iz kojih se rađa ova osjetilnost. Te sile nisu ono promjenjivo, jer je promjenjivo proizašlo iz njih. Ljudi ih u sebi nose kao znak da u njima ima više života od onoga što opažaju svojim osjetilima. Ono što kroz njih može nastati još nije. Čovjek osjeća da u njemu svijetli nešto što je stvorilo sve, pa i njega samog; i osjeća da će to biti nešto što će ga potaknuti na veću kreativnost. To je u njemu, bilo je prije njegove fizičke pojave, bit će i nakon nje. Kroz to je postao, ali mu je dopušteno da to sam zahvati, i sudjeluje u stvaranju. Takvi osjećaji žive u drevnom mistiku nakon inicijacije. Osjećao je ono vječno, božansko. Njegovi postupci trebali bi

postati poveznica te božanske aktivnosti. On može sebi reći: otkrio sam više 'Ja' u sebi, ali ovo 'Ja' se proteže izvan granica moje osjetilne egzistencije; ono je bilo prije mog rođenja, bit će i nakon moje smrti. Ovo 'Ja' stvoreno je od vječnosti; stvarat će u vječnosti. Moja osjetilna osobnost tvorevina je ovog 'Ja'. Ali integriralo me u sebe; stvara u meni, ja sam njegov dio. Ono što sada stvaram nešto je više od osjetilnog. Moja osobnost je samo sredstvo za ovu kreativnu snagu, za ovo božansko u meni. Tako je mistik doživio svoje obogotvorenje. Mistici su svoj pravi duh nazivali snagom koja je sjala u njima. Oni su bili rezultat tog duha. Njihovo stanje im je izgledalo kao da se novo biće uselilo u njih i zavladao njihovim organima. Bilo je to biće koje je stajalo između njih, kao osjetilne osobnosti, i između svevladajuće kozmičke sile, božanstva. Mistik je tražio ovaj pravi duh. Rekao je u sebi: postao sam čovjek u velikoj prirodi. Ali priroda nije završila svoj posao. Taj završetak moram sam preuzeti. Ali ne mogu to učiniti u grubom carstvu prirode, kojem pripada i moja osjetilna osobnost. Što god se moglo razviti u toj oblasti, razvijeno je. Zato moram otići iz ovog carstva. Moram nastaviti graditi u carstvu duha, ondje gdje je priroda stala. Moram si stvoriti ozračje života, koje se ne može pronaći u vanjskoj prirodi. Ovo ozračje života, za mistika je bilo pripremljeno u misterijskim hramovima. Tamo su se probudile moći koje su u njemu spavale; tamo su se transformirale u više, kreativne, duhovne prirode. Ova transformacija bila je delikatan proces. Nije mogao podnijeti surov dnevni zrak. Ali jednom kada je ispunio svoju zadaću, tada je čovjek postao stijena koja je utemeljena u vječnom i koja je mogla odoljeti svim olujama. Jednostavno nije mogao drugima reći što proživljava.

Plutarh tvrdi da se u misterijima 'mogu pronaći najveća otkrića i tumačenja o pravoj prirodi demona'. A od Cicerona saznajemo da se u misterijima, 'kada su objašnjeni i svedeni na njihovo značenje, prepoznaje priroda stvari, a ne priroda bogova. (Plutarh, 'O propadanju proročišta'; i Ciceron 'O prirodi bogova'). Iz takvih izvještaja može se jasno vidjeti da su mistici imali viši uvid u prirodu stvari od onih koje je pučka religija mogla dati. Da, vidi se iz ovoga da su demoni, to jest duhovna bića, i sami bogovi trebali objašnjenje. Tako su se vratili bićima koja su višeg reda od demona i bogova. I to je bila bit misterijske mudrosti. Ljudi su bogove i demone predstavljali slikama čiji je sadržaj u potpunosti bio preuzet iz čulnog, stvarnog svijeta. Zar u vječnost takvih bogova ne bi sumnjao onaj tko je shvatio bit vječnog! Kako bi Zeus, iz popularnih predodžbi mogao biti vječan, kad je imao osobine prolaznog bića? - Mysticima je jedno bilo jasno: čovjek do svoje ideje o bogovima dolazi na drugačiji način nego što dolazi do predodžbe o drugim stvarima. Nešto u vanjskom svijetu tjera me da stvorim vrlo specifičnu ideju o tome. Za razliku od ove vrste, formiranje ideja o bogovima ima nešto slobodno, pa čak i proizvoljno. Nedostaje prisila vanjskog svijeta. Razmišljanje nas uči da s bogovima zamišljamo nešto za što nema vanjske kontrole. To ljude dovodi u položaj logičke neizvjesnosti. Čovjek se počinje osjećati kao stvoritelj svojih

bogova. Da, pita se: kako da u svojim predodžbama prijeđem onkraj fizičke stvarnosti? Mistik se morao prepuštati takvim mislima. Pogledaj samo sve te ideje o bogovima, mogao je pomisliti. Ne liče li oni na stvorenja koja se susreću u svijetu osjetila? Nije li ih čovjek sam za sebe stvorio, razmišljajući ili dodajući prirodi osjetilnog svijeta, ova ili ona svojstva? Nekulturan čovjek koji voli lov, stvara raj u kojem se održavaju najljepši lovovi za bogove. A Grk na svoj Olimp smješta božanske ličnosti čiji su uzori u grčkoj stvarnosti.

Filozof Ksenofan (575. do 480.) oštrom je logikom ukazao na tu činjenicu. Znamo da su stariji grčki filozofi definitivno ovisili o misterijskoj mudrosti. Počevši od Heraklita, to se posebno vidi. Stoga se ono što Ksenofan kaže lako može uzeti kao uvjerenje mistika. Kaže:

Ljudi, koji misle da su bogovi stvoreni na njihovu sliku
 Daju im svoja osjetila, i glas i tijelo.
 Ali ako bi volovi i lavovi posjedovali ruke,
 Slikali rukama i radili kao ljudi,
 Slikali bi bogove i davali im tijela poput svojih.
 Dakle, svaki bi bio sačinjen od tijela,
 Konji bi bogove slikali nalik na konje i goveda nalik na goveda.

Kroz takav uvid čovjek može početi sumnjati u sve što je božansko. Može odbaciti poeziju bogova, i prepoznati kao stvarnost, samo ono na što ga njegova osjetila prisiljavaju. Ali mistik ne postaje takav sumnjivac. Vidio je da je taj koji sumnja poput biljke koja sama sebi govori: moj obojeni cvijet je ništavan i uzaludan; jer ja sam potpuna sa svojim zelenim lišćem; ono što dodajem samo je iluzorno. Ali isto tako mistik se nije mogao zaustaviti na tako stvorenim bogovima, na narodnim bogovima. Kad bi biljka mogla misliti, vidjela bi da su sile koje su stvorile zeleno lišće također predodređene da stvore obojani cvijet. Ali ne bi prestala sama istraživati te moći, da ih ugleda. I tako se mistik odnosio prema bogovima naroda. Nije ih zanjekao, nije ih proglasio ispraznim; ali je znao da ih je stvorio čovjek. Iste prirodne sile, isti božanski element koji stvara u prirodi, stvara i u mistiku. I u njemu stvara predodžbe bogova. On želi vidjeti ovu moć stvaranja boga. Ona nije poput narodnih bogova; to je nešto više. Ksenofan također ukazuje na to:

Jedan Bog je najveći među bogovima i među ljudima
 Ni tijelom sličan smrtnicima, ni mislima.

Ovaj Bog je također bio bog misterija. Mogao bi se nazvati 'skrivenim bogom'. Jer nigdje - tako se zamišljalo - ne bi ga mogla naći osoba samo osjetilna. Okrenite svoj pogled prema van, prema stvarima; ne nalazite božansko.

Napregnite svoj um; možda ćete razumjeti po kojim zakonima stvari nastaju i nestaju; ali ni to razumijevanje ne pokazuje ništa božansko. Zasićite svoju maštu religioznim osjećajem; možete stvoriti slike bića koje možete smatrati bogovima; ali vaš um ih razdire, jer vam pokazuje da ste ih sami stvorili i materijal posudili iz svijeta osjetila. Ako na stvari oko sebe gledaš s razumijevanjem, mora da si poricatelj Boga. Jer Bog je skriven od osjetila i vašeg razuma, koji vam tumači samo osjetilne događaje. Bog leži začaran u svijetu. I potrebna ti je njegova snaga da ga pronađeš. Tu moć moraš probuditi u sebi. To su učenja koja je primio drevni inicijant. I sad je za njega počela velika drama, u koju je živ progutan. Drama se sastojala ni više ni manje nego od otkupljenja začaranog Boga. Gdje je Bog? To je bilo pitanje koje je postavila duša mistika. Bog nije, ali priroda jest. Mora se naći u prirodi. U njoj je našao začarani grob. U jednom višem smislu mistik je uzeo riječi: Bog je ljubav. Jer Bog je beskrajno proširio tu ljubav. Dao se u beskrajnoj ljubavi; izlio se; rascjepkao se u raznolikost prirodnih stvari; one žive, a on ne živi u njima. U njima počiva. On živi u ljudima. A čovjek može u sebi iskusiti život Boga. Ako ga se želi spoznati, spoznaja se mora otkupiti stvaranjem istog. - Čovjek sada gleda u sebe. Božansko djeluje u njegovoj duši kao skrivena kreativna sila, još nepostojeća. Unutar ove duše je mjesto gdje začarano božanstvo može oživjeti. Duša je majka koja može primiti božansko iz prirode. Neka duša bude oplodena prirodom i ona će roditi nešto božansko. Ono se rađa iz braka duše s prirodom. To više nije 'skriveno' božansko, otkriveno je. Ima život, zamjetan život, kreće se među ljudima. To je raščarani duh u čovjeku, izdanak začaranog božanskog. On nije veliki Bog, koji je bio, koji jest, i koji će biti; ali se u određenom smislu može uzeti kao njegovo otkrivenje. Otac ostaje tiho skriven; Sin se rađa u čovjeku, u vlastitoj duši. Mistična spoznaja je, dakle, stvarni proces u procesu svijeta. To je rođenje klice Božje. To je proces stvaran kao i bilo koji drugi prirodni proces, samo na višoj razini. To je velika tajna mistika, da on sam otkupljuje Božje potomstvo, stvarajući ga, ali da se prethodno pripremi da prepozna i to Božje potomstvo koje je stvorio. Ne-mistiku nedostaje osjećaj za Oca ove klice. Jer Otac začaran drijema. Izdanak se pojavljuje kao djevica. Izgleda kao da ga je duša neoplođena nosila. Sva ostala djeca rođena, začeta su iz osjetilnog svijeta. Oca možete vidjeti i dodirnuti ovdje. Ima osjetilni život. Samo Božje potomstvo, začeo je sam vječni, skriveni Bog Otac.

III. Grčki mudraci prije Platona u svijetlu misterijske mudrosti

Iz brojnih činjenica, vidimo da je filozofska mudrost starih Grka stajala na istom misaonom temelju kao i mistična spoznaja. Velike filozofe možete razumjeti samo ako im pristupite s osjećajima koje ste stekli promatrajući misterije. S kakvim poštovanjem Platon govori o 'tajnim učenjima' i 'Fedonu': "I gotovo izgleda da oni koji su naredili da budemo zaređeni nisu uopće loši ljudi, nego nam već dugo vremena ukazuju da tko neposvećen i nesvet dođe u podzemni svijet, završit će ležeći u blatu; ali onaj pročišćeni i posvećeni, kad ondje stigne, prebiva s bogovima. Jer, kažu oni koji se bave ređenjem, Tirso-nosaca je mnogo, ali malo je onih koji su istinski posvećeni. Ali to, po mom mišljenju, nisu nitko drugi doli oni koji su ispravno težili mudrosti, među koje sam i ja uspio doći, koliko sam mogao, i težio tome na sve načine." - Dakle, o ređenjima može govoriti samo onaj tko svoju težnju za mudrošću, u potpunosti stavlja u službu stava, koji je ređenjima generiran. I nema sumnje da jarko svijetlo pada na riječi velikih grčkih filozofa kada ih osvjetlimo iz perspektive misterija.

Od Heraklita (535.-475.pr.Kr.) iz Efeza, odnos prema biti misterija dat je bez daljnjeg kroz izreku o njemu koja se prenosi, i koja kaže da su njegove misli 'neprohodne' i da se svakom tko dođe do njih bez posvećenja događa samo 'tama i mrak', a da su s druge strane, osvjetljene Suncem za one koji su uvedeni u misterije. A kad se za njegovu knjigu kaže da ju je stavio u Artemidin hram, to također ne znači ništa drugo nego da su je mogli razumjeti samo inicirani ljudi. (Edmund Pfeleiderer je već pružio povijesne informacije koje govore o Heraklitovom odnosu prema misterijima. Usporedi njegovu knjigu 'Filozofija Heraklita iz Efeza u svijetlu misterijske ideje', Berlin 1886.) Heraklit je nazvan 'mračnim'; iz razloga jer je samo ključ misterija bacio svijetlo na njegove poglede.

Heraklit pred nas dolazi kao čovjek s najvećom ozbiljnošću u životu. Doslovno iz njegovih crta lica možete vidjeti, ako ih možete vizualizirati, da je u sebi imao intimu znanja za koje je znao da ih riječi mogu samo naznačiti, a ne izraziti. Na temelju takvog stava nastala je njegova poznata izreka: 'Sve teče', koju nam Plutarh objašnjava riječima: "Ne može se dvaput ući u isti tijek, niti se može dvaput dodirnuti smrtno biće. Dapače, oštrinom i brzinom raspršuje se i opet skuplja, radije ne sada i kasnije, nego se u isto vrijeme skuplja i stišava, dolazi i odlazi". Čovjek koji ovako razmišlja prozreo je prirodu prolaznih stvari. Zato što se osjećao ponukanim okarakterizirati prirodu prolaznosti čak i grubim riječima. Ne može se dati takva karakterizacija ako se prolaznost ne mjeri s vječnošću. I ne možete proširiti ovu karakteristiku na ljude, ako niste pogledali u njihovu nutrinu. Heraklit

je ovu karakteristiku proširio i na ljude: "Isto je i život i smrt, budnost i spavanje, mlado i staro, ovo se mijenja u ono, ono je sad opet ovo". Ova rečenica izražava potpuno prepoznavanje iluzije naše osobnosti. Još snažnije kaže: "Život i smrt su u našim životima, kao i u našim smrtima". Što to znači osim da se samo sa stajališta prolaznosti život može cijeliti više od smrti. Umiranje je prolaznost da bi se napravio put za novi život; ali u novom životu vječno živi kao i u starom. Isto vječno pojavljuje se u prolaznom životu kao i u smrti. Kad čovjek jednom shvati ovo vječno, na smrt gleda s istim osjećajem kao i na život. Samo ako u sebi ne može probuditi ovo vječno, život za njega ima posebnu vrijednost. Rečenicu 'Sve teče' možete izgovoriti tisuću puta; ako to ne kažete s ovakvim emotivnim sadržajem, nije ništa. Znanje o vječnom nastajanju je bezvrijedno, ako ne uklanja našu vezanost za to nastajanje. Upravo je okretanje od žudnje za životom, ono što gura prema prolaznome, na što Heraklit misli svojom izrekom. "Kako da kažemo o našem svakodnevnom životu: mi jesmo, budući da znamo sa stajališta vječnog: mi jesmo i nismo". (usporedi Heraklitov fragment br. 81). "Had i Dioniz su isto" naziv je jednog od Heraklitovih fragmenata. Dioniz, bog životne radosti, klijanja i rasta, kojemu su se svetkovale dionizijske svečanosti: za Heraklita je on isto što i Had, bog uništenja, bog razaranja. Samo oni koji vide smrt u životu, i život u smrti, i u jednom i u drugom ono vječno koje je nadređeno životu i smrti, mogu u pravom svijetlu vidjeti nedostatke i prednosti egzistencije. Nedostaci tada nalaze i svoje opravdanje, jer i u njima živi ono vječno. Ono što oni jesu sa stajališta ograničenog, nižeg života, tako samo izgleda: "Ono što ljudi žele nije da im bude bolje: bolest čini zdravlje slatkim i dobrim, glad vas čini sitima, rad vas čini odmornim". "More je najčišća i najmanje čista voda, pitka i korisna za ribe, nepitka i pogubna za ljude". Heraklit ne želi prvenstveno ukazati na prolaznost zemaljskih stvari, nego na sjaj i veličanstvenost vječnosti. - Heraklit je govorio oštre riječi protiv Homera i Hesioda i protiv učenih tog vremena. Želio je ukazati na prirodu njihova mišljenja, koje se drži samo prolaznoga. Nije želio bogove obdarene s osobinama preuzetim iz prolaznog svijeta. I nije mogao smatrati najvišom znanošću onu koja istražuje zakone stvaranja i propadanja stvari. - Za njega iz prolaznog progovara nešto vječno. A za to vječno postoji dubok simbol. Povratak u sebe je harmonija svijeta, poput lire i gudala. Sve leži na ovoj slici. Jedinstvo se postiže divergentnim snagama i usklađivanjem divergentnih snaga. Kako jedan ton proturječi drugome; a ipak kako zajedno s njim ostvaruje sklad. Primijenite ovo na duhovni svijet; i imate jednu misao Heraklita: "Besmrtnici su smrtni, smrtnici su besmrtni, živeći smrt onih, umirući život ovih".

Čovjekova je izvorna krivnja kada se svojim znanjem drži prolaznog. Pritom se okreće od vječnog. To život čini opasnim. Ono što mu se događa, događa mu se od života. Ali to gubi na značaju ako on više ne cijeni život. Tada će mu se vratiti nevinost. Osjeća se kao da bi se mogao vratiti u djetinjstvo,

daleko od takozvane ozbiljnosti života. Što to odrasla osoba shvaća ozbiljno, s čime se dijete samo igra? Ali osoba koja zna postaje poput djeteta. 'Ozbiljne' vrijednosti gube svoju vrijednost, iz perspektive vječnosti. Život se tada čini kao igra. 'Vječnost je', kaže Heraklit, 'dječja igra, vladavina djeteta'. Gdje leži izvorna krivnja? Ona leži u tome da s najvećom ozbiljnošću shvaćamo ono čemu se ta ozbiljnost ne bi trebala pridavati. Bog se izlio u svijet stvari. Svatko tko prihvaća stvari bez Boga, ozbiljno ih shvaća kao 'Božje grobove'. Morao bi se s njima igrati kao dijete, ali iskoristiti svoju ozbiljnost da iz njih izvuče ono božansko, što u njima začarano spava.

Kontemplacija o vječnom ima učinak gorenja, čak spaljujući učinak na naše obične fantazije o stvarima. Duh rastvara osjetilne misli; on ih tjera da se tope. On je oganj koji proždire. To je viši smisao heraklitovske ideje da je vatra izvorna tvar svih stvari. Zasigurno ovu ideju treba uzeti u smislu običnog fizičkog objašnjenja pojava u svijetu. Ali Heraklita ne razumije nitko tko o njemu ne razmišlja kao što je Filon, koji je živio u vrijeme nastanka kršćanstva, razmišljao o zakonima Biblije. "Postoje ljudi", rekao je "koji pisane zakone smatraju samo simbolima duhovnih učenja, koji pažljivo traže ovo drugo, ali preziru ovo prvo; Takve ljude mogu samo kriviti, jer bi se trebali baviti i jednim i drugim: poznavanjem skrivenog smisla i promatranjem otvorenog". - Ako netko raspravlja o tome je li Heraklit svojim pojmom vatre mislio na osjetilnu vatru ili je vatra bila samo simbol vječnog duha koji rastapa i ponovno oblikuje stvari, taj izvrcé misao. Mislio je na oboje; i ni na jedno, ni na drugo. Za njega je duh također živio i u običnoj vatri. A sila koja je fizički aktivna u vatri živi na višoj razini u ljudskoj duši, koja u svom loncu topi osjetilno znanje i omogućuje da iz njega izroni vizija vječnog.

Osobito je Heraklita lako pogrešno shvatiti. Dopusšta da rat bude otac stvari. Ali za njega to je samo 'otac' stvari, a ne vječnog. Da u svijetu nema suprotnosti, da ne postoji široka lepeza suprotstavljenih interesa, ne bi bilo svijeta nastajanja i prolaznosti. Ali ono što se u tom sukobu otkriva, što se u njega izliva: to nije rat, to je harmonija. Upravo zato što se u svemu vodi rat, duh mudraca trebao bi se poput vatre kretati nad stvarima i pretvarati ih u harmoniju. Iz toga sja velika ideja heraklitske mudrosti. Što je čovjek kao osobno biće? Za Heraklita, ovo pitanje iz ove ideje dobiva odgovor. Čovjek je mješavina sukobljenih elemenata u koju se ulilo božanstvo. Tako se pronalazi. Tako on postaje svjestan duha u sebi. Ali taj duh je rođen iz sukoba između elemenata. Ali kaže da on također elemente umiruje. U čovjeku priroda stvara i nadilazi sebe. To je ista sve-jedna sila koja je stvorila sukob, mješavinu; i koja bi ponovno trebala mudro eliminirati taj sukob. Tu imamo vječitu dvojnost koja živi u čovjeku; vječna suprotnost između vremenskog i vječnog. Kroz vječnost je postao nešto vrlo specifično; i iz toga treba stvoriti nešto više. On je ovisan i neovisan. Može sudjelovati u vječnom duhu samo razmjerno mješavini kojom je vječni duh djelovao u njemu. I

upravo je zato pozvan da iz vremenskog stvori vječno. Duh djeluje u njemu. Ali u njemu djeluje na poseban način. On radi izvan vremenskog. Da nešto prolazno djeluje kao nešto vječno, da pokreće i napaja kao nešto vječno: to je osobitost ljudske duše. To ga čini sličnim Bogu i crvu u isto vrijeme. Kao rezultat toga, čovjek stoji u sredini između Boga i životinje. Ovaj poriv i snaga u njemu je demonska. To je ono što u njemu seže iz njega samog. Heraklit je upečatljivo istaknuo ovu činjenicu: "Demon je čovjekova sudbina". (Ovdje se misli na demona u grčkom smislu. U modernom smislu trebalo bi reći: duh.) Za Heraklita, ono što živi u čovjeku širi se daleko izvan osobnog. Ovo osobno je nositelj nečeg demonskog. Demonsko koje nije zatvoreno unutar granica osobnosti, za koje umiranje i rađanje osobnosti nemaju smisla. Kakve veze ovo demonsko ima s onim što nastaje i nestaje kao osobnost? Osobnost je samo jedan oblik manifestacije za demonsko. Nositelj takvog znanja gleda dalje od sebe, i naprijed i natrag. Činjenica da u sebi proživljava demonske stvari svjedoči o vječnosti njega samog. I više ne može tom demonskom elementu pripisati jedinu svrhu to da ispuni osobnost. Jer samo jedna od manifestacija demonskog može biti osobna. Demon se ne može zatvoriti unutar osobnosti. Ima moć oživjeti mnoge osobnosti. Sposoban je mijenjati se iz osobnosti u osobnost. Velika ideja reinkarnacije izvire iz heraklitskih pretpostavki kao nešto samorazumljivo. Ali ne samo misao, već iskustvo ove reinkarnacije. Misao vas samo priprema za ovo iskustvo. Svatko tko postane svjestan demonskog u sebi ne smatra ga nevinim, početnim. Ima svojstva. Zašto to ima? Zašto imam sklonosti? Zato što su druge ličnosti već radile na mom demonu. I što će se dogoditi s onim što činim demonu ako ne mogu pretpostaviti da su njegovi zadaci u mojoj osobnosti iscrpljeni? Pripremam se za buduću osobnost. Nešto se postavlja između mene i jedinstva svijeta, što se proteže izvan mene ali još nije isto što i božanstvo. Moj je demon između. Kao što sam ja danas samo rezultat jučerašnjeg dana, moje sutra će biti samo rezultat mojeg danas: tako je i moj život rezultat drugoga; i to će biti razlog za drugi. Baš kao što se zemaljsko ljudsko biće osvrće na brojne jučerašnje dane, i unaprijed na brojna sutra, tako se i duša mudrog čovjeka osvrće na brojne živote u prošlosti i brojne živote u budućnosti. Ono što sam jučer stekao, što se tiče misli i vještina, koristim danas. Nije li to tako u životu? Ne ulaze li ljudi u horizont egzistencije s najrazličitijim sposobnostima? Odakle dolazi ta razlika? Dolazi li niotkuda? - Naša prirodna znanost ima velike zasluge za protjerivanje čuda iz naših pogleda na organski život. David Friedrich Strauss ('Stara i nova vjera') opisuje kao veliko postignuće modernog vremena to što više ne mislimo da je savršeno organsko stvorenje stvoreno čudom ni iz čega. Savršenstvo razumijemo kada ga možemo objasniti razvojem iz nesavršenosti. Građa majmuna više nije čudo ako možemo pretpostaviti da su drevne ribe bile preteče majmuna i da su se postupno mijenjale. Prihvatimo barem malo toga u odnosu na duh, onoga što nam se čini ispravnim u odnosu na prirodu. Treba li savršeni duh imati iste kvalifikacije

kao nesavršeni? Treba li Goethe imati iste prethodnike kao bilo koji Hotentot? Kao što riba nema iste preduvjete kao majmun, Goetheov duh nema iste duhovne preduvjete kao onaj u divljaka. Duhovno podrijetlo Goetheova duha razlikuje se od onoga duha u divljaka. Duh je nastao kao i tijelo. Duh kod Goethea ima više predaka nego onaj u divljaka. Uzmimo doktrinu reinkarnacije u ovom smislu i više je nećemo smatrati 'neznanstvenom'. Tada ćemo na pravi način protumačiti ono što nađemo u duši. Neće se prihvatiti ono što se daje kao čudo. Činjenicu da znam pisati dugujem činjenici da sam naučio pisati. Nitko ne može sjesti i pisati tko nikada prije nije imao olovku u ruci. Ali ovaj ili onaj bi trebao imati genij, čistim čudom. Ne, taj genij također se mora steći: mora se naučiti. A kad se pojavi u osobi, nazivamo to duhovnim. Ali i ovaj duh je učio; on je u prošlom životu stekao ono što 'može učiniti u kasnijem životu. To, i samo to, bila je ideja vječnosti koju su Heraklit i drugi grčki mudraci imali na umu. Nikada nije bio u pitanju nastavak njihove neposredne osobnosti. Usporedite Empedoklov govor (490-430. pr.Kr.) On kaže za one koji prihvaćaju ono što je dano samo kao čudo:

Ludi su, jer njihove misli ne dopiru daleko,
 Oni koji zamišljaju da nešto što prije nije postojalo može postojati,
 Ili nešto potpuno umre i potpuno nestane.
 Nastati iz nepostojanja apsolutno nije moguće;
 Također je potpuno nemoguće da bića potpuno nestanu;
 Jer uvijek ostaje, gdje god ga potisnete.
 Tko je upućen u to, nikada neće tako misliti,
 Da samo dok žive, ono što se sada zove život,
 Samo dok jesu i primaju patnje i radosti,
 Da su prije nego su postali ljudi i kada umru, da su ništa.

Grčki mudrac nije ni postavljao pitanje postoji li nešto vječno u čovjeku; nego samo ono, u čemu se to vječno sastoji i kako ga čovjek u sebi može njegovati i brinuti se. Jer mu je od samog početka bilo jasno da ljudi žive kao posredna bića između zemaljskog i božanskog. Nije bilo govora o božanskom biću vani i izvan svjetovnog. Božansko živi u čovjeku; tamo živi samo na ljudski način. To je sila koja tjera čovjeka da sebe čini sve božanskijim i božanstvenijim. Samo oni koji tako razmišljaju mogu govoriti kao Empedoklo:

Kad napustiš svoje tijelo i zaljuljaš se u slobodni eter,
 Bit ćeš besmrtni bog, pobjegao od smrti. -

Što se može dogoditi s ljudskim životom s ove točke gledišta? Može se inicirati u magični kružni poredak vječnog. Jer unutar njega moraju postojati snage koje puki prirodni život ne može razviti. I ovaj bi život mogao proći neiskorišten, ako bi ove moći ostale neiskorištene. Otvoriti ih i time učiniti ljude sličnijima onom božanskom: to je bila zadaća misterija. A to su si i grčki mudraci postavili kao zadatak. Tako shvaćamo Platonovu izreku da 'tko nesvet i neposvećen stigne u podzemni svijet, ležat će u blatu, a pročišćeni i posvećeni čovjek, kad tamo stigne, živi s bogovima'. Imamo posla s idejom besmrtnosti, čije značenje leži u svijetu kao cjelini. Sve što čovjek čini da probudi ono vječno u sebi, čini da poveća vrijednost svijeta. Kao onaj koji spoznaje, on nije dokoni promatrač svijeta u cjelini, stvarajući slike onoga što bi bilo i bez njega. Njegova spoznajna moć je viša, kreativna prirodna sila. Ono što duhovno treperi u njemu je božansko koje je prethodno bilo začarano, i koje bi, bez njegove spoznaje, ostalo ležati na ugaru i moralo čekati drugog da ga raščara. Tako ljudska osobnost ne živi u sebi i za sebe; ona živi za svijet. Život se širi daleko izvan individualne egzistencije kada se gleda na ovaj način. Unutar takvog pogleda razumiju se rečenice poput Pindarove, koja daje pogled na vječno: "Blago onom tko ih je vidio pa sišao pod šuplju Zemlju; on zna kraj života, on zna početak obećan od Zeusa."

Čovjek razumije ponosne crte lica i usamljenost takvih mudraca kakav je bio Heraklit. S ponosom su mogli reći da su im mnoge stvari bile očite; jer svoje znanje nisu pripisivali svojoj prolaznoj osobnosti, već vječnom demonu u sebi. Njihov ponos imao je, kao neophodan dodatak pečat skromnosti i poniznosti koja je izražena riječima: Svo znanje o propadljivim stvarima je u vječnom tijeku, kao i same propadljive stvari. Heraklit igrom naziva vječni svijet; mogao bi to nazvati i najvećom ozbiljnošću. Ali riječ ozbiljnost je istrošena primjenom na zemaljska iskustva. Igra vječnog ostavlja čovjeku sigurnost života, i oduzima mu ozbiljnost izniklu iz prolaznog.

Drugačiji svjetonazor od Heraklitovog temelji se na misterijskom znanju unutar Pitagorina gledanja, iz šestog stoljeća prije Krista, u zajednici osnovanoj u južnoj Italiji. Pitagorejci su temelje stvari vidjeli u brojevima i figurama, čije su zakone istraživali kroz matematiku. Aristotel o njima kaže: "Oni su prvi razvili matematiku, a kako su bili posve zaokupljeni njome, smatrali su početke nje i počecima svih stvari. Budući da su brojevi, prirodno prva stvar u matematici, a oni su vjerovali da u brojevima vide mnogo sličnosti sa stvarima i nastajanjem, mnogo više u brojevima nego u vatri, zemlji i vodi, tako se jedno svojstvo brojeva smatralo pravdom, drugo dušom i duhom, treće vremenom i tako dalje za sve ostalo. I u brojevima su nalazili svojstva i odnose harmonije, a tako je izgledalo i sve ostalo u cijeloj prirodi, slika brojeva, i brojevi su izgledali kao prva stvar u prirodi".

Matematičko-znanstveno razmatranje prirodnih pojava mora uvijek dovesti do stanovitog pitagorejstva. Kad se udari žica određene duljine, proizvodi se određeni zvuk. Ako se žica skraćuje u određenim brojčanim omjerima, uvijek se proizvode različiti tonovi. Visine se mogu izraziti numeričkim omjerima. Fizika također izražava odnose boja kroz brojeve. Kada se dva tijela spajaju u jednu tvar, uvijek se događa da vrlo određena količina jedne tvari, koja se jednom zauvijek može izraziti brojevima, spoji s jednakom količinom druge tvari. Smisao za promatranje pitagorejaca bio je usmjeren prema takvim nizovima mjera i brojeva u prirodi. Sličnu ulogu u prirodi imaju i geometrijski likovi. Astronomija je, naprimjer, matematika primijenjena na nebeska tijela. Ono što je postalo važno za predodžbe pitagorejaca je činjenica da čovjek istražuje zakone brojeva i likova potpuno za sebe, isključivo kroz svoje duhovne operacije; i da kada gleda u prirodu, stvari slijede zakone koje je on uspostavio u svojoj duši. Čovjek za sebe oblikuje pojam elipse; on utvrđuje zakone elipse. I nebeska tijela se kreću prema zakonima koje je on uspostavio. (Naravno, ovdje nisu važni astronomski pogledi pitagorejaca. Ono što se može reći o njihovim pogledima, može se reći i za Kopernikove u kontekstu koji ovdje razmatramo.) Iz ovoga izravno slijedi da djelatnosti ljudske duše nije nešto odvojeno od izvan ostatka svijeta, nego da se u tim aktivnostima izražava ono što prožima svijet kao zakonit poredak. Pitagorejac je rekao za sebe: osjetila pokazuju ljudima osjetilne pojave. Ali ona ne pokazuju skladne poretke koje stvari slijede. Umjesto toga, ljudski duh prvo u sebi mora pronaći taj skladni poredak, ako ga želi vidjeti vani u svijetu. Dublji smisao svijeta, ono što u njemu vlada kao vječna, zakonita nužnost: to izlazi na vidjelo u ljudskoj duši, i tamo je u njoj prisutno kao stvarnost. Smisao svijeta nastaje u duši. Taj smisao ne leži u onome što se vidi, čuje, dodirne, već u onome što duša iznosi na vidjelo iz svojih dubokih zakutaka. Vječni poredci su dakle skriveni u dubini duše. Sidi u dušu i naći ćeš vječno. Bog, vječna harmonija svijeta, nalazi se u ljudskoj duši. Duša nije ograničena na tjelesnost koja je zatvorena u ljudskoj koži. Jer ono što se u duši rađa jesu poredci po kojima svjetovi kruže u nebeskom prostoru. Duša nije u osobnosti. Osobnost samo osigurava organ kroz koji se poredak koji prolazi kroz kozmički prostor može izraziti. Ima nešto od Pitagorinog duha u onome što je crkveni otac Grgur iz Nise rekao: "Ljudska priroda je mala stvar, kažu, ograničena, a božanstvo beskonačno, i koliko je onda beskonačno dobro obuhvaćeno od sićušnog? I tko kaže da je beskonačnost božanstva ograničena granicama tijela, kao posudom? Jer čak ni tijekom naših života duhovna priroda nije sadržana unutar granica tijela; umjesto toga, masa tijela ograničena je susjednim dijelovima, ali se duša slobodno širi kroz kreaciju pokretnim mislima." Duša nije osobnost. Duša pripada beskonačnosti. S ove točke gledišta, za pitagorejce je također moralo vrijediti da su samo 'budalasti' ljudi mogli vjerovati da se duša iscrpljuje osobnošću. - I njima je moralo biti važno probuditi ono vječno u osobnom. Spoznaja je za njih značila suočavanje s onim vječnim. Što više od ovog

vječnog u sebi dovedu do egzistencije, više ih je trebalo cijeniti. Život u njihovoj zajednici sastojao se od njegovanja kontakta s onim vječnim. Navođenje članova ove zajednice na takve interakcije činilo je pitagorejsko obrazovanje. Ovo obrazovanje je bilo filozofska inicijacija. I pitagorejci su mogli reći da su kroz ovaj stav prema životu težili istome čemu i misterijski kultovi.

IV. Platon kao mistik

Važnost misterija unutar grčkog duhovnog života može se vidjeti u Platonovom svjetonazoru. Postoji samo jedan način da ga u potpunosti razumijemo: moramo ga staviti u svijetlo koje zrači iz misterija. Platonovi kasniji učenici, neoplatoničari, također su mu pripisivali tajno učenje u kojem je dopuštao sudjelovanje samo dostojnima, pod 'pečatom tajnosti'. Njegovo se učenje smatralo tajanstvenim u smislu u kojem je bila tajanstvena mudrost. Čak i ako sedmo od Platonovih pisama nije došlo od njega samog, kao što se tvrdi, to ne znači ništa u svrhu onoga čemu se ovdje teži: jer nas se ne tiče je li on ili netko drugi izrazio gledište u pismu. Taj stav ležao je u samoj osnovi njegova svjetonazora. U pismu stoji: "Ovoliko mogu reći o svima koji su pisali i pisat će kao da znaju što pokušavam postići, bilo da su to čuli od mene ili su to sami smislili, da im se ne treba vjerovati. Ne postoji moj vlastiti tekst o ovim temama, niti je vjerojatno da će se pojaviti; takve stvari se ne mogu pretočiti u riječi ni na koji način kao druga učenja, već zahtijevaju dugo proučavanje predmeta i življenje u njemu; Ali onda kao da je iskra iskočila i zapalila svjetlo u duši, koje se sada samo održava." - Ove bi riječi mogle ukazivati samo na nemoć u korištenju riječi, kada bi bila samo osobna slabost, ako se u njima ne bi mogao pronaći smisao tajanstvenosti. Ono o čemu Platon nije pisao i nikada nije želio pisati, mora biti nešto o čemu je pisanje uzaludno. To mora biti osjećaj, senzacija, iskustvo koje se ne stječe kroz komunikaciju, već kroz 'življenje u tome'. Naznačeno je intimno obrazovanje koje je Platon mogao dati odabranima. Tada bi iz njegovih govora za njih iskočila vatra; za ostale su iskakale samo misli. - Nije svejedno kako se pristupa Platonovim razgovorima. Ovisno o stanju duha u kojem se nalazite, oni su vam manje ili više važni. Čak je od Platona njegovim učenicima preneseno mnogo više, od doslovnog značenja objašnjenja. Tamo gdje je poučavao, sudionici su živjeli u misterijskom ozračju. Riječi su imale prizvuk koji je odjekivao. Ali taj je prizvuk trebao tajanstvenu atmosferu. Inače bi nečujno nestao.

U središtu svijeta Platonovih dijaloga stoji osobnost Sokrata. Ovdje nema potrebe dirati povijesni aspekt. Ono što je važno jest Sokratov karakter, kakav nalazimo kod Platona. Sokrat je kroz smrt osoba posvećena istini. Umro je kako može umrijeti samo posvećenik, kojemu je smrt samo trenutak života kao i drugi. On odlazi u smrt kao na još jedan događaj u svojoj egzistenciji. Ponašao se tako da se ni u njegovim prijateljima nisu probudili osjećaji koji se obično javljaju u tim prilikama. Fedon kaže ovo u 'Razgovoru o besmrtnosti duše': "Zaista, osjećao sam se vrlo čudno zbog toga. Nisam osjećao nimalo suosjećanja kao onaj tko je prisutan smrti dragog prijatelja; čovjek mi se činio tako sretan u svom ponašanju i u svom govoru; završio je tako postojano i plemenito da sam vjerovao da neće otići u podzemni svijet

bez božanske misije, ali također i da će tamo biti jednako dobro kao i bilo tko drugi. Zato mi srce nije nimalo omekšalo, kao što bi se moglo pomisliti u takvoj žalosti, niti sam bio vedrog raspoloženja, kako to obično biva kod filozofskih potraga, iako su naši razgovori bili takve vrste; našao sam se u prekrasnom stanju i u neobičnoj mješavini radosti i tuge kad sam pomislio da će ovaj čovjek umrijeti." A umirući Sokrat podučava svoje učenike o besmrtnosti. Osobnost koja ima iskustvo nedostojnosti života, ovdje pruža sasvim drugačiji dokaz izvan svake logike, svih razloga razuma. Kao da ne govori ljudsko biće; jer ova osoba je ona koja je prolazna, već kao da govori sama vječna istina, koja je našla svoje mjesto u prolaznoj ličnosti. Gdje se nešto prolazno rastapa u ništavilo, izgleda da postoji ozračje u kojem može zazvučati ono vječno.

Ne čujemo nikakve dokaze o besmrtnosti u logičnom smislu. Cijeli je govor osmišljen da prijatelje vodi tamo gdje mogu ugledati ono vječno. Onda im ne trebaju nikakvi dokazi. Kako bi dokazali da je ruža crvena svakome tko je vidi? Kako bi to trebalo dokazivati da je duh vječan, nekome čije su oči otvorene tako da može vidjeti taj duh? - Ono na što Sokrat ukazuje su iskustva. Prvo je to iskustvo same mudrosti. Što hoće onaj koji traži mudrost? Želi se osloboditi onoga što mu nude osjetila kod svakodnevnog promatranja. On u svijetu osjetila traži duh. Nije li to činjenica koja se može usporediti sa smrću? "Oni" - to je Sokratovo mišljenje - "koji se na pravi način bave filozofijom, mogu, a da to drugi ne primjećuju, težiti ni čemu drugom nego da umru i budu mrtvi. Ako je to istina, bilo bi čudno, da su cijeli život proveli pokušavajući učiniti samo to; a ako se to dogodi, da su nezadovoljni s onim čemu su se toliko dugo nadali i bili angažirani." - Sokrat pita jednog od svojih prijatelja da to potvrdi: "Čini li ti se da je prikladno da se filozof potrudi oko takozvanih čulnih užitaka, poput ukusne hrane i pića? Ili oko užitaka seksualnog nagona? I ostala njega tijela, misliš li da bi joj takav čovjek posvetio puno pažnje? Poput lijepe odjeće, obuće i drugih vrsta ukrašavanja tijela, misliš li da on zahtijeva da se to poštuje ili prezire u višem stupnju od krajnje potrebe za tim? Pa zar ti se ne čini da sva preokupacija takvog čovjeka nije usmjerena na tijelo, nego da je više okrenuta od njega, okrenuta duši? Dakle, tu se prvi put pokazuje filozof: odvajajući svoju dušu od zajedništva s tijelom, više od drugih ljudi." Nakon ovoga Sokrat može reći jednu stvar: potraga za mudročću je poput smrti, jer se čovjek okreće od fizičkog. Ali gdje se onda okreće? Okreće se duhovnom. Ali može li se od duha zahtijevati isto ono što žele i osjetila? O tome Sokrat govori: "Ali što je sa samim racionalnim uvidom? Smeta li tijelo ili ne, ako ga se prihvati kao suputnika u potjeri? Mislim ovako: Daju li čovjeku vid i sluh neku istinu? Ili to pjesnici uvijek samo tako pjevaju: da baš ništa ne čujemo i ne vidimo?... Pa kad duša susreće istinu? Jer ako pokušava nešto gledati pomoću svog tijela, ono ga očito vara." Sve što opažamo tjelesnim osjetilima nastaje i nestaje. I ovo nastajanje i nestajanje uzrokuje da budemo

prevareni. Ali ako dublje s uvidom pogledamo u stvari, tada će nam u njima doći ono vječno. Dakle, osjetila nam ne nude vječno u njegovom pravom obliku. Oni su prevaranti onog trenutka kad im bezuvjetno vjerujemo. Prestaju nas varati kada ih suočimo s misaonim uvidom i njihove izjave podvrgnemo testu tog uvida. Ali kako bi misaoni uvid mogao prosuđivati iskaze osjetila ako u njemu ne postoji nešto život što nadilazi opažaje osjetila? Dakle, što je istinito, a što lažno o stvarima, odlučuje nešto u nama što se suprotstavlja osjetilnom tijelu i stoga nije podložno njegovim zakonima. Iznad svega, to je nešto što ne smije biti podložno zakonima nastajanja i nestajanja. Jer to nešto ima istinu u sebi. Ali istina ne može imati jučer i danas; ne može jednom biti ovo, drugi put ono, kao stvari razuma. Stoga sama istina mora biti vječna. I dok se filozof okreće od osjetilnog i prolaznog prema onom istinitom, on se istovremeno približava nečem vječnom što živi u njemu. A ako potpuno uronimo u duh. tada u potpunosti živimo u istini. Ono osjetilno oko nas više nije prisutno samo u svom osjetilnom obliku. "A to može činiti najčistije", kaže Sokrat, "tko svemu pristupa samo duhom koliko god je to moguće, ne okrećući lice dok misli, niti pri mišljenju uključuje bilo koje drugo osjetilo, nego samo koristeći čistu misao pokušava uhvatiti ono čisto za sebe, odvojen koliko je moguće od očiju i ušiju, ukratko rečeno, od cijelog tijela, koje samo uznemiruje dušu, i on ne može doći do istine i uvida ako je ono tu.... Zar smrt ne znači iskupljenje i odvajanje duše i tijela. I samo se pravi filozofi najviše trude da ga se riješe; Dakle ovo je posao filozofa: oslobađanje i odvajanje duše od tijela..... Glupo je dakle, ako se čovjek koji se cijelog života pripremao da bude što bliže smrti, kasnije, kada smrt dođe, želi ponašati neobuzdano.... Zapravo, istinski tragači za mudrošću žele umrijeti, a smrt im je najmanje strašna od svih ljudi." Sokrat također temelji sav viši moral na oslobađanju od tijela. Svatko tko slijedi samo ono što mu tijelo govori nije moralan. Tko je hrabar? pita Sokrat. Hrabar je onaj koji ne slijedi svoje tijelo, već slijedi zahtjeve svog duha čak i onda kada ti zahtjevi ugrožavaju tijelo. A tko je razborit? Ne znači biti razborit, "ne dopustiti da te ponesu želje, nego se prema njima ponašati ravnodušno i skromno; ne pripada li razboritost samo onima koji najviše preziru tijelo i žive u ljubavi prema mudrosti?" I tako je, prema Sokratu, sa svim vrlinama.

Sokrat prelazi na karakterizaciju samog racionalnog uvida. Što zapravo znači znanje? Nedvojbeno, do znanja dolazimo formiranjem sudova. Pa: ja stvaram sud o objektu; naprimjer, kažem sebi: ovo što stoji ispred mene je drvo. Kako to mogu reći? Moći ću to samo ako već znam što je drvo. Moram zapamtiti svoju ideju drva. Drvo je osjetilna stvar. Kad se sjetim stabla sjetim se osjetilnog objekta. Kažem za neku stvar da je drvo ako nalikuje drugim stvarima koje sam prethodno opazio i za koje znam da su drvo. Sjećanje mi daje znanje. Pamćenje mi omogućuje da međusobno usporedim različite osjetilne stvari. Ali moje znanje tu ne prestaje. Kad vidim dvije stvari koje su

iste, formiram sud: te stvari su iste. Sada, u stvarnosti ne postoje dvije stvari koje su potpuno iste. Posvuda se može pronaći jednakost samo u određenom pogledu. Ideja jednakosti se stoga pojavljuje u meni, a da nije u osjetilnoj stvarnosti. Pomaže mi da donesem sud, kao što mi pamćenje pomaže da donesem sud, da steknem znanje. Kao što kad pomislim na stablo, ja se sjetim stabla, tako kad pogledam dvije stvari u određenom odnosu sjetim se ideje jednakosti. Tako se u meni javljaju misli poput sjećanja koja nisu stečena iz osjetilne stvarnosti. Sve znanje koje nije posuđeno iz ove stvarnosti, temelji se na takvim mislima. Sva se matematika sastoji samo od takvih misli. Bio bi to jadan geometrist, koji bi u matematičke odnose mogao staviti samo ono što je mogao vidjeti očima i opipati rukama. Dakle, imamo misli koje ne dolaze iz prolazne prirode, već proizlaze iz duha. A upravo one nose biljeg vječne istine. Što god matematika podučava bit će vječno istinito; čak i kad bi se sutra urušila cijela struktura svijeta i izgradila potpuno nova. Za neku drugu strukturu svijeta, mogli bi se primijeniti takvi uvjeti da sadašnje matematičke istine ne bi bile primjenjive; ali svejedno bi bile istinite same po sebi. Kada je duša sama sa sobom, samo tada iz sebe može proizvesti takve vječne istine. Dakle, duša je vezana za istinito, vječno, a ne za privremeno, prividno. Stoga Sokrat kaže: "Kada duša kroz sebe razmatra, onda ide ka čistom i uvijek postojećem i besmrtnom i sebi jednakom, i što se toga tiče, drži se toga kada je sama i to joj je dodijeljeno, i tada se odmara od svojih pogrešaka, i također je u odnosu prema onome što je uvijek jednako sebi, dotiče se upravo toga, a to stanje se naziva racionalnost...Vidite sad, ne proizlazi li iz svega da je duša najsličnija onom božanskom, besmrtnom, razumnom, jedinstvenom, neraskidivom, onome što je uvijek isto i sebi slično; tijelo je najsličnije onome što je ljudsko i smrtno i nerazumno i višestruko i rastvorljivo i nikad nije isto i sebi slično.....Pa ako je tako, duša odlazi u ono bezoblično, njoj slično i božansko, besmrtno, razumno, gdje je tada blažena, oslobođena grešaka i neznanja, straha i divlje ljubavi i svih drugih ljudskih zala, i zatim, kao što govore posvećeni, ostatak vremena istinski živi s Bogom." Zadatak ovdje ne može biti pokazati sve puteve kojima je Sokrat vodio svoje prijatelje prema vječnom. Svi dišu istim duhom. Svi imaju za cilj pokazati da čovjek nalazi nešto drugo kada hoda stazama osjetilne percepcije, i nešto drugo kada je njegov duh sam sa sobom. I Sokrat ukazuje na vrlo vlastitu prirodu duhovnog, onima koji ga slušaju. Ako ga nađu, onda će se i sami duhovnim očima uvjeriti da je vječan. Umirući Sokrat ne dokazuje besmrtnost; jednostavno pokazuje prirodu duše. I onda se pokaže da nastanak i nestanak, rođenje i smrt nemaju nikakve veze s ovom dušom. Bit duše leži u istini; ali istina ne može nastati i nestati. Koliko god par ima veze s neparom, duša ima veze s egzistencijom. Ali smrt je dio nastajanja. Dakle, duša nema nikakve veze sa smrću. Ne bi li za besmrtnika trebalo reći da on prihvaća smrtno jednako malo kao što par prihvaća nepar? Ne treba li reći, vjeruje Sokrat, da "čak i ako je besmrtno neprolazno, nemoguće je da duša nestane kad joj dođe smrt. Jer prema onome što je

upravo dokazano, ona ne može prihvatiti smrt, niti je mogla umrijeti, kao što tri nikada ne može biti parno."

Pogledajmo cijeli razvoj ovog dijaloga, u kojem Sokrat navodi svoje slušatelje da u ljudskoj osobnosti vide ono vječno. Slušatelji upijaju njegove misli; traže unutar sebe kako bi vidjeli postoji li nešto u njihovim vlastitim unutarnjim iskustvima, što im omogućuje da kažu 'da' njegovim idejama. Iznose sve prigovore. Što se dogodilo sa slušateljima kad je dijalog došao do kraja? U sebi su pronašli nešto što prije nisu imali. Oni nisu upili samo apstraktnu istinu; doživjeli su razvoj. U njima je oživjelo nešto što prije u njima nije živjelo. Nije li to nešto što se može usporediti s inicijacijom? Ne baca li ovo svjetlo na to zašto je Platon predstavio svoju filozofiju u razgovornom obliku? Ti razgovori ne bi trebali biti ništa drugo nego literarni oblik za događaje na mjestima misterija. U to nas uvjerava ono što sam Platon na više mjesta kaže. Kao filozofski učitelj, Platon je želio biti ono što je u misterijima bio inicijant; onoliko dobar koliko se može biti s filozofskim načinom komuniciranja. Očito Platon zna da je u skladu s prirodom misterija! Očito svoj put smatra ispravnim samo kada vodi tamo gdje treba voditi mistik! O tome govori u Timeju: "Svi oni koji imaju donekle ispravnu narav, zazivaju bogove u malim i velikim pothvatima; ali mi koji kanimo poučavati o kozmosu, kako je nastao i kako nije nastao, moramo, osobito ako nismo sasvim zalutali, zazivati bogove i božice, i moliti se, da je sve to prvo u njihovom duhu, a zatim i u skladu s nama samima." A onima koji traže na takvom putu, Platon obećava da će 'božanstvo kao spasitelj dopustiti, potrazi koja lako zastrani, da nađe svoj zaključak u jasnom učenju".

Posebno 'Timej' otkriva tajanstvenu prirodu platonskog svjetonazora. Odmah na početku ovog razgovora govori se o 'inicijaciji'. Solona 'inicira' egipatski svećenik, u stvaranje svjetova i način na koji su vječne istine figurativno izražene u tradicionalnim mitovima. "Već su se dogodila mnoga i mnoga uništenja ljudi (kao što egipatski svećenik uči Solona) i nastaviti će se događati, najopsežnija kroz vatru i vodu, druga, manja, kroz bezbrojne druge uzroke. Jer ono što se također priča među vama, da je jednom Phaeton, sin Heliosov, ušao u kola svog oca i, jer nije znao kako slijediti put svoga oca, spalio sve na Zemlji, a njega samog je udario grom, zvuči kao bajka ali istina je, sadrži istinu o kretanju nebeskih tijela koja kruže oko Zemlje, i uništenju svega na Zemlji velikom količinom vatre, što se događa kada prođu velika vremenska razdoblja". - Ovaj odlomak iz Timeja sadrži jasnu naznaku kako se posvećenik odnosi prema mitovima naroda. On prepoznaje istine skrivene u njihovim slikama.

Drama nastajanja svijeta prikazana je u Timeju. Svatko tko želi slijediti tragove koji vode do ovog postanka svijeta, doći će do slutnje pra-moći iz koje je sve nastalo. "Teško je pronaći tvorca i oca ovog kozmosa; i kada ga jednom

pronađete, nemoguće je o njemu govoriti na način koji svi mogu razumjeti." Mistik je znao što se misli pod ovom 'nemogućnošću'. Ukazuje na Božju dramu. Za njega to nije prisutno u osjetilnom razumijevanju. Tamo postoji samo kao priroda. Začaran je u prirodi. Prema starom mišljenju mistika, tome mogu pristupiti samo oni koji u sebi probude ono božansko. Stoga se ne može lako učiniti svima razumljivim. Ali čak i onima koji se približe, on se sam ne pojavljuje, tako kaže Timej. Otac je stvorio svijet od tijela i duše kozmosa. Skladno, u savršenim omjerima, pomiješao je elemente koji su nastali kad se izlio i prepustio svoje vlastito biće. To je postalo tijelo svijeta. I rastegnuta je ovim tijelom svijeta, duša svijeta u obliku križa. Ona je ono što je božansko u svijetu. Pronašla je smrt na križu kako bi svijet mogao postojati. Platon stoga prirodu može nazvati božanskim grobom. Ali ne grob u kojem leži nešto mrtvo, nego nešto vječno, čemu smrt jedino daje priliku da izrazi svemoć života. I osoba koja pred ovu prirodu dolazi da otkupi raspetu dušu svijeta, vidi je u pravom svijetlu. Ona će ustati iz svoje smrti, iz svoje začaranosti. Gdje je se može oživjeti? Samo u duši inicirane osobe. Mudrost tako nalazi svoj pravi odnos prema kozmosu. Uskrsnuće, otkupljenje Boga: to je spoznaja. U Timeju se prati razvoj svijeta od nesavršenog do savršenog. Uzlazni proces je predstavljen predodžbama. Stvorenja se razvijaju. Bog se otkriva u tom razvoju. Postajanje je uskrsnuće Boga iz groba. Ljudi nastaju unutar razvoja. Platon pokazuje da postoji nešto posebno u vezi s ljudima. Cijeli je svijet doista božanski. A čovjek nije ništa božanskiji od drugih bića. Ali u drugim bićima Bog je prisutan na skriveni način, u čovjeku se otkriva. Na kraju Timeja stoji: "A sada bismo mogli utvrditi da su naše rasprave o kozmosu postigle svoj cilj, jer nakon što je ovaj svijet opremljen i ispunjen smrtnim i besmrtnim živim bićima na opisani način, on (sam) je postao vidljivo biće koje obuhvaća sve stvoreno, postao je slika Stvoritelja i osjetilno zamjetnog Boga, i postao najveći i najbolji, najljepši i najsavršeniji (što može postojati), ovaj jedan i jedini svijet."

Ali ovaj jedan i jedini svijet ne bi bio savršen da među svojim slikama nema sliku samog Stvoritelja. Ova slika se može roditi samo iz ljudske duše. Ne samog Oca, nego Sina, izdanka Boga koji živi u duši, koji je jednak Ocu: čovjek Ga može roditi.

Filon, za kojeg se govorilo da je uskrsli Platon opisao je 'sina Božjeg' kao mudrost rođenu od čovjeka, koja živi u duši i ima kao sadržaj razum koji postoji u svijetu. Taj svjetski razum, Logos, javlja se kao knjiga u kojoj je "sve što je na svijetu napisano i zacrtano". On se nadalje pojavljuje kao Sin Božji: "oponašajući putove Očeve, oblikuje likove, gledajući arhetipove". Platonizirajući Filon ovom Logosu se obraća kao Kristu: "Budući da je Bog prvi i jedini kralj kozmosa, put do njega se s pravom naziva kraljevskim; ali to je ono što filozofija smatra....put kojim je koraćao zbor drevnih asketa, okrenutih od zavodljive magije užitka i posvećenih dostojanstvenom i

ozbiljnom njegovanju lijepog; ovaj kraljevski put, kojeg nazivamo istinskom filozofijom, zove se Zakon: Božja riječ i duh."

Filonu je to poput inicijacije kada kroči tim putem kako bi se susreo s Logosom, koji je za njega Božji Sin: "Ne bojim se podijeliti ono što mi se dogodilo bezbroj puta. Ponekad, kad sam htio zapisati svoje filozofske misli na uobičajeni način i vrlo jasno vidio što treba utvrditi, ipak sam nalazio svoj um jalovim i ukočenim, tako da sam morao odustati ne postignuvši ništa, i osjećao sam se uhvaćen u ispraznim zabludama; u isto vrijeme, nisam mogao a da se ne začudim snazi stvarnosti misli, koja ima moć otvoriti i zatvoriti utrobu ljudske duše. U drugim sam trenucima međutim, započinjao prazan i bez problema dostizao puninu, s mislima koje su nevidljivo letjele odozgo poput snježnih pahulja ili zrna sjemena, i obuzimale me s božanskom snagom i nadahnjivale me, tako da nisam znao gdje sam, tko sam, tko je bio sa mnom, što govorim, što pišem: jer upravo mi je tada dat tijekom prezentacije, blažena svjetlina, oštro oko, jasno vladanje materijom, kao da unutarne oko sada sve može vidjeti s najvećom jasnoćom." - To je opis puta spoznaje, koji je izražen tako da se vidi da onaj tko ide tim putem, da je svjestan kada u njemu oživi Logos, da teče zajedno s božanskim. To je jasno izraženo riječima: "Kada duh, zahvaćen ljubavlju, poleti u najsvetije stvari, s radosnim zamahom, od Boga nadahnut, zaboravi sve drugo i sebe, samo se ispuni i ugnijezdi onog čiji je satelit i sluga, i kojemu prinosi presvetu i najčestitiju krepost, kao žrtvu dima." - Za Filona postoje samo dva puta. Ili slijedite ono što je razumno, što percepcija i razum nude, onda se ograničavate na vlastitu osobnost, povlačite se iz kozmosa; ili se postaje svjestan kozmičke svemoći; tada se unutar osobnosti doživljava ono vječno. "Tko želi zaobići Boga pada u vlastite ruke; jer dvije stvari dolaze u pitanje: univerzalni duh, koji je Bog, i vlastiti duh; potonji bježi i nalazi utočište u univerzalnom duhu; jer onaj koji ide dalje od vlastitog duha, za sebe kaže da je ništa i sve veže uz Boga; ali tko izbjegava Boga, ukida ovaj izvorni razlog i sebe čini uzrokom svega što se događa".

Platonski svjetonazor želi biti znanje koje je religija u svojoj cjelovitosti. Povezuje spoznaju s najvišim što čovjek može postići svojim osjećajima. Tek kada se osjećaj može najpotpunije zadovoljiti u znanju, Platon može to znanje prihvatiti. To onda nije slikovito znanje; to je smisao života. Ono je viša osoba unutar čovjeka. Osoba čija je osobnost samo odraz. Transcendentni, iskonski čovjek rađa se u samom čovjeku. I to bi još jednom izrazilo misterij u platonskoj filozofiji. Crkveni otac Hipolit ističe ovu tajnu: "Ovo je velika tajna Samotračana (čuvara jednog misterijskog kulta), o kojoj se ne može govoriti i koju znaju samo upućeni. Ali oni znaju detaljno izvjestiti o Adamu kao izvornom ljudskom biću."

Platonov 'Dijalog o ljubavi', 'Simpozij', također predstavlja inicijaciju. Ovdje se ljubav pojavljuje kao vjesnik mudrosti. Ako je mudrost, vječna Riječ

(Logos) sin vječnog Stvoritelja, onda ljubav ima majčinski odnos s tim Logosom. Prije nego čak i jedna blještava iskra svijetla mudrosti zasja u ljudskoj duši, mora postojati prigušeni poriv, privlačnost prema onom božanskom. Čovjek mora nesvjesno biti privučen onome što će kasnije, kad to osvijesti, predstavljati njegovu sreću. Ono što Heraklit prikazuje kao demona u čovjeku (vidi stranicu 26 i dalje) povezano je s idejom ljubavi. - U 'Simpoziju' o ljubavi govore ljudi iz najrazličitijih sredina i pogleda na život: obični čovjek, političar, znanstvenik, komediograf Aristofan i ozbiljni pjesnik Agaton. Ovisno o iskustvima u životu, svatko od njih ima svoje poglede na ljubav. Način na koji se izražavaju otkriva razinu na kojoj se nalazi njihov 'demon' (vidi stranicu 31). Kroz ljubav jedno biće privlači drugo. Različitost, mnoštvo stvari u koje se ulilo božansko jedinstvo, kroz ljubav teži jedinstvu, skladu. Dakle, postoji nešto božansko u ljubavi. Svatko je stoga može razumjeti samo u onoj mjeri u kojoj i sam ima udjela u božanskom. Nakon što su ljudi različitih stupnjeva zrelosti iznijeli svoje ideje o ljubavi, riječ preuzima Sokrat. Kao osoba od znanja, on gleda na ljubav. Za njega ona nije Bog. Ali to je nešto što vodi ljude Bogu. Eros, ljubav, za njega nije Bog. Jer Bog je savršen, stoga ima ljepote i dobra. Ali Eros je samo želja za lijepim i dobrim. Dakle, on stoji između čovjeka i Boga. On je 'demon', posrednik između zemaljskog i božanskog. - Značajno je da Sokrat ne tvrdi da iznosi vlastite misli kada govori o ljubavi. Kaže da samo priča što mu je žena dala kao otkrivenje o tome. To je mantička umjetnost, kroz koju je došao do ideje ljubavi. [Sve što se odnosi na znanje stečeno kroz oči duha u drevnom misticizmu se naziva *mantičkim*. *Telestično*, s druge strane, je indikacija puteva koji vode do inicijacije.] Diotime, svećenica, probudila je u Sokratu demonsku silu koja ga je trebala odvesti do božanskog. Ona ga je 'inicirala'. - Dosta govori ovaj dio 'Simpozija'. Treba se zapitati: tko je 'mudra žena' koja budi demona u Sokratu? Ovdje ne može biti riječi samo o pjesničkom ruhu. Jer nijedna osjetilna, prava mudra žena ne bi mogla probuditi demona u duši, da snaga za to buđenje nije u samoj duši. Ovu 'mudru ženu' također moramo tražiti u Sokratovoj vlastitoj duši. Ali mora postojati razlog koji dopušta onome što dovodi demona u postojanje u samoj duši, da se pojavi kao vanjsko, stvarno biće. Ova sila ne može djelovati na isti način kao sile koje se mogu promatrati u duši kao da joj pripadaju, kao da su u njoj kod kuće. Vidi se da je snaga duše prije primanja mudrosti, ono što predstavlja Sokrata kao 'mudru ženu'. To je materinski princip koji rađa Sina Božjega, Mudrost, Logos. Nesvjesna sila duše, koja dopušta božanskom da uđe u svijest, predstavljena je kao ženski element. Duša, još lišena mudrosti, majka je onoga što vodi do božanskog. To nas vodi do važne ideje misticizma. Duša je prepoznana kao majka božanskog. Nesvjesno, nužnošću prirodne sile, vodi ljude prema božanskom. - Svjetlo sja odatle na misteriozno gledanje grčke mitologije. Svijet bogova rađa se u duši. Čovjek ono što stvara u slikama vidi kao svoje bogove (vidi stranicu 23). Ali još uvijek mora napredovati do druge ideje. Također u sebi mora transformirati božansku moć, koja je bila aktivna

prije stvaranja slika bogova, u slike bogova. Iza božanskog pojavljuje se Majka božanskog, koja nije ništa drugo nego izvorna sila duše. Čovjek uz bogove stvara boginje. Pogledajmo mit o Dionizu u ovome svijetlu. Dioniz je Zeusov sin i smrtne majke Semele. Zeus otme još nezrelo dijete majci, koju je pogodio grom, i drži ga u svom boku dok ne postane zrelo. Hera, majka bogova, huška Titane protiv Dioniza. Raskomadaju dječaka. Ali Atena Pallas spašava srce koje kuca i donosi ga Zeusu. Zatim po drugi put rađa sina. U ovom mitu možete vidjeti proces koji se odvija u srži ljudske duše. I tko god je govorio u duhu egipatskog svećenika koji je poučavao Solona, o prirodi mita mogao bi reći ovo: ono što se među vama govori, da je Dioniz, sin boga i smrtne majke, rođen, raskomadano i ponovno rođen, zvuči kao bajka, ipak istina o tome je rođenje božanskog i njegova sudbina u ljudskoj duši. Božansko se povezuje s prolaznom zemaljskom ljudskom dušom. Čim se ovo božansko, dionizijsko, uzburka, duša osjeća siloviti čežnju za svojim istinskim duhovnim oblikom. Svijest, koja se ponovno pojavljuje u liku ženskog božanstva, Here, postaje ljubomorna na rođenje iz više svijesti. Potiče nižu prirodu čovjeka (Titane). Još nezrelo dijete božje biva raskomadano. Dakle, ono postoji kao fragmentirana, znanost osjetilnog razumijevanja. Ali ako one više mudrosti u čovjeku ima toliko da je ona djelotvorna, onda ona njeguje i pazi nezrelo dijete, koje se zatim ponovno rađa kao drugi božji sin (Dioniz). Tako se iz znanosti, rascjepkane božanske moći u čovjeku, rađa jedinstvena mudrost, koja je Logos, sin božji i ljudske majke, prolazne ljudske duše koja nesvjesno stremlje prema božanskom. Sve dok se u svemu tome vidi samo puki duševni proces i shvaća ga kao sliku procesa, daleko smo od duhovne stvarnosti koja se tamo odvija. U ovoj duhovnoj stvarnosti, duša ne doživljava samo nešto unutar sebe; umjesto toga, ona se potpuno odvojila od sebe i sudjeluje u kozmičkom događaju koji se uopće ne odvija unutar duše, već izvan nje.

Platonska mudrost i grčki mit, spajaju se; isto tako, misterijska mudrost i mit. Stvoreni bogovi bili su predmetom popularne religije; priča o njihovom stvaranju, bila je tajna misterija. Nije ni čudo što se smatralo opasnim 'izdati' misterije. To bi 'izdalo' podrijetlo narodnih bogova. A ispravno razumijevanje ovog podrijetla je ljekovito; krivo razumijevanje pogubno.

V. Misterijska mudrost i mit

Mistik je u sebi tražio snagu, u sebi je tražio bića koja čovjeku ostaju nepoznata, sve dok je u uobičajenom pogledu na život. Mistik postavlja veliko pitanje o svojim duhovnim moćima i zakonima koji nadilaze nižu prirodu. Čovjek s običnim, osjetilno logičkim pogledom na život, sam sebi stvara bogove; ili ih, kada dođe do uvida u to da ih stvara, niječe. Mistik priznaje da on stvara bogove; shvaća zašto ih stvara; on je, da tako kažemo, otkrio prirodne zakone stvaranja bogova. Kao da se biljka odjednom osvjestila, i naučila zakone vlastitog rasta i razvoja. Razvija se u laganoj nesvjestici. Kad bi znala za svoje zakone, morala bi imati sasvim drugačiji odnos prema sebi. Što osjeća pjesnik pjevajući o biljci, što misli botaničar izražavajući njene zakone: to bi svjesna biljka zamišljala kao ideal sebe. - Tako je to s mistikom u odnosu na njegove zakone, na sile koje djeluju u njemu. Kao znalac mora stvoriti nešto božansko izvan sebe. I tako su posvećeni također prihvatili ono što su ljudi stvorili izvan prirode. Tako su se smjestili u narodni svijet bogova i mitova. Htjeli su prepoznati zakone tog svijeta bogova i mitova. Ondje gdje je narod imao božanski lik, gdje je imao mit: ondje je tražio višu istinu. - Razmotrimo primjer: Kretski kralj Minos prisilio je Atenjane da mu svakih osam godina predaju sedam dječaka i djevojčica. Bačeni su Minotauru, strašnom čudovištu, kao hrana. Kad je tužno poslanstvo po treći put trebalo poslati na Kretu, pođe s njim i kraljev sin Tezej. Kad je stigao na Kretu, Ariadna, kći kralja Minosa, preuzela je brigu o njemu. Minotaur je živio u labirintu, labirintu iz kojeg nitko tko je ušao, nije mogao pronaći izlaz. Tezej je htio osloboditi svoj rodni grad od sramotnog danka. Morao je ući u labirint, u koji bi inače bio bačen plijen čudovišta. Htio je ubiti Minotaura. Preuzeo je taj zadatak; svladao je strašnog neprijatelja i izašao vani uz pomoć klupka konca. - Mistiku bi trebalo biti jasno kako kreativni ljudski duh oblikuje takvu pripovijest. Kao što botaničar osluškuje rast biljaka da bi pronašao njegove zakonitosti, želio je osluškovati kreativni duh. Tražio je istinu, mudrost, tamo gdje su ljudi smjestili mit. Salustije nam otkriva kako stoji mudrac mistik u odnosu na takav mit: "Čitav svijet bi se mogao nazvati mitom, koji vidljivo sadrži tijela i stvari, a nevidljivo duše i duhove. Kad bi svi bili poučeni istini o bogovima, prezirali bi neznanice jer je ne razumiju, ali bi olako shvaćali one sposobnije; ali ako je istina dana u omotu mita, zaštićena je od prezira i daje poticaj za filozofiranje." Ako je netko kao mistik tražio istinu mita, bio je svjestan da time nešto dodaje onome što je prisutno u popularnoj svijesti. Bilo je jasno da su se oni postavili iznad te popularne svijesti, kao što se botaničar postavlja iznad biljke koja raste. Rečeno je nešto sasvim drugo nego što je bilo prisutno u mitskoj svijesti; ali ono rečeno je viđeno kao dublja istina koja je simbolično izražena u mitu. Čovjek se s osjetilnošću suočava kao s neprijateljskim čudovištem. Žrtvuje mu plodove svoje osobnosti. Ona ih

proždire. On to čini sve dok se u čovjeku ne probudi pobjednik (Tezej). Njegov uvid prede nit kroz koju ponovno pronalazi put kad se odvaži u labirint osjetilnosti da ubije neprijatelja. U tom prevladavanju osjetilnosti izražava se misterij same ljudske spoznaje. Mistik zna taj misterij. Ovo ukazuje na snagu u ljudskoj osobnosti. Obična svijest nije svjesna te sile. Ali u njoj i dalje djeluje. Ona stvara mit koji ima istu strukturu kao i mistična istina. Ta je istina simbolizirana u mitu. Dakle, što leži u mitovima? U njima leži tvorevina duha, nesvjesno kreativna duša. Duša ima vrlo specifičan zakon. Kako bi stvorila nešto izvan sebe, mora djelovati u određenom smjeru. Na mitološkoj razini to čini u slikama; ali te su slike rađene prema zakonima duše. Moglo bi se također reći: kada duša napreduje izvan razine mitološke svijesti do dubljih istina, tada one nose isti pečat kao i mitovi prije njih, jer je jedna te ista sila aktivna u njihovom stvaranju. O tom odnosu slikovno mitske predodžbe i više spoznaje govori Plotin, filozof neoplatonske škole (204.-269.n.e.), pozivajući se na egipatske mudrace svećenike:

"Egipatski mudraci, bilo putem rigoroznog istraživanja ili instinktivno, ne koriste pisana slova da izraze svoja učenja i rečenice kao imitacije glasa i govora kada prenose svoju mudrost, već crtaju slike i stavljaju ih u svoje hramove. Misaoni sadržaj svake stvari zabilježen je u obrisima slika, tako da je svaka slika sadržaj znanja i mudrosti, predmet i cjelina, iako ne argument ili rasprava. Zatim izdvajate sadržaj sa slike i dajete joj riječi te pronalazite razlog zašto je tako a ne drugačije."

Želi li se upoznati odnos mistika prema mitskim pričama, mora se vidjeti kako se pogled na svijet onih koji su svojom mudrošću u skladu s bićem misterija, odnosi prema mitskom. Takav je sklad u najvećoj mjeri prisutan kod Platona. Kako on tumači mitove i kako ih koristi u svom izlaganju može se smatrati odlučujućim (usporedi strana 43). U 'Fedru', razgovoru o duši, spominje se mit o Boreji. Ovo božansko biće, viđeno u naletu vjetra, jednom je vidjelo prelijepu Oritiju, kćer antičkog kralja Erehteja, kako sa svojim pratiljama bere cvijeće. Obuzela ga je ljubav prema njoj, ukrao ju je i odveo u svoju pećinu. U razgovoru, kroz govor Sokrata, Platon je odbacio čisto intelektualnu interpretaciju ovog mita. Prema takvom objašnjenju, u priči treba poetsko simbolički izraziti jednu sasvim vanjsku, prirodnu činjenicu. Priča se da je olujni vjetar zahvatio kraljevu kćer i bacio je sa stijene. "Takva su tumačenja", kaže Sokrat, "naučena razmišljanja, bez obzira koliko popularna i uobičajena bila ovih dana..... Jer tko god je razložio jednu od ovih mitoloških figura, mora, zbog posljedica, biti dosljedan i skeptično razjasniti sve ostale, i naravno znati ih objasniti.... Ali čak i kad bi se takvo djelo moglo dovršiti, pod svim okolnostima ne bi pokazalo nikakav poseban talent osobe koja ga izvodi, nego samo dopadljivu pamet, seljačku mudrost i smiješnu brzopletost.... Zato puštam takva mišljenja i vjerujem onome što se o njima općenito misli. Ne propitujem njih, kao što sam upravo rekao, nego sebe, jesam li i ja čudovište, raznolikih oblika i posljedično zbunjenije od

himere, divljije od Tifona, ili predstavljam pitomije i jednostavnije biće, čiji dio je moralne i božanske prirode." Iz ovoga je vidljivo ono što Platon ne odobrava: intelektualno, racionalističko tumačenje mitova. To se mora uzeti zajedno s načinom na koji on sam koristi mitove da bi se kroz njih izrazio. Tamo, gdje govori o životu duše, gdje napušta staze prolaznog i traži vječno u duši, gdje ideje koje se temelje na osjetilnoj percepciji i intelektualnom mišljenju više nisu prisutne, Platon koristi mit. 'Fedr' govori o vječnom u duši. Duša je predstavljena kao zaprega koja ima dva konja sa krilima sa strane i kočijašem. Jedan od konja je strpljiv i mudar, drugi tvrdoglav i divlji. Ako se na putu nađe zapreka, tvrdoglavi konj to koristi da omete volju dobrog, i prkosi kočijašu. Kad tim dođe do mjesta gdje bi trebalo slijediti strminu za nebo, loš konj dovodi stvar u nered. O moći koju ima ovisi hoće li ga dobri konj moći savladati i hoće li moći prijeći preko prepreke u svijet nadosjetilnog. Tako da s dušom stoje stvari da se nikada bez poteškoća neće potpuno nesmetano uzdići u kraljevstvo božanskoga. Neke se duše uspinju do ove vizije vječnosti više, druge manje. Duša koja je vidjela zagrobni život, ostaje netaknuta do sljedećeg puta; tko od divljeg konja nije vidio ništa, mora pokušati iznova s povorkom. Ove se procesije odnose na različita utjelovljenja duša. Povorka je život duše u osobnosti. Divlji konj predstavlja nižu prirodu, mudri konj višu prirodu, kočijaš dušu željnu da se pobožanstveni. Platon koristi mit kako bi prikazao put vječne duše kroz različite promjene. Na isti način, u drugim Platonovim spisima, pribjegava mitu, simbolički narativ se koristi za predstavljanje unutarnjeg čovjeka, onoga koji se ne može percipirati osjetilima.

Platon je potpuno u skladu s mitskim i alegorijskim izrazima drugih. U staroj indijskoj književnosti postoji parabola koja se pripisuje Budi. Čovjeka privrženog životu, koji ni po koju cijenu ne želi umrijeti, koji je u potrazi za čulnim užitkom, progone četiri zmije. Čuje glas koji mu naređuje da s vremena na vrijeme nahrani i okupa četiri zmije. Čovjek bježi u strahu od zlih zmija. Ponovno čuje glas. On mu daje do znanja da ga prate pet ubojica. Čovjek opet bježi. Glas mu skrene pozornost na šestog ubojicu koji mu isukanim mačem želi odsjeći glavu. Čovjek opet bježi. Dolazi u napušteno selo. Čuje glas koji mu govori da će lopovi uskoro opljačkati selo. Dok čovjek nastavlja bježati, nailazi na veliku poplavu rijeke. Ne osjeća se sigurnim s njegove strane rijeke; od slame, pruća i lišća, pravi košaru; u njoj dolazi na drugu obalu. Sada je na sigurnom; on je brahman. Smisao ove prispodobe je: čovjek mora proći kroz širok izbor stanja dok ne dosegne božansko. Četiri elementa se mogu vidjeti u četiri zmije: vatra, voda, zemlja, zrak. U petorice ubojica pet osjetila. Pusto selo je duša koja je pobjegla osjetilnim dojmovima, ali još nije sigurna kad je sama sa sobom. Ako je njena niža priroda obuzme iznutra, ona mora nestati. Čovjek mora sastaviti čamac koji ga nosi preko bujice prolaznosti na jednoj obali, osjetilne prirode, na drugu, vječnu božansku.

Razmotrimo egipatsku misteriju Ozirisa u ovom svjetlu. Oziris je postupno postao jedno od najvažnijih egipatskih božanstava. Ideja o njemu istisnula je druge ideje o bogovima koje su postojale među određenim dijelovima naroda. Sada se oko Ozirisa i njegove žene Izide stvorio značajan krug mitova. Oziris je sin boga Sunca, brat mu je bio Tifon-Set, a sestra Izida. Oziris je oženio njegovu sestru. S njom je vladao Egiptom. Zli brat Tifon planirao je uništiti Ozirisa. Dao je napraviti kutiju koja je bila točno veličine Ozirisova tijela. Na banketu, kutija je ponuđena kao dar onome tko točno stane u nju. To nije bio nitko osim Ozirisa. Legao je u nju. Tada su Tifon i njegovi drugovi pojurili na Ozirisa, zatvorili kutiju i bacili ga u rijeku. Kad je Izida čula strašnu vijest, lutala je posvuda u očaju, tražeći tijelo svog muža. Kad ga je pronašla, Tifon je ponovno preuzeo kontrolu nad njim. Rastrgao ga je na četrnaest dijelova, koji su bili razbacani po ranim mjestima. U Egiptu su prikazane razne Ozirisove grobnice. Tu i tamo, na mnogim mjestima, govorilo se da su zakopani dijelovi boga. Ali sam Oziris izašao je iz podzemlja i porazio Tifona; i zraka iz njega je obasjala Izidu, koja je time rodila svog sina, Harpokrata ili Horusa.

A sada usporedite pogled na svijet grčkog filozofa Empedokla (490.-430. pr.Kr.) s ovim mitom. On pretpostavlja da je jedno iskonsko biće nekoć bilo rastrgano u četiri elementa, vatru, vodu, zemlju i zrak, odnosno na mnoštvo bića. On predstavlja dvije moći koje uzrokuju nastanak i nestanak, unutar ovog svijeta bića, ljubav i svađu. Empedoklo kaže o elementima:

One same ostaju iste, ali prolaze jedna kroz drugu
 Da postanu ljudska bića i sva bezbrojna duga bića,
 Sada u nasilju ljubavi, okupljajući se u strukturu;
 Sad opet razbacani kao pojedinci kroz mržnju i svađu.

Dakle, što su stvari svijeta s Empedoklova gledišta? To su različiti miješani elementi. Mogli su nastati samo zato jer je onaj izvorni bio rastrgan u četiri bića. Ovaj iskonski razliven je u elemente svijeta. Ako nešto dođe pred nas, ono dijeli dio božanstvenosti koja je izlivena. Ali to božanstvo je skriveno u njima. Prvo je moralo umrijeti da bi stvari morale nastati. A ove stvari, što su one? Mješavine božjih sastavnica, u svojoj strukturi uzrokovane ljubavlju i mržnjom. Empedoklo to jasno kaže:

Ovdje je, kao jasan dokaz, struktura napravljena od udova,
 Kako se kroz ljubav kao supstancu povezuju u jedno
 Sve što tijelo posjeduje na svom vrhuncu;
 Zatim, rastrgani u pogubnoj svađi,
 Opet lutaju sami, na pustim granicama života.

Isto je i s grmljem i ribama koje žive u vodi

I divljim zvijerima planinskim, i malim brodovima nošenim krilima.

Empedoklovo mišljenje može samo biti da će mudrac ponovno pronaći izvorno božansko jedinstvo, začarano u svijetu, i isprepletено u ljubavi i mržnji. Ali ako čovjek pronađe božansko, mora i sam biti božanski. Jer Empedoklo misli da se slično može spoznati samo kroz slično. To uvjerenje izraženo je u Goetheovim stihovima:

Da oko nije sunčano,
Kako bismo mogli vidjeti svijetlo?
Kad u nama ne bi živjela božanska snaga,
Kako bi nas božansko moglo oduševiti?

Mistik je uspio pronaći te misli o svijetu i ljudima koje nadilaze osjetilno iskustvo u mitu o Ozirisu. Božanska kreativna snaga izlila se u svijet. Ona se pojavljuje kao četiri elementa. Bog (Oziris) je ubijen. Čovjek svojim znanjem, koje je božanske naravi, treba ga ponovno probuditi; trebao bi ga ponovno pronaći kao Horusa (Božji Sin, Logos, Mudrost) i kontrastu između svađe (Tifon) i ljubavi (Izida). U grčkom obliku, sam Empedoklo izražava svoja temeljna uvjerenja idejama koje podsjećaju na mit. Ljubav je Afrodita; Neikos svađa. Oni vežu i odvezuju elemente.

Predstavljanje mitskog sadržaja u stilu kako se ovdje promatra, ne treba brkati sa simboličkim ili čak alegorijskim tumačenjem mitova. To nije namjera. Slike koje čine sadržaj mita nisu izmišljeni simboli za apstraktne istine, već stvarna duševna iskustva posvećenika. Ova osoba doživljava slike duhovnim organima percepcije, baš kao što normalna osoba doživljava ideje osjetilnih stvari očima i ušima. Kao što predodžba nije nešto sama po sebi ako nije potaknuta opažanjem vanjskog objekta, tako je i mitska slika malo bez poticaja stvarnih činjenica duhovnog svijeta. Međutim, u odnosu na osjetilni svijet čovjek u početku stoji izvan stvari koje potiču; dok mitske slike može iskusiti samo ako je unutar odgovarajućih duhovnih procesa. Ali da bi stajao u njima, prema starom mišljenju mistika, morao je proći kroz inicijaciju. Duhovni procesi u koje on gleda, tada su, takoreći, ilustrirani mitskim slikama. Svatko tko nije u stanju upotrijebiti mitski element kao takvu ilustraciju pravih duhovnih procesa, još nije napredovao do razumijevanja. Pošto su sami duhovni procesi nadosjetilni; a slike čiji sadržaj podsjeća na osjetilni svijet same po sebi nisu duhovne nego jednostavno ilustracija duhovnog. Svatko tko živi samo u slikama, sanja; svatko tko je u slici uspio osjetiti duhovno na isti način na koji se osjeća

ruža u osjetilnom svijetu kroz ideju ruže, živi u duhovnim percepcijama. To je i razlog zašto slike u mitovima ne mogu biti jasne. Zbog svog ilustrativnog karaktera, isti mitovi mogu izražavati različite duhovne činjenice. Stoga nije proturječe, kada tumači mitova povezuju mit s jednom duhovnom činjenicom u jednom trenutku, i s drugom duhovnom činjenicom u drugom trenutku.

S ove točke gledišta može se pronaći nit kroz različite grčke mitove. Razmotrite legendu o Heraklu. Dvanaest poslova nametnutih Heraklu pojavljuje se u višem svijetlu, kada se uzme u obzir da je on dopustio da bude iniciran u eleuzinske misterije prije posljednjeg, najtežeg. U ime kralja Euristeja od Mikene, trebao bi dovesti paklenog psa Kerbera i vratiti ga natrag. Da bi otišao u podzemni svijet, Heraklo je morao biti iniciran. Misteriji su vodili čovjeka kroz smrt prolaznog, tj. u podzemni svijet; i željeli su spasiti njegov vječni život kroz inicijaciju. Kao mistik, uspio je nadvladati smrt. Heraklo svladava opasnosti podzemlja kao mistik. To opravdava tumačenje njegovih drugih kušnji kao unutarnjih stupnjeva razvoja duše. On svladava nemejskog lava i dovede ga u Mikenu. To jest, on sebe čini vladarom čisto fizičke sile u čovjeku; on ih kroti. Nakon toga ubija Hidru s devet glava. Svladava je ognjem i umače svoje strijele u njenu žuč kako bi postale nepogrešive. To znači da on pobjeđuje nižu znanost, znanje osjetila, pomoću vatre duha, i koristi ono što je stekao u ovom nižem znanju da niže stvari vidi u svijetlu koje je prikladno duhovnom oku. Heraklo hvata Artemidinu košutu. To je božica lova. Heraklo traži ono što slobodna priroda može ponuditi ljudskoj duši. Na isti način mogu se tumačiti i ostala djela. Ovdje ne možemo pratiti svaki potez, samo treba pokazati kako značenje općenito upućuje na unutarnji razvoj.

Slično tumačenje moguće je i za ekspediciju Argonauta. Phrixos i njegova sestra Helle, djeca beotijskog kralja, mnogo su patili od ruku svoje maćehe. Bogovi su im poslali ovna sa zlatnim runom da ih odnese zrakom. Dok su prelazili tjesnac između Europe i Azije, Helle se utopila. Stoga se tjesnac naziva Hellespont. Phrixos je stigao do kralja Kolhide, na istočnoj obali Crnog mora. Žrtvovao je ovna bogovima, a runo je dao kralju Aetesu. Dao ga je objesiti u šumarak, i čuvao ga je strašni zmaj. Grčki junak Jazon, zajedno s drugim junacima, Heraklom, Tezejem i Orfejem, prihvatio se da donese runo iz Kolhide. Dopao mu je naporan rad kako bi došao do Aetesovog blaga. Ali Medeja, kraljeva kći čarobnica, ga je podržala. Ukrotio je dva bika koja su rigala vatru, preorao je njivu i posijao zmajeve zube tako da su iz zemlje izrasli oklopnici. Po Medejinom savjetu, bacio je kamen među ljude, nakon čega su se oni međusobno pobili. Koristeći čaroliju od Medeje, Jazon uspava zmaja, i tako može osvojiti runo. S njime započne putovanje natrag u Grčku. Medeja ga prati kao njegova žena. Kralj juri za izbjeglima. Kako bi ga zaustavila, Medeja ubija svog malog brata Absyrtosa i rasipa udove u more. Aetes je zaokupljen skupljanjem. Tako su njih dvoje s runom uspjeli doći do

Jazonova doma. - Svaka činjenica traži dublje objašnjenje. Runo je nešto što pripada čovjeku, što je za njega beskrajno vrijedno; od njega je bilo odvojeno u davna vremena, a za čiji oporavak mora svladati strašnih moći. Tako je to s vječnim u duši. To je dio čovjeka. Ali nalazi se odvojeno od njega. Od toga ga odvaja njegova niže priroda. Samo ako to prevlada, uspava, može ga povratiti. To mu je moguće ako mu vlastita svijest (Medeja) priskoči u pomoć svojom magičnom snagom. Za Jazona, Medeja postaje ono što je Sokratu bila Diotime kao učiteljica ljubavi (vidi stranicu 48). Čovjekova vlastita mudrost ima magičnu moć dosezanja božanskog nakon prevladavanja prolaznog. Iz niže prirode može proizaći samo niži čovjek, oklopnici, koji su nadvladani snagom duhovnog, savjet Medeje. Čak i ako je čovjek već pronašao svoju vječnost, runo, još nije siguran. Mora žrtvovati dio svoje svijesti (Absyrtos). Za to je potreban svijet osjetila, koji možemo shvatiti samo kao raznoliki (fragmentirani) svijet. Moglo bi se ići još dalje u opis duhovnih procesa iza slika; ali ovdje treba samo nagovijestiti princip nastanka mita.

Legenda o Prometeju posebno je zanimljiva u smislu takve interpretacije. Prometej i Epimetej su sinovi titana Japeta. Titani su djeca najstarije generacije bogova, Urana (Nebo) i Gee (Zemlja). Kronos najmlađi od Titana, svrgnuo je svog oca i preuzeo svijet. Zbog toga je njega i ostale Titane nadjačao njegov sin Zeus. I Zeus je postao poglavar bogova. Prometej je bio na Zeusovoj strani u bitci Titana. Po njegovom savjetu Zeus je protjerao Titane u podzemni svijet. Ali u Prometeju je duh Titana i dalje živio. Prijatelj Zeusov je bio samo napola. Kad je htio uništiti ljude zbog njihove oholosti, Prometej se pobrinuo za njih i naučio ih umijeću brojenja i pisanja i drugim stvarima koje vode kulturi, osobito korištenju vatre. Zeus je zbog toga bio ljut na Prometeja. Hefest, Zeusov sin, dobio je nalog da stvori sliku žene velike ljepote, koju su bogovi okitili svim mogućim darovima. Žena se zvala Pandora: ona sve-nadarena. Hermes, glasnik bogova, doveo ih je do Epimeteja, Prometejeva brata. Donijela mu je kovčeg kao dar od bogova. Epimetej je prihvatio dar, iako ga je Prometej savjetovao da nikada ne prihvati dar od bogova. Kad je kovčeg otvoren, iz njega su izletjele svakakve ljudske bolesti. Unutra je ostala samo nada, i to zato jer je Pandora brzo zatvorila poklopac. Tako nada ostaje kao sumnjiv dar bogova. - Prometej je bačen na stijenu na Kavkazu po Zeusovom nalogu, zbog svog odnosa s ljudima. Orao se stalno hrani njegovom jetrom, koja se stalno nadomješta. Prometej mora provoditi dane u bolnoj samoći sve dok se jedan od bogova dobrovoljno ne žrtvuje, odnosno ne posveti smrti. Napaćena osoba podnosi svoju patnju kao postojan patnik. Rečeno mu je da će Zeusa zbaciti s prijestolja sin smrtnice, ako se ne oženi tom smrtnicom. Zeusu je bilo važno znati ovu tajnu; poslao je glasnika bogova Hermesa Prometeju, da sazna nešto o tome. Odbio je bilo što otkriti. - Legenda o Heraklu je povezana s legendom o Prometeju. Tijekom svojih lutanja Heraklo dolazi na Kavkaz. Ubija orla koji je proždirao Prometejevu jetru. Kentaur Hiron koji ne može

umrijeti, iako boluje od neizlječive rane, žrtvuje se za Prometeja, koji se nakon toga pomiri s bogovima. Titani su sila volje koja nastaje kao priroda (Kronos) iz izvornog svjetskog duha (Uran). Ne treba razmišljati samo o snazi volje u apstraktnom obliku, već o stvarnim bićima volje. Prometej je jedan od njih. To karakterizira njegovu prirodu. Ali on nije posve Titan. U određenom smislu on je poput Zeusa, duha koji preuzima svijet nakon što je neukrotiva sila prirode (Kronos) ukroćena. Prometej je dakle predstavnik onih svjetova koji su čovjeku dali volju koja gura naprijed, koja je pola prirodna a pola duhovna sila. Volja je usmjerena prema dobru s jedne strane, i prema zlu s druge strane. Ovisno o tome naginje li duhovnom ili prolaznome, kroji mu se sudbina. Ova sudbina je sudbina samog čovjeka. Čovjek je iskovan u prolaznom. Orao ga grize. Mora tolerirati. On može postići najviše stvari samo ako svoju sudbinu traži u samoći. On ima tajnu. Sastoji se u tome da se božanski (Zeus) mora oženiti smrtnicom, samom ljudskom svijesti vezanom za fizičko tijelo, da bi se rodio sin, ljudska mudrost (Logos) koji otkupljuje Boga. To svijest čini besmrtnom. Tu tajnu ne smije otkriti sve dok mu se ne približi mistik (Heraklo) i ne eliminira nasilje koje mu neprestano prijete smrću. Biće, pola životinja, pola čovjek, kentaur, mora se žrtvovati da bi se otkupio čovjek. On mora umrijeti kako bi čisto duhovni čovjek mogao biti otkupljen. Ono što Prometej, ljudska volja prezire, Epimetej, razum, donosi. Ali darovi predstavljeni Epimeteju samo su patnje i muke. Jer razum se drži onoga što je beznačajno, što je prolazno. I ostaje samo jedno - nada da će se iz prolaznog jednog dana roditi vječno.

Nit koja se proteže kroz legende o Argonautima, Heraklu i Prometeju, također se pokazuje u Homerovoj poemi Uliks. Netko može smatrati da je ovdje primijenjeno tumačenje iznuđeno. No, nakon pomnijeg razmatranja svega što dolazi u obzir, čak i najveća sumnja u takvo tumačenje, bit će otklonjena. Ono što posebno iznenađuje je činjenica da se i Odisej navodno spustio u podzemni svijet. Možete misliti što god hoćete o pjesniku Odiseje: nemoguće mu je pripisati činjenicu da je dopustio smrtniku da siđe u podzemni svijet, a da ga time nije doveo u odnos s onim što je, unutar grčkog svjetonazora, značio odlazak u podzemni svijet. Ali to je značilo prevladavanje prolaznog i uskrснуće vječnog u duši. Stoga se mora priznati da je Odiseju to pošlo za rukom. I tako njegova iskustva, poput Heraklovih, dobivaju dublje značenje. Ona postaju opis nečeg nečulnog, razvoja duše. Osim toga, Odiseja ne priča priču na način na koji to vanjske činjenice zahtijevaju. Junak putuje na čudesnim brodovima. Stvarne zemljopisne udaljenosti koriste se krajnje proizvoljno. Ne može se raditi o osjetilnom i stvarnom. To postaje razumljivo ako se pravi, osjetilni događaji, ispričaju samo da bi se ilustrirao duhovni razvoj. Nadalje, sam pjesnik na početku djela kaže da je riječ o potrazi za dušom:

"Pričaj mi muzo, o čovjeku svestranom, mnogostranom,
 Koji je mnogo lutao nakon uništenja svete Troje:
 I vidio običaje mnogih ljudi i naučio njegove manire.
 Mnogo je izdržao u moru bolne patnje,
 Iako je nastojao sačuvati dušu i povratak drugova."

Pred sobom imate čovjeka koji traži dušu, božansku; i ispričana su lutanja za ovim božanskim. - Dolazi u zemlju Kiklopa. To su glomazni divovi s jednim okom na čelu. Najstrašnji, Polifem, proždire nekoliko drugova. Odisej se spašava oslijepivši Kiklopa. To je prva stanica na hodočašću života. Fizičko nasilje, niža priroda, mora biti nadvladana. Tko god joj ne oduzme moć, ne zaslijepi je, proždrijet će ga. - Odisej tada stiže na otok čarobnice Kirke. Ona neke od njegovih drugova pretvara u svinje, koje grokću. Ona je također od njega poražena. Kirka je niža duhovna moć koja zavisi o prolaznom. Ako se zlouporabi, samo može još više gurnuti ljude u animalnost. - Odisej ih mora savladati. Tada se može spustiti u podzemni svijet. Postaje mistik. Sada je izložen opasnostima kojima je mistik izložen u usponu od nižih prema višim stupnjevima inicijacije. Dolazi do sirena koje slatkim čarobnim zvukovima mame prolaznike u smrt. To su tvorevine niže fantazije kojima u početku teže oni koji su se oslobodili osjetilnog. Dospio je do razine slobodnog stvaralačkog duha, ali ne i do inicijacijskog duha. On juri za zabludama čije vlasti se mora osloboditi. - Odisej mora napraviti užasan prolaz između Scile i Haribde. Mistik u nastajanju, ljulja se naprijed natrag između duha i osjetilnosti. On još ne može shvatiti punu vrijednost duha; ali osjetilnost je izgubila svoju nekadašnju vrijednost. Brodolom ubija sve Odisejeve pratiocice; on sam pobjegne nimfi Kalipso, koja ga ljubazno primi i brine se o njemu sedam godina. Naposljetku ga pušta kući po Zeusovoj naredbi. Mistik je dosegnuo stupanj na kojem svi njegovi suaspiranti padaju, samo je on vrijedan. Ali ova vrijedna osoba, uživa mir potpune inicijacije kroz vrijeme određeno mistično simboličkim brojem sedam. - Čak i prije nego što Odisej stigne kući, dolazi na otok Fečana. Ovdje nailazi na veliku dobrodošlicu. Od kraljeve kćeri ima simpatije; sam ga kralj Alkinoj ugosti i počasti. Još jednom svijet prilazi svijetu sa svojim veseljima; a u njemu se budi duh koji prijanja uz svijet (Nausicaa). Ali on nalazi put do svoje domovine, do božanskog. Isprva ga ništa dobro ne čeka u njegovoj kući. Njegova žena Penelope okružena je velikim brojem udvarača. Obećava da će se udati za bilo koga kada završi određeno tkanje. Izbjegava održati svoje obećanje, tako što noću razmrsi ono što je tkala tijekom dana. Odisej mora svladati sve prosce kako bi se u miru mogao ujediniti sa svojom ženom. Boginja Atena ga pretvara u prosjaka kako ga ne bi prepoznali kada uđe. I svladava udvarače. - Odisej traži vlastitu dublju svijest, božanske moći duše. Želi se s njima ujediniti. Prije nego što je mistik pronađe, on mora

nadvladati sve što se, u obliku udvarača, natječe za naklonost ove svijesti. To je svijet niže stvarnosti, prolazne prirode, iz koje dolazi skupina ovih prosaca. Logika koju primjenjujete na njih, mreža je koja se uvijek raspetlja nakon što se isplete. Mudrost (božica Atena) siguran je vodič do najdubljih sila duše. Ona čovjeka pretvara u prosjaka, odnosno skida s njega sve što dolazi iz prolaznosti.

Eleuzinske svetkovine, koje su se slavile u čast Demetre i Dioniza u Grčkoj, izgledaju potpuno uronjene u mudrost misterija. Od Atene do Eleuzine vodio je sveti put. Bio je ispunjen tajanstvenim simbolima koji su mogli dovesti dušu u uzvišeno raspoloženje. U Eleuzini su postojale tajanstvene hramske građevine, u kojima su službu vršile svećeničke obitelji. Dostojanstvo i mudrost uz koju su bili vezani, nasljeđivani su u svećeničkim obiteljima s koljena na koljeno. (Poučne informacije o osnivanju ovih mjesta mogu se pronaći u 'Prilozima posljednjim istraživanjima na Akropoli u Ateni', Karl Bötticher, svezak 3). Mudrost koja je omogućila obavljanje službe, bila je grčka misterijska mudrost. Blagdani, koji su se slavili dva puta godišnje, prikazivali u veliku svjetsku dramu sudbine božanskog u svijetu i u ljudskoj duši. Mala su se otajstva slavila u veljači, velika u rujnu. Uz festivale su bile povezane i inicijacije. Simbolički prikaz svijeta i ljudske drame, činili su završni čin mističnih ređenja koja su se ovdje odvijala. Eleuzinski hramovi građeni su u čast božice Demetre. Ona je kći Kronosa. Ona je Zeusu rodila kćer Perzefonu prije njegovog braka s Herom. Nju je jednom tijekom igre ukrao Pluton, bog podzemlja. Demetra je žurila jecajući kroz golemu Zemlju da je potraži. U Eleuzini su je kćeri Keleosa, vladara Eleuzine, pronašle kako sjedi na kamenu. Ušla je u službu obitelji Keleus u liku starice, kako bi se brinula za sina gospodarice. Htjela je tom sinu dati besmrtnost. Željela je ovom dječaku podariti besmrtnosti i zato ga je svaku noć skrivala u vatri. Kad je majka to opazila, plakala je i jadikovala. Od tada davanje besmrtnosti nije bilo moguće. Demetra je napustila kuću. Keleos je izgradio hram. Demetrina tuga za Perzefonom bila je beskrajno velika. Širila je Zemljom neplodnost. Bogovi su ih morali pomiriti da se ne dogodi nešto strašno. Tako je Zeus nagovorio Plutona da pusti Perzefonu natrag u gornji svijet. Ali bog podzemlja joj je prvo dao da pojede šipak. Kao rezultat toga, bila je prisiljena povremeno silaziti u podzemni svijet. Od tada je trećinu godine provodila u donjem svijetu, a dvije trećine u gornjem svijetu. Demetra je umirena; vratila se na Olimp. Ali u Eleuzini, mjestu svoje patnje, osnovala je svetkovinu koja će od tada uvijek biti podsjetnik na njenu sudbinu. Nije teško uvidjeti značenje mita o Demetri-Perzefoni. Ono što naizmjenično živi u gornjim i donjim svjetovima je duša. Slikama je prikazana vječnost duše i njezina vječna transformacija kroz rođenje i smrt. Duša dolazi od onog besmrtnog, od Demetre. Ali otelo ju je ono prolazno, i sama je odlučila sudjelovati u sudbini prolaznosti. U podzemnom svijetu jela je plodove: duša se nasitila prolaznog; stoga ne može trajno boraviti u visinama božanskog. Uvijek se

mora vraćati u carstvo prolaznosti. Demetra je predstavница onog bića iz kojeg je nastala ljudska svijest; ali o toj svijesti treba razmišljati onako kako je mogla nastati kroz duhovne sile Zemlje. Demetra je dakle prabiće Zemlje; a njeno obdarivanje zemlje sjemenskim moćima usjeva, samo nagovještava još dublju stranu njezine prirode. Ovo biće želi ljudima dati besmrtnost. Demetra noću skriva svoje udomljeno dijete u vatri. Ali čovjek ne može podnijeti silu vatre (duha). Mora odustati od toga. Može samo uspostaviti hramsku službu kroz koju čovjek može, koliko je u mogućnosti, sudjelovati u božanskom.

Eleuzinske svetkovine bile u rječita ispovijest vjere u vječnost ljudske duše. To je priznanje našlo svoj slikovit izraz u mitu o Perzefoni. Uz Demetru i Perzefonu, u Eleuzini je slavljen Dioniz. Baš kao što je Demetra štovana kao stvoritelj vječnog u čovjeku, tako je u Dionizu štovano ono vječno promjenjivo božansko. Bog koji je izliven u svijet i raskomadano da bi se duhovno ponovno rodio (vidi stranicu 49) morao se slaviti zajedno s Demetrom. (Briljantan prikaz duha Eleuzinskih misterija može se naći u knjizi 'Sanctuaires d'Orient', Edouarda Schuré. Paris 1898)

VI. Egipatska misterijska mudrost

'Kada se, oslobođen svoga tijela, uzdigneš u slobodni eter,
bit ćeš besmrtni bog koji je izbjegao smrt.'

Izgleda da ova izjava Empedokla ukratko sažima ono što su stari Egipćani mislili o vječnom u čovjeku i njegovoj povezanosti s božanskim. Dokaz za to je takozvana 'Knjiga mrtvih' koju su napornim radom istraživača dešifrirali u devetnaestom stoljeću. (Usporedi Lepsius, Knjiga umrlih starih Egipćana. Berlin 1842.) To je 'najveće koherentno literarno djelo koje je do nas došlo od Egipćana'. U tom književnom djelu sažeti su najintimniji pogledi Egipćana na ono vječno i nastanak svijeta. Ova gledišta definitivno ukazuju na ideje o bogovima koje su slične onima iz grčkog misticizma. Oziris je postupno postao najistaknutiji i najuniverzalniji među raznim bogovima priznatim u raznim dijelovima Egipta. U njemu su sažete ideje o drugim božanstvima. Kakve god misli egipatski narod imao o Ozirisu, 'Knjiga mrtvih' ukazuje na ideju svećeničke mudrosti koja je u Ozirisu vidjela biće koje se može pronaći u samoj ljudskoj duši. - Sve što su ljudi mislili o smrti i mrtvima, to dovoljno jasno govori. Ako se tijelo preda zemaljskom i zadrži u zemaljskom, tada ono vječno počinje svoj put prema pravječnom. Pojavljuje se na sudu pred Ozirisom, okružen s četrdeset i dva suca umrlima. Sudbina onog vječnog u čovjeku ovisi o tome što odluče ti suci umrlih. Kada duša prizna grijeh i nađe se pomirena s vječnom pravdom, nevidljive sile joj se suprotstavljaju i govore joj: 'Oziris N je pročišćen u bazenu koji se nalazi južno od polja Hotep i sjeverno od polja Skakavaca, gdje se bogovi zelenila peru u četvrtom satu noći i u osmom satu dana, sa slikom srca bogova, prelazeći iz noći u dan'. Tako se unutar vječnog poretka, vječni dio čovjeka naziva Ozirisom. Nakon imena Oziris navodi se ime dotične osobe. A onaj koji se ujedinjuje s vječnim svjetskim poretkom također sebe opisuje kao 'Ozirisa'. 'Ja sam Oziris N. rastem pod cvjetovima stabla smokve'. Tako čovjek postaje Oziris. Biti Oziris samo je stupanj potpunog razvoja ljudskog bića. Čini se očiglednim da Oziris, koji sudi unutar vječnog svjetskog poretka, nije ništa drugo nego savršeno ljudsko biće. Između biti čovjek i biti bog, postoji razlika u stupnju i broju. To se temelji na misterijskom pogledu na tajnu 'broja'. Oziris kao biće svijeta je jedno; stoga je nepodijeljeno prisutan u svakoj ljudskoj duši. Svako ljudsko biće je Oziris; a ipak se u 'onaj' Oziris mora predstaviti kao zasebno biće. Čovjek je u procesu razvoja; a na kraju njegove razvojne karijere, njegovo je božansko biće. Umjesto toga, unutar ovog gledišta, treba govoriti o božanstvenosti, a ne o potpunom božanskom biću.

Nema sumnje da, kod takvog gledanja, samo oni koji, kao Oziris, mogu stvarno ući u egzistenciju Ozirisa, mogu zapravo doći na vrata vječnog poretka svijeta. Najviši život koji čovjek može voditi, bit će stoga da se transformira u Ozirisa. U stvarnom ljudskom biću, Oziris koji je savršen koliko je to moguće, mora živjeti unutar prolaznog života. Čovjek postaje savršen kada živi kao Oziris. Ako iskusi ono kroz što je prošao Oziris. To mitu o Ozirisu daje dublje značenje. Postaje uzor onima koji u sebi žele probuditi ono vječno. Ozirisa je raskomadao i ubio Tifon. O dijelovima leša brinula se njegova žena Izis. Nakon smrti pustio je da njegov snop svjetlosti padne na nju. Rodila je Horusa. Ovaj Horus preuzima zemaljske zadatke Ozirisa. On je drugi Oziris, još uvijek nesavršen, ali napreduje do pravog Ozirisa.

Pravi Oziris je u ljudskoj duši. U početku je prolazne prirode. Ali ono propadljivo, predodređeno je da rodi vječno. Čovjek stoga sebe može smatrati grobom Ozirisa. Niža priroda (Tifon) ubila je onu višu u njemu. Ljubav u njegovoj duši (Izida) mora njegovati i brinuti se za dijelove leša, tada će se roditi viša priroda, vječna duša (Horus), koja može napredovati do egzistencije Ozirisa. Ljudsko biće koje teži najvišoj egzistenciji, mora u sebi mikrokozmički ponavljati makrokozmički Ozirisov proces svijeta. To je značenje egipatske 'inicijacije'. Ono što Platon (vidi stranicu XX) opisuje kao kozmički proces, da je Stvoritelj razvukao svjetsku dušu na svjetsko tijelo u obliku križa i da je proces svijeta otkupljenje ove duše svijeta koja je bila prikovana na križ, to se u maloj mjeri moralo dogoditi u ljudskom biću ako je sebi željelo omogućiti da bude Oziris. Osoba koju je trebalo inicirati morala se razvijati na ovaj način, da njegova duša doživi, njegovo postajanje Ozirisom, da se stopi u jedno s kozmičkim procesom Ozirisa. Kada bismo mogli zaviriti u inicijacijske hramove u kojima su ljudi prolazili transformaciju Ozirisa, vidjeli bismo da procesi mikrokozmički predstavljaju nastajanje svijeta. Osoba koja dolazi od 'Oca' treba u sebi roditi Sina. Ono što zapravo nosi u sebi, začaranog Boga, trebalo bi u njoj postati očito. Ovako Boga u njemu drži sila zemaljske prirode. Ova niža priroda najprije mora biti pokopana, kako bi viša priroda mogla ustati. Iz ovoga se može razumjeti ono što je rečeno o procesima inicijacije. Čovjek je bio podvrgnut misterioznim postupcima. Njegov zemaljski dio je time ubijen, njegov viši dio probuđen. Nije potrebno detaljno proučavati te postupke. Samo morate razumjeti njihovo značenje. A to značenje leži u priznanju koje je mogao dati svatko tko je prošao inicijaciju. Mogao je reći: Preda mnom je lebdjela beskrajna perspektiva, na kraju koje leži savršenstvo božanskog. Osjećao sam da snaga ovog božanskog leži u meni. Zakopao sam ono što ovu moć drži u sebi. Mrtav sam za zemaljske stvari. Bio sam mrtav. Umro sam kao niže ljudsko biće; bio sam u podzemlju. Komunicirao sam s umrlima, odnosno s onima koji su već integrirani u prsten vječnog svjetskog poretka. Uskrsnuo sam iz mrtvih nakon mog boravka u podzemlju. Pobijedio sam

smrt, ali sada sam postao druga osoba. Više nemam ništa s prolaznom prirodom. Za mene je to zasićeno s Logosom. Sada pripadam onima koji žive vječno i koji će sjediti s desne strane Ozirisa. Ja ću sam biti pravi Oziris, ujedinjen s vječnim svjetskim poretkom, a sud života i smrti bit će stavljen u moje ruke. - Osoba koju je trebalo inicirati, morala je proći kroz iskustvo koje ju je moglo dovesti do takvog priznanja. To je iskustvo najviše vrste koje je došlo takvim ljudima.

Sada zamislite da neupućena osoba čuje da je netko podvrgnut takvim iskustvima. Ona ne može znati što se stvarno događa u duši inicijata. Za nju je fizički umro, ležao u grobu i uskrsnuo. Ono što je duhovna stvarnost na višoj razini egzistencije, pojavljuje se u oblicima osjetilne stvarnosti kao proces koji probija poredak prirode. To je 'čudo'. Jedno takvo 'čudo' bila je inicijacija. Svatko tko je to stvarno želio razumjeti, morao je u sebi probuditi moći kako bi bio na višoj razini egzistencije. Tim višim iskustvima morao je pristupiti s već pripremljenim životnim putem za tu svrhu. Bilo da se pripremna iskustva u individualnom životu odvijaju na ovaj ili onaj način: uvijek se mogu svesti na vrlo specifičan, tipičan oblik. Životni put inicijata je stoga tipičan. Može se opisati neovisno o osobnosti pojedinca. Umjesto toga, pojedinačnu osobnost možemo opisati samo kao onu koja je na putu prema božanskom, ako je prošla kroz određena tipična iskustva. Kao takva ličnost, Buddha je živio među svojim sljedbenicima; Isus se u početku kao takav ukazao svojoj zajednici. Danas znamo kakav paralelizam postoji između životopisa Bude i Isusa. Rudolf Seydel uvjerljivo je pokazao ovaj paralelizam u svojoj knjizi 'Buddha i Christ'. Treba samo pratiti pojedinosti da se vidi da su svi prigovori ovom paralelizmu nevaljani.

Budino rođenje najavljuje bijeli slon koji lebdi nad kraljicom Mayom. On ukazuje da će Maya proizvesti božansko ljudsko biće koje će 'uskладiti sva bića s ljubavlju i prijateljstvom, ujedinjujući ih u intimnu vezu'. U Evanđelju po Luki stoji: "... djevici koja je bila udata za čovjeka po imenu Josip iz kuće Davidove, a ime djevice bilo je Marija. Anđeo uđe k njoj i reče: Zdravo, blagoslovljena..... Evo, začet ćeš i roditi Sina kojemu će se dati ime Isus. Zvat će se velikim i sinom Svevišnjega". Brahmani, indijski svećenici, koji znaju što znači kad se rodi Buda, tumače Mayin san. Imaju određenu tipičnu ideju o Budi. Život ličnosti morat će odgovarati ovoj ideji. U skladu s tim, čitamo u Mateju 2.1 i dalje: Herod 'sakupi sve glavare svećeničke i pismoznance iz naroda i upita ih gdje se Krist treba roditi'. - Brahman Asita kaže o Budi: 'Ovo je dijete koje će postati Buda, Otkupitelj, vodič do besmrtnosti, slobode i svijetla'. Usporedite Luku 2:25: 'I gle, bijaše čovjek u Jeruzalemu imenom Šimun, i taj isti čovjek bijaše pobožan i bogobožan, čekajući utjehu Izraelovu, i Duh Sveti bijaše u njemu...I ondje su roditelji doveli dijete Isusa u hram da za njega učine po zakonu; zatim ga uzme u naručje i hvali Boga i reče: 'Gospodine, sada otpuštaš slugu svoga u miru, kao što si rekao; jer su njegove oči vidjele tvoga Spasitelja, kojega si pripravio pred svim narodima.

Svijetlo da prosvijetli pogane i da slavi narod tvoj Izrael'. Za Budu se kaže da se izgubio kao dvanaestogodišnji dječak i da je ponovno pronađen ispod drveta, okružen pjevačima i mudracima iz davnim vremena koje je poučavao. To odgovara Luki 2:41 i dalje: "A njegovi su roditelji svake godine odlazili u Jeruzalem na Pashu. Kad mu je bilo dvanaest godina, uzideš u Jeruzalem prema običaju blagdana. I kad se navršise dani i oni odoše kući, dijete Isus ostane u Jeruzalemu, a njegovi roditelji ne znadoše. Ali oni su mislili da je među drugovima, pa su putovali dan hoda i tražili ga među prijateljima i znancima. I kad ga ne nađoše, vratiše se u Jeruzalem i potražiše ga. I dogodi se nakon tri dana da ga nađu kako sjedi u hramu među učiteljima, sluša ih i postavlja im pitanja. I svi koji su ga slušali bili su zadivljeni njegovim razumijevanjem i njegovim odgovorima". - Nakon što je Buda živio u samoći i vratio se, dočekuje ga djevičanski blagoslov: 'Blagoslovljena majka, blagoslovljen otac, blagoslovljena žena, kojoj pripadaš'. Ali on odgovara: 'Blagoslovljeni su samo oni koji su u nirvani', to jest oni koji su ušli u vječni poredak svijeta. Luka 11:27: "I dok je on to govorio, neka žena iz naroda podiže glas i reče mu: Blago tijelu koje te nosilo i prsima koje si dobio. Ali on reče: Da, blaženi oni koji slušaju i čuvaju riječ Božju". Tijekom života, napasnik se približava Budi i obećava mu sva kraljevstva na Zemlji. Buddha sve odbija riječima: 'Znam da mi je suđeno kraljevstvo, ali ne želim svjetovno kraljevstvo; Postat ću Buda i natjerat ću sve da kliču od radosti'. Napasnik mora priznati: "Nestalo je moje vladavine". Na istu kušnju Isus odgovara: "Idi od mene, Sotono"! Jer je pisano: Klanjaj se Gospodinu, Bogu svome, i njemu jedinomome služi". "Tada ga đavao ostavi" (Matej 4,10). - Ovaj opis paralelizama bi se mogao proširiti na mnoge točke: ista bi stvar rezultirala. - Buddha je završio uzvišeno. Tijekom lutanja mu je pozlilo. Došao je do rijeke Hiranja, blizu Kuschinagare. Tu je legao na tepih koji je prostro njegov omiljeni učenik Ananda. Njegovo je tijelo počelo svijetliti iznutra. Završio je preobražen, kao svjetlosno tijelo, uz izreku: "Ništa ne traje dugo". Ova Budina smrt odgovara Isusovom preobraženju: "I dogodi se nakon ovih riječi, osam dana kasnije, da uze sa sobom Petra, Ivana i Jakova te se pope na goru pomoliti se. I dok je molio, lice mu se promijenilo, a haljina mu je postala bijela i zasjala." - U ovoj točki Budin život završava; ali najvažniji dio Isusova života počinje ovime: patnja, smrt, uskrsnuće. A ono što razlikuje Budu od Krista leži u tome što je zahtijevalo da život Krista Isusa nadiđe život Bude. Buda i Krist se ne razumiju tako da ih se jednostavno spoji. (To će biti prikazano kasnije u ovoj knjizi.) Ostali prikazi Budine smrti ovdje nisu razmatrani, iako otkrivaju neke od dubljih aspekata stvari.

Suglasnost u životima dvojice Otkupitelja nameće jasan zaključak. Same priče daju informacije o tome kakav bi taj zaključak trebao ispasti. Kad svećenički mudraci čuju za prirodu rođenja, znaju što je to. Oni znaju da imaju posla s Bogočovjekom. Znae unaprijed što će se dogoditi s osobnošću koja će se pojaviti. I stoga njihov životni put može odgovarati samo onome

što oni poznaju kao životni put Bogočovjeka. U njihovoj otajstvenoj mudrosti, čini se da je takav tijek života predodređen za vječnost. Može biti samo ono što mora biti. Takav tijek života čini se kao vječni zakon prirode. Kao što se kemijska tvar može ponašati samo na vrlo specifičan način, Buddha, Krist, može živjeti samo na vrlo specifičan način. Životnu priču ne pričate pisanjem nasumične biografije; umjesto toga, prepričavate tipične značajke koje su sadržane u otajstvenoj mudrosti o tome za sva vremena. Legenda o Budi nije ništa više biografija u uobičajenom smislu, nego što Evanđelja tvrde da su biografija Krista Isusa. Ni u jednom slučaju ne govori se slučajno; oboje pričaju životnu priču koja je predodređena za spasitelja svijeta. Modele za oboje moramo tražiti u misterijskim tradicijama, a ne u vanjskoj, fizičkoj povijesti. Buddha i Isus su, u najplemenitijem smislu, inicijati za one koji su prepoznali njihovu božansku prirodu. (Isus je inicijat na temelju prebivanja Krist bića.) To znači da je njihov život udaljen od svega što je prolazno. To znači da ono što znamo o iniciranima vrijedi i za njih. Ne pripovijedaju se slučajni događaji iz njihova života, već se kaže: "U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše u Boga, i Riječ bijaše Bog..... I Riječ tijelom postade i nastani se među nama" (Ivan I, 1. i 14.)

Ali život Isusa sadrži više od života Bude. Buda završava preobrazbom. Značenje Isusova života počinje nakon preobraženja. Prevedite ovo na jezik posvećenika: Buddha je došao do točke u kojoj božansko svjetlo počinje sjati u čovjeku. Suočen je sa smrću zemaljskog. On postaje svjetlo svijeta. Isus ide dalje. On ne umire fizički u trenutku kada svjetlo zasja kroz Njega. U tom trenutku on je Buddha. Ali u tom trenutku također ulazi u fazu koja se izražava višim stupnjem inicijacije. On pati i umire. Zemaljsko nestaje. Ali duhovno, svjetlo svijeta ne nestaje. Događa se Njegovo uskrsnuće. On se svojoj zajednici objavljuje kao Krist. U trenutku svoje preobrazbe, Buda se topi u blaženom životu univerzalnog duha. Krist Isus ponovno budi ovaj univerzalni duh u ljudskom obliku u sadašnju egzistenciju. To se prije dogodilo s iniciranim višeg reda u figurativnom smislu. Oni inicirani u smislu mita o Ozirisu, takvo uskrsnuće su postigli u svojoj svijesti kao iskustvo slike. Ova 'velika' inicijacija, ne kao slikovno iskustvo, već kao stvarnost, u Isusovom životu je dodana Budinoj inicijaciji. Buddha je svojim životom dokazao da je čovjek Logos, i da se vraća tom Logosu, svjetlu, kada njegov zemaljski život umre. U Isusu je sam Logos postao osoban. Riječ je tijelom postala.

Stoga ono što se dogodilo u unutrašnjosti misterijskih hramova u drvenom kultu, kršćanstvo je shvatilo kao činjenicu svjetske povijesti. Zajednica je ispovijedala Krista Isusa, inicijata, iniciranog na veliki način. Dokazao je da je svijet božanski. Za kršćansku zajednicu otajstvena mudrost postala je neraskidivo povezana s osobnošću Krista Isusa. Da je živio i da su Njegovi sljedbenici pripadali Njemu: ovo vjerovanje je zamijenilo ono što se prije željelo postići misterijima. - Od sada, za one koji su pripadali kršćanskoj

zajednici, dio onoga što se prije moglo postići samo misterijskim metodama, moglo je biti zamijenjeno uvjerenjem da je božansko prisutno u prisutnoj Riječi. Ono što je sada bio jedini odlučujući faktor nije ono za što se um svakog pojedinca morao dugo pripremati; nego ono što su čuli i vidjeli oni koji su bili oko Isusa i ono što je preko njih predano. "Što je bilo od početka, što smo čuli, što smo vidjeli svojim očima, što smo sami vidjeli, što su naše ruke dotakle od Riječi života.....što smo vidjeli i čuli, javljamo vam, da budete u zajednici s nama". Tako stoji u prvoj Ivanovoj poslanici. A ova neposredna stvarnost treba obuhvatiti sve naraštaje kao živa veza; kao crkva, treba mistično teći iz generacije u generaciju. Tako treba razumjeti riječi Augustina: "Ne bih vjerovao Evanđelju da me na to nije potaknuo autoritet Katoličke crkve". Evanđelja, dakle, nemaju identifikacijski znak svoje istine u sebi; ali im treba vjerovati jer se temelje na Isusovoj osobnosti; i budući da iz te osobnosti Crkva na tajanstven način crpi snagu da se pokaže kao istina. - Misteriji su kroz tradiciju prenijeli put kojim se dolazi do istine; sama kršćanska zajednica propagira tu istu istinu. Uz povjerenje u mistične moći koje sjaje u ljudskom biću tijekom inicijacije, treba dodati povjerenje u Jednog, istinskog inicijatora. Mistici su tražili obogotvorenje; to su htjeli doživjeti. Isus je bio božanski; treba se držati Njega; onda je netko sudionik ovog obogotvorenja unutar zajednice koju je osnovao: to je postalo kršćansko vjerovanje. Ono što je božansko u Isusu, božansko je za cijelu Njegovu zajednicu. "Evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta" (Matej, 28,20). Onaj tko je rođen u Betlehemu ima vječni karakter. Božićna antifona može govoriti o rođenju Isusovu kao da se događa svakog Božića: "Danas se rodi Krist; danas se javi Spasitelj; danas pjevaju anđeli na Zemlji". - U iskustvu Krista može se vidjeti vrlo specifična razina inicijacije. Kada je mistik pretkršćanskih vremena doživio ovo Kristovo iskustvo, tada je svojom inicijacijom bio u stanju koje mu je omogućilo da percipira nešto duhovno - u višim svjetovima - za što nije postojala odgovarajuća činjenica u osjetilnom svijetu. Doživio je ono što otajstvo Golgote obuhvaća u višem svijetu. Kada kršćanski mistik prolazi kroz to iskustvo kroz inicijaciju, tada on istovremeno vidi povijesni događaj na Golgoti i zna da u tom događaju, koji se zbio unutar svijeta osjetila, ima isti sadržaj kao prije samo u nadosjetilnim činjenicama misterija. S 'otajstvom Golgote' ono što je prethodno bilo izliveno na mistike unutar misterijskog hrama, izliveno je na kršćansku zajednicu. A inicijacija daje kršćanskim mysticima priliku da postanu svjesni ovog sadržaja 'otajstva Golgote', dok vjera dopušta ljudima da nesvjesno sudjeluju u mističnoj struji koja je proizašla iz događaja opisanih u Novom zavjetu, i od tada prožima duhovni život čovječanstva.

VII. Evanđelja

Ono što treba povijesno ispitati o 'Isusovom životu' sadržano je u Evanđeljima. Sve što ne dolazi iz ovog izvora može se, prema mišljenju jednog od najvećih poznavatelja povijesti, Harnacka, 'zgodno napisati na četvrt stranice'. Ali kakvi su dokumenti ta Evanđelja? Četvrto, 'Evanđelje po Ivanu', toliko se razlikuje od ostalih da oni koji vjeruju da na ovom području moraju ići putem povijesnog istraživanja, dolaze do zaključka: "Ako Ivan ima pravu tradiciju o Isusovu životu, onda je ona u prva tri Evanđelja (sinoptički) neodrživa; ako su sinoptičari u pravu, onda četvrtog evanđelista treba odbaciti kao izvor" (Otto Schmiedel, Glavni problemi istraživanja Isusova života, stranica 15). To je tvrdnja iznesena sa stajališta povijesnog istraživača. Ovdje, kad je riječ o mističnom sadržaju Evanđelja, to se gleda ne može niti priznati niti odbaciti. No, mora se istaknuti sljedeća prosudba: "Mjereni standardima dosljednosti, nadahnuća i potpunosti, ovi spisi imaju mnogo nedostataka, a čak i mjereno ljudskim standardima, pate od nemalih nesavršenosti". To je mišljenje jednog kršćanskog teologa (Harnack u 'Biti kršćanstva'). Svatko tko zauzme gledište da Evanđelja imaju mistično podrijetlo, spremno će objasniti nedosljednosti; za njega također postoji sklad između četvrtog evanđelja i prva tri. Jer ovi spisi ne mogu tvrditi da su samo povijesne tradicije u uobičajenom smislu riječi. Ne žele dati povijesnu biografiju (vidi stranicu 67). Ono što su željeli dati, uvijek je bilo modelirano u misterijskim tradicijama kao tipični život Sina Božjega. Nije se crpilo iz povijesti, već iz misterijskih tradicija. Sada, naravno, te tradicije nisu bile identične do točke doslovnog slaganja na raznim mjestima misterijskih kultova. Uostalom, postojalo je tako veliko slaganje, da su budisti ispričali život svog Bogočovjeka gotovo isto onako kako su i evanđelisti kršćanstva ispričali svog. Ali naravno da je bilo razlika. Treba samo pretpostaviti da četiri evanđelista crpe iz četiri različite misterijske tradicije. O Isusovoj visokoj osobnosti govori to što on budi uvjerenje među pismoznancima koji pripadaju četirima različitim tradicijama: on je taj koji odgovara njihovom tipu inicijata do te razine, da se prema njemu mogu odnositi kao prema osobnosti koja živi tipičnim životom koji je naznačen u njihovim misterijima. Opisali su njegov život u skladu sa svojim misterijskim tradicijama. A ako prva tri evanđelista (sinoptici) pričaju slične priče, to ne dokazuje ništa više nego da su crpili iz sličnih misterijskih tradicija. Četvrti evanđelist je svoje pisanje prozeo idejama koje podsjećaju na religijskog filozofa Filona (vidi stranicu 30). To opet ne dokazuje ništa osim da je proizašao iz iste mistične tradicije kojoj je Filon također bio blizak. - U evanđeljima se treba baviti različitim komponentama. Prvo, s izjavama o činjenicama koje se pojavljuju na takav način da se u početku čini kao da tvrde kao da su povijesne činjenice. Drugo, s prisporobama koje samo koriste činjenično pripovijedanje da simboliziraju dublju istinu. I treće, s učenjima koja bi

trebala biti sadržaj kršćanskog svjetonazora. U Evanđelju po Ivanu nema prave parabole. Jednostavno je došao iz škole misterija u kojoj su vjerovali da nema potrebe za parabolama. - Ali priča o prokletstvu smokve baca jako svjetlo na to kako se tretiraju povijesna djela i parabole u prvim evanđeljima. U Marku 11,11 i dalje, čitamo: "I uđe Gospodin u hram jeruzalemski i vidje sve; a navečer izađe s dvanaestoricom u Betaniju. I sutradan, kad su izlazili iz Betanije, ogladnio je. I izdaleka ugleda smokvu koja je imala lišća; zatim je došao vidjeti može li pronaći nešto na njoj. I kad dođe do nje, ne nađe ništa osim lišća; jer još nije bilo vrijeme da budu smokve. A Isus odgovori i reče mu: Sada neka nitko ne jede ploda s tebe do vijeka." Na istom mjestu Luka pripovijeda prisposobu(13,6): "A on im reče ovu prisposobu: U njegovom vinogradu bijaše zasađena smokva; i dođe i potraži ploda na njoj, ali ne nađe. Tada reče vinogradaru: Evo, već tri godine dolazim svake godine i tražim ploda na ovoj smokvi, ali ne nalazim. Posijeci je. Zašto da ometa zemlju." Ovo je parabola koja simbolizira beskorisnost starog učenja, predstavljenog neplodnom smokvom. Ono što se misli figurativno, Marko je rekao kao da je povijesna činjenica. Moglo bi se pretpostaviti da se činjenice u evanđeljima stoga uopće ne žele uzeti kao povijesne, kao da se moraju smatrati samo činjenicama osjetilnog svijeta, nego kao mistične; kao iskustva koja zahtijevaju duhovnu intuiciju za percipiranje i koja dolaze iz raznih mističnih tradicija. Ali tada prestaje biti razlika između Evanđelja po Ivanu i sinoptika. Za mistično tumačenje, povijesno istraživanje se uopće ne uzima u obzir. Jedno ili drugo evanđelje moglo je biti napisano nekoliko desetljeća ranije ili kasnije: za mistika, sva su jednake povijesne vrijednosti; Evanđelje po Ivanu kao i ostala.

I 'čuda': ona ne predstavljaju ni najmanju poteškoću mističnom objašnjenju. Ona bi trebala kršiti fizičke zakone svijeta. Ona to čine samo dok se smatraju procesima za koje se kaže da su se dogodili u fizičkom, u prolaznom, tako da ih je osjetilna percepcija lako mogla vidjeti. Ali ako su to iskustva koja se mogu razumjeti samo na višoj, duhovnoj razini egzistencije, onda je samo po sebi jasno da se ne mogu razumjeti iz zakona fizičkog poretka prirode.

Dakle, prvo treba pravilno pročitati Evanđelja, tada ćete znati u kojoj mjeri žele govoriti o utemeljitelju kršćanstva. Žele pričati priče u stilu misterijskih poruka. Ona govore onako kako mistik govori o inicijatu. Samo, ona predstavljaju inicijaciju kao jedinstvenu osobinu pojedinca. I čine spasenje čovječanstva ovisnim o ljudima da se drže ovih čudnih inicijata. Ono što je došlo iniciranima bilo je 'Kraljevstvo Božje'. Onaj jedinstveni je ovo kraljevstvo donio svima koji žele biti uz njega. Ono što je bila osobna stvar pojedinca, postalo je stvar zajednice, za one koji prepoznaju Isusa kao svoga Gospodina.

Može se shvatiti da je to postalo tako, ako se pretpostavi da je misterijska mudrost bila ugrađena u izraelsku narodnu religiju. Kršćanstvo je proizašlo iz judaizma. Time nalazimo, takoreći, nacijepljene na judaizam, misterijske poglede, koji su se pokazali kao zajedničko dobro grčkog i egipatskog duhovnog života: to nas ne treba čuditi. Ako proučavate popularne religije, pronaći ćete različite ideje o duhovnom. Ako se vratite dubljoj svećeničkoj mudrosti koja je duhovna srž raznih popularnih religija, posvuda ćete pronaći slaganje. Platon zna da se slaže s egipatskim svećeničkim mudracima, u tome što želi predstaviti srž grčke mudrosti u svom filozofskom svjetonazoru. Govori se da je Pitagora putovao u Egipat i Indiju; i da je išao u školu kod mudraca ovih zemalja. Osobe koje su živjele otprilike u vrijeme pojave kršćanstva, pronašle su toliko slaganja između Platonovih filozofskih učenja i dubljeg značenja Mojsijevih spisa, da su Platona nazvali Mojsijem koji govori atički. Tako je misterijska mudrost bila prisutna posvuda. Od judaizma je preuzela oblik koji je morala poprimiti ako je htjela postati svjetska religija. - Judaizam je očekivao Mesiju. Nije ni čudo da su osobnost jedinstvenog posvećenika Židovi mogli razumjeti samo na način da taj jedinstveni mora biti Mesija. Da, odavde posebno svijetlo pada na činjenicu da je ono što je prije bila samo individualna stvar, u misterijima postalo stvar naroda. Židovska je religija uvijek bila popularna religija. Narod je sebe gledao kao cjelinu. Njihov Jao bio je bog cijelog naroda. Ako bi se rodio sin, morao bi postati samo spasitelj naroda. Pojedinačni mistik nije smio biti otkupljen za sebe; to otkupljenje je moralo biti odobreno cijelom narodu. Unutar temeljnih ideja židovske religije, opravdano je da se umire za sve. - I sigurno je da je unutar judaizma bilo misterija, koje su se iz tame kulta mogle prenijeti u narodnu religiju. Razvijeni misticizam postojao je usporedo uz svećeničku mudrost koja je ovisila o vanjskom formalizmu farizejstva. Kao i drugdje, i ovdje se govori o misterijskoj mudrosti. Kad je inicijant jednom izgovorio takvu mudrost, i njegovi slušatelji naslutili tajno značenje, rekli su: O starče, što si učinio? O, da si šutio! Vjeruješ da možeš ploviti prostranim morem bez jedara i jarbola. To je ono što radiš. Želiš se uzdići u visine? Ne možeš to učiniti. Želiš li potonuti u dubine? Pred tobom zijeva neizmjeran ponor. - A kabalisti nam govore o četiri rabina, od kojih i ovo gore dolazi. Četiri rabina su tražila tajne puteve do božanskog. Prvi je umro; drugi je izgubio razum; treći je prouzročio ogromna razaranja; a samo je četvrti, rabin Akiba, ulazio i izlazio u miru.

Može se vidjeti da je u judaizmu također postojalo tlo na kojem se mogao razviti jedinstveni inicijant. Takav je samo sebi trebao reći: ne želim da spasenje ostane stvar odabranih. Želim da u spasenju sudjeluju svi ljudi. Morao je cijelom svijetu prenijeti ono što su odabrani doživjeli u hramovima misterija. Morao je preuzeti na sebe da svojoj zajednici kroz svoju osobnost u duhu bude ono što je kult misterija bio za one koji su u njemu sudjelovali. Svakako: nije mogao svojoj zajednici jednostavno dati iskustva misterija. Niti

je to mogao željeti učiniti. Ali želio je svima dati sigurnost u ono što se u misterijima smatralo istinom. Želio je život koji je tekao u misterijima, pustiti da teče kroz daljnji povijesni razvoj čovječanstva. Stoga ih je želio podići na višu razinu egzistencije. 'Blago onima koji vjeruju, a ne vide'. Želio je nepokolebljivo usaditi u ljudska srca, u obliku pouzdanosti, da postoji božansko. Svatko tko je izvan inicijacije, i ima to povjerenje, sigurno će dogurati dalje od onih koji su bez tog povjerenja. Mora da je Isusa teško opterećivalo to što bi moglo biti stranaca koji ne bi mogli pronaći put. Jaz između onih koje treba inicirati i 'naroda' trebao bi biti manji. Kršćanstvo je trebalo biti sredstvo kroz koje svatko može pronaći put. Ako na to nije spreman, onda barem nije odsječen od mogućnosti da nesvjesno postane dio misterijske struje. "Sin čovječji došao je potražiti i spasiti izgubljeno". Od sada bi i oni koji ne mogu sudjelovati u inicijaciji trebali moći uživati u nekim od plodova misterija. Od sada nadalje Kraljevstvo Božje ne bi trebalo u potpunosti ovisiti o 'vanjskim znakovima'; ne, 'nije ovdje ni ondje; u tebi je'. Za njega je manje bilo pitanje koliko daleko ova ili ona osoba stiže u carstvu duha; bilo mu je važno da su svi uvjereni da takvo duhovno kraljevstvo postoji. "Ne radujte se što su vam duhovi podložni; ali radujte se što su vaša imena zapisana na nebu". To jest, imajte vjere u božansko: doći će vrijeme kada ćete ga pronaći.

VIII. Lazarovo čudo

Među 'čudima' koja se pripisuju Isusu, uskrsnuću Lazara u Betaniji nedvojbeno se mora pridati vrlo poseban značaj. Sve se kombinira kako bi ono što nam evanđelist govori dobilo istaknuto mjesto u Novom zavjetu. Treba imati na umu da se priča pojavljuje samo u Evanđelju po Ivanu, odnosno evanđelistu koji kroz smislene uvodne riječi svog Evanđelja dovodi u pitanje vrlo specifično razumijevanje njegovih poruka. Ivan počinje rečenicama: "U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga; i Riječ je bila Bog..... I Riječ tijelom postade i nastani se među nama, i gledasmo slavu njegovu, slavu jedinorođenoga od Oca, puna pobožnosti i istine". Svatko tko takve riječi stavlja na početak, pokušava takoreći naznačiti da one žele biti protumačene u posebno dubokom smislu. Svatko tko ovdje želi doći s pukim intelektualnim objašnjenjima ili drugim površinskim stvarima, sličan je nekome tko misli da je Othello 'stvarno' ubio Desdemonu na pozornici. Što bi Ivan uopće mogao reći svojim uvodnim riječima? On jasno kaže da govori o nečem vječnom, o nečemu što je postojalo u početku. On govori činjenice; ali ih ne treba uzeti kao činjenice koje oko i uho promatraju i na kojima logički um vježba svoje umijeće. On skriva 'Riječ' koja je u kozmičkom duhu, iza činjenica. Za njega su te činjenice sredstvo kroz koje se izražava viši smisao. I stoga se može pretpostaviti da se upravo u činjenici uskrsnuća umrlih krije najdublji smisao, koji zadaje najveće poteškoće očima, ušima i logičnom umu.

Ima još jedna stvar. Već je Renan u svom 'Životu Isusovu' istaknuo da je Lazarovo uskrsnuće nedvojbeno moralo presudno utjecati na kraj Isusova života. Takva misao izgleda nemoguća sa stajališta koje zauzima Renan. Jer zašto bi se sama činjenica da se u narodu proširila vjera da je Isus uskrisio čovjeka, njegovim protivnicima činila toliko opasnom da su došli do zaključka: mogu li Isus i judaizam živjeti zajedno? Ne radi se o tvrdnji Renana: "Ostala Isusova čuda bili su prolazni događaji, prepričavani u dobroj vjeri i preuveličavani u ustima ljudi, i nitko im se nije vraćao nakon što su se dogodila. Ali ovo je bio stvaran događaj koji je javno objavljen i iskorišten da se ušutkaju farizeji. Svi Isusovi neprijatelji bili su ogorčeni izazvanim metežom. Kažu da su pokušali ubiti Lazara". Neshvatljivo je zašto bi to bio slučaj ako je Renan bio u pravu kada je smatrao da je Betanija samo uprizorenje prijevare s ciljem jačanja vjere u Isusa: "Možda se Lazar, još blijed od bolesti, dao umotati u platno poput mrtvog čovjeka i položiti u obiteljsku grobnicu. Te su grobnice bile velike komore uklesane u stijenu u koje se ulazilo kroz četvrtasti otvor zatvoren golemom stijenom. Marta i Marija požurile su Isusu u susret i odvele ga do groba prije nego što je uopće ušao u Betaniju. Bolno uzbuđenje koje je Isus osjećao na grobu svog prijatelja, za kojeg je vjerovao da je mrtav, prisutni su mogli zamijetiti s

drhtanjem i jezom (Ivan 11,33 i 38), koji su obično pratili čuda. Prema narodnom vjerovanju, božanska moć u čovjeku temeljila se, takoreći, na epileptičkom i načelu grča. Isus je, želio još jednom vidjeti onog koga je volio, i dok je mrtvački kamen bio otkotrljan, Lazar je izašao sa svojim pokrovima, glave omotane rupcem. Naravno, ovo se pojavljivanje općenito moralo smatrati uskrsnućem. Vjera ne poznaje drugog zakona osim onoga koji je za nju istina." Ne čini li se takvo tumačenje krajnje naivnim ako mu netko, poput Renana, priroda gledište: "Čini se da sve ukazuje na to da je čudo iz Betanije značajno pridonijelo ubrzavanju Isusove smrti"? Ipak, nedvojbeno postoji ispravan osjećaj u pozadini ove posljednje Renanove tvrdnje. Ali sredstvima koja su mu na raspolaganju, Renan ne može protumačiti i opravdati ovaj svoj osjećaj.

Mora da je Isus u Betaniji učinio nešto osobito važno da bi to opravdalo riječi: "Tada se skupiše glavari svećenički i starješine na vijeće govoreći: što nam je činiti? Ovaj čovjek pokazuje mnogo znakova." (Ivan 11:47) Renan također sumnja na nešto posebno. "Mora se priznati da je ova Ivanova priča bitno drugačija od izvještaja o čudima, ploda popularne mašte, kojih su sinoptici puni. Dodajmo da je Ivan jedini evanđelist koji je imao precizna saznanja o Isusovim odnosima u Betaniji, te bi bilo neshvatljivo kako bi pučka mašta ušla u okvir tako osobnih sjećanja. Dakle, čudo vjerojatno nije bilo jedno od onih posve legendarnih za koje nitko ne odgovara. Ukratko, vjerujem da se u Betaniji dogodilo nešto što bi se moglo smatrati uskrsnućem". Ne znači li to u biti: Renan sumnja da se u Betaniji dogodilo nešto za što on nema objašnjenje? On se krije i iza riječi: "S obzirom na duljinu vremena i jedan jedini tekst koji pokazuje jasne tragove naknadnih dopuna, nemoguće je odlučiti je li u ovom slučaju sve fikcija ili se doista radi o incidentu u Betaniji koji služi kao temelj za glasine". - Što ako se ovdje radi o nečemu gdje tekst samo treba ispravno pročitati da bi se postiglo pravo razumijevanje? Možda ćemo tada prestati govoriti o 'fikciji'.

Mora se priznati da je cijela pripovijest u Evanđelju po Ivanu obavijena velom tajne. Da biste to vidjeli, trebate istaknuti samo jednu stvar. Kad bi se priča shvatila doslovno u fizičkom smislu, kakvo bi značenje imale Isusove riječi: "Bolest nije na smrt, nego na slavu Božju, da po njoj bude počašćen Sin Božji". Ovo je uobičajeni prijevod odgovarajućih evanđeoskih riječi; no bolje se dolazi do poante ako se prevede - što je također ispravno prema grčkom - "na pojavu (otkrivenje) Boga, da se Sin Božji time objavi". A što bi trebale značiti druge riječi: "Ja sam uskrsnuće i život. Tko u mene vjeruje, iako umre, živjet će." (Ivan 11,4 i 25.) Bilo bi trivijalno vjerovati da je Isus htio reći da se Lazar razbolio samo zato da bi na njemu pokazao svoje umijeće. I bila bi dodatna trivijalnost misliti da je Isus htio tvrditi da vjera u njega vraća mrtvu osobu u život u običnom smislu riječi. Što bi bilo posebno u vezi s osobom koja je uskrsnula iz smrti da je nakon uskrsnuća bila ista kao što je bila prije smrti? Da, kakvog bi smisla imalo da se život takve osobe

opisuje riječima: "Ja sam uskrsnuće i život"? Život i smisao odmah dolaze u Isusove riječi kada ih shvatimo kao izraz duhovnog događaja, a onda u određenom smislu i doslovno onakve kakve jesu u tekstu. Isus kaže: On je uskrsnuće koje se dogodilo Lazaru; i neka on bude život kojim živi Lazar. Uzmite doslovno ono što je Isus u Evanđelju po Ivanu. On je "Riječ koja je tijelom postala". On je vječni koji bijaše na početku. Ako je on doista uskrsnuće: onda je u Lazaru uskrslo "vječno, početno". Dakle, imamo posla s uskrsnućem vječne 'Riječi'. A ova 'Riječ' je život na koji je Lazar bio podignut. Imate posla s 'bolešću'. Ali s bolešću koja ne vodi u smrt, nego služi na 'slavu Božju', odnosno na objavu Božju. Ako je 'vječna Riječ' uskrsnula u Lazaru, onda cijeli proces zapravo služi da se Bog pojavi u Lazaru. Jer Lazar je kroz cijeli proces postao druga osoba. Prije toga 'Riječ', duh, nije živio u njemu; sada taj duh živi u njemu. Taj se duh rodio u njemu. Svakako uz rođenje postoji i neka bolest, bolest majke. Ali ova bolest ne vodi u smrt, već u novi život. U Lazaru ono što postaje 'bolesno' postaje ono iz čega se rađa 'novi čovjek', čovjek prožet 'Riječju'.

Gdje je grob iz kojeg je rođena 'Riječ'? Da bismo dobili odgovor na ovo pitanje, treba se samo sjetiti Platona, koji je ljudsko tijelo nazvao grobom duše. Treba se samo prisjetiti da i Platon govori o nekoj vrsti uskrsnuća kada ukazuje na duhovni svijet koji oživljava u tijelu. Ono što Platon naziva duhovnom dušom, Ivan naziva 'Riječ'. A Krist je za njega 'Riječ'. Platon je mogao reći: tko god postane duhovan, učinio je da nešto božansko ustane iz groba njegova tijela. A za Ivana, ono što se dogodilo kroz 'Isusov život' je uskrsnuće. Nije čudo ako Isus kaže: "Ja sam uskrsnuće".

Nema sumnje da je događaj u Betaniji probuđenje u duhovnom smislu. Lazar je postao druga osoba nego što je bio prije. Uzdigao se do života o kojem bi 'vječna Riječ' mogla reći: "Ja sam ovaj život". Dakle, što se dogodilo Lazaru? Duh je u njemu oživio. Postao je dionikom života, koji je vječan. Dovoljno je iskustvo samo izraziti riječima onih koji su bili inicirani u misterije, i značenje se odmah otkriva. Što Plutarh kaže (vidi stranicu 27 i dalje) o svrsi misterija? Služili bi za povlačenje duše iz fizičkog života i njeno sjedinjenje s bogovima. Pročitajte kako Schelling opisuje osjećaje inicijata: "Posvećenjima koje je primio sam je inicijat postao karikom u tom magičnom lancu, on je sam postao Kabir, prihvaćen u neraskidivu zajednicu, i kako to govore drevni natpisi, pridružen vojsci viših bogova" (Schelling, Filozofija objave). I ne može se smislenije opisati promjena koja se dogodila u životu onoga koji je primio misterijska posvećenja nego riječima koje Adesius kaže svom učeniku, caru Konstantinu: "Ako ikada budeš sudjelovao u misterijima, sramit ćeš se što si uopće rođen kao čovjek".

Takvim osjećajem trebate zasititi cijelu svoju dušu i zadobit ćete ispravan odnos prema događajima u Betaniji. Tada doživljavate nešto vrlo posebno u Ivanovoj priči. Sviće izvjesnost koju ne može dati nikakvo logično tumačenje,

niti jedan racionalistički pokušaj objašnjenja. Pred nama je misterij u pravom smislu te riječi. U Lazara se uselila 'vječna Riječ'. Da bi govorio u smislu misterija, on je postao inicijant (vidi 'Misteriji i misterijska mudrost'). A proces koji nam je ispričan mora biti inicijacijski proces. Zamislimo cijeli proces kao inicijaciju. Isus voli Lazara (Ivan 11,36). To ne može značiti ljubav u običnom smislu. To bi proturječilo značenju Evanđelja po Ivanu, u kojem je Isus 'Riječ'. Isus je volio Lazara jer ga je smatrao zrelim da u njemu probudi 'Riječ'. Postojali su odnosi između Isusa i obitelji u Betaniji. To samo znači da je Isus pripremio sve u ovoj obitelji što će dovesti do velikog završnog čina drame: uskrsnuća Lazara. On je Isusov učenik. On je takav učenik da Isus sa sigurnošću može pretpostaviti da će se probuđenje jednog dana s njime dogoditi. Završni čin drame buđenja sastojao se od slikovnog čina koji je otkrivao duhovno. Čovjek nije samo trebao razumjeti 'umiranje i nastajanje': morao je to sam izvesti u duhovnom i stvarnom činu. Zemaljske stvari, kojih se viši čovjek mora stidjeti u smislu misterija, morale su biti odbačene. Zemaljsko ljudsko biće moralo je umrijeti slikovnom, stvarnom smrću. Činjenica da je njegovo tijelo potom tri dana mjesečarski uspavano, može se opisati samo kao vanjski proces, u usporedbi s veličinom životne promjene koja se dogodila, a koja odgovara neusporedivo značajnijoj duhovnoj. [Ono opisano ovdje odnosi se na drevne inicijacije, koje su stvarno zahtijevale trodnevno stanje slično snu. Nijedna prava nova inicijacija to ne treba. Naprotiv, ona vodi do svjesnijeg iskustva; a obična svijest nikada nije degradirana unutar inicijacijske drame.] Ali ovaj je čin također bio iskustvo koje je život mistika podijelilo na dva dijela. Svatko tko nema živo znanje o višem sadržaju takvih radnji ne može ih razumjeti. Možete mu to približiti samo usporedbom. - Cijeli sadržaj Shakespeareova Hamleta možete sažeti u nekoliko riječi. Svatko tko se dočepa ovih riječi, može u izvjesnom smislu reći: poznaje sadržaj Hamleta. I logično da to čini. Ali netko tko dopusti da svo bogatstvo Shakespeareove radnje djeluje na njega, prepoznaje to drugačije. Kroz njegovu dušu prolazi sadržaj života koji se ne može nadomjestiti nikakvim pukim opisom. Ideja Hamleta za njega je postala umjetničko, osobno iskustvo. - Kroz magijski i smisljeni proces koji je vezan uz inicijaciju, sličan proces se odvija i kod ljudi na višoj razini. Ono što duhovno postiže doživljava slikovno. Riječ 'slikovno' ovdje znači da se vanjska činjenica odigrava na osjetilni i stvaran način, ali je kao takva još uvijek slika. Nemate posla s nestvarnom slikom, nego sa stvarnom. Zemaljsko tijelo je stvarno bilo mrtvo tri dana. Iz smrti dolazi novi život. Ovaj život je preživio smrt. Čovjek je stekao povjerenje u novi život. - Tako je bilo s Lazarom. Isus ga je pripremio za buđenje. To je simbolička, i stvarna bolest. Bolest koja je inicijacija, i koja nakon tri dana vodi u istinski novi život.

Lazar je spreman izvršiti ovaj čin. Ogrće se haljinom mistika. On se zaključava u stanje beživotnosti, što je ujedno i figurativna smrt. I kad je Isus došao, ispunila su se tri dana. "Tada su podigli kamen s mjesta gdje je ležao pokojnik. Ali Isus podiže oči i reče: 'Oče, zahvaljujem ti što si me

uslišao" (Ivan 11,41). Otac je čuo Isusa, jer je Lazar došao do završnog čina velike drame spoznaje. Znao je kako postići uskrsnuće. Završena je inicijacija u misterije. Bilo je prisutno ono o čemu se kod takve inicijacije razmišljalo tijekom antike. To se dogodilo po Isusu, kao inicijatoru. Tako se odvijek zamišljalo sjedinjenje s božanskim.

U duhu drevnih predaja, Isus je učinio veliko čudo preobrazbe života na Lazaru. Kršćanstvo je stoga povezano s misterijima. Lazar je postao inicijant kroz samog Isusa Krista. To mu je omogućilo da se uzdigne u više svjetove. Ali on je također bio prvi kršćanin i inicirao ga je sam Krist Isus. Svojom inicijacijom uspio je prepoznati da je 'Riječ' koja je u njemu oživjela postala osoba u Kristu Isusu, to jest, da ista stvar koja se u njemu duhovno očitovala, stoji pred njim u osjetilnoj pojavi, u osobnosti njegova buditelja. - S ove točke gledišta značajne su Isusove riječi (Ivan 11,42): "Ali znam da me uvijek uslišaš; ali ovo govorim zbog ljudi koji stoje okolo: da povjeruju da si me ti poslao". To jest, radi se o tome da postane očito: U Isusu 'Sin Oca' živi tako da kada probudi vlastitu bit u osobi, postaje mistik. Isus time izražava da je smisao života skriven u otajstvima, i da su ona vodila do tog smisla. On je živa Riječ; u njemu je ono što je bila drevna tradicija postalo osoba. A evanđelist to može izraziti rečenicom: u njemu je Riječ tijelom postala. U samom Isusu može vidjeti utjelovljenje misterija. I zato je Evanđelje po Ivanu misterij. Čovjek to čita: činjenice su duh; i ispravno ćete to pročitati. Da je to napisao stari svećenik: opisao bi tradicionalni obred. Ovaj obred postaje Ivanova osoba. To postaje 'Isusov život'. Kada veliki moderni istraživač kaže o misterijima - Burckhardt, 'Vrijeme Konstantina': misterije su stvari 'koje se nikad neće razjasniti', to samo znači da nije pronašao put do te jasnoće. Uzmite Evanđelje po Ivanu ispred sebe i vidite u slikovitoj, fizičkoj stvarnosti, dramu spoznaje koju su drevni prikazali, i vaše su oči uprte u taj misterij.

U riječima 'Lazare, izađi' može se prepoznati poziv kojim su egipatski svećenici inicijatori pozivali u svakodnevicu one koji su, kako bi umrli za zemaljske stvari i stekli uvjerenje o postojanju vječnih, podvrgli uzvišenim procesima inicijacije. Ali time je Isus otkrio tajnu misterija. Postaje jasno da Židovi nisu mogli ostaviti nekažnjenim takav incident, kao što ni Grci nisu mogli ostaviti nekažnjenim Eshila, jer je izdao tajne misterija. U Lazarovoj inicijaciji Isus je želio pokazati svim 'ljudima koji stoje okolo' proces koji se, u smislu drevne svećeničke mudrosti, mogao odvijati samo u tajnosti misterija. Ova je inicijacija bila namijenjena pripremi za razumijevanje 'otajstva Golgote'. Prije su samo oni koji su to 'vidjeli', odnosno bili inicirani, mogli znati nešto o tome što se dogodilo u takvom procesu inicijacije; ali sada bi čak i oni koji su 'vjerovali i kad nisu vidjeli' trebali moći steći uvjerenje o tajnama viših svjetova.

IX. Apokalipsa po Ivanu

Čudesan dokument na kraju Novog zavjeta je Apokalipsa, tajna objava svetog Ivana. Treba samo pročitati prve riječi da bi se osjetilo otajstvo Pisma: "Otkrivenje Krista Isusa, koje mu je Bog dao, da pokaže svojim slugama kako će se uskoro dogoditi ono što je potrebno; i to je anđeo Božji poslao u znakovima svome sluzi Ivanu". Ono što je ovdje otkriveno je 'poslano u znakovima'. Dakle, doslovni smisao ne smije se prihvatiti kao takav, već se mora tražiti onaj dublji, za koji je doslovni smisao samo znak. Ali postoji još mnogo toga što ukazuje na takvo 'tajno značenje'. Ivan se obraća sedam crkava u Aziji. To ne može značiti osjetilno stvarne zajednice. Jer broj sedam je sveti simbolički broj koji se mora izabrati upravo zbog njegovog simboličkog značenja. Stvarni broj azijskih zajednica bio bi drugačiji. A misterij je dalje naznačen time kako Ivan dolazi do objave: "Bio sam u duhu na dan Gospodnji i čuo sam iza sebe glas kao trubu: što god vidiš, zapiši u knjigu, i pošalji u sedam crkava". Dakle, imamo posla s objavom koju je Ivan primio u duhu. I to je objava Isusa Krista. Ono što je svijetu objavljeno kroz Krista Isusa, pojavljuje se umotano u tajno značenje. Takav tajni smisao stoga treba tražiti u Kristovom učenju. Ovo otkrivenje odnosi se prema običnom kršćanstvu, baš kao i otkrivenje misterija prema pučkoj religiji u pretkršćanskim vremenima. Čini se opravdanim pokušaj da se ova Apokalipsa tretira kao misterij.

Apokalipsa je upućena sedam zajednica. Što se s time misli? Trebate samo odabrati jednu od poruka da biste vidjeli značenje. U prvoj se kaže: "Pismo anđelu zajednice u Efezu: ovo su riječi onoga koji drži sedam zvijezda u svojoj desnici, onoga koji hoda usred sedam zlatnih svijećnjaka. Znam tvoja djela i što si podnio, i tvoju ustrajnost, i da ne želiš podržati zle, i da si pozvao na odgovornost one koji sebe nazivaju apostolima, a to nisu, i da si ih prepoznao kao lažne. I ti imaš ustrajnost, i svoj si rad temeljio na mojem imenu, i nisi posustao u tome. Ali zahtijevam od tebe da dođeš do svoje najveće ljubavi. Sjeti se od čega si otpao, predomisli se i čini izvrsna djela. Ali ako ne, doći ću i pomaknuti tvoj svijećnjak s njegova mjesta, osim ako se ne predomisliš. Ali ovo imaš: prezireš djela nikolaita, koja i ja prezirem. Tko ima uši, neka čuje što duh govori zajednicama: pobjedniku ću dati hranu sa stabla života, koje je u raju Božjem". - Ovo je poruka upućena anđelu prve zajednice. Anđeo, kojeg treba smatrati duhom zajednice, nalazi se na putu koji je zacrtan u kršćanstvu. On je u stanju razlikovati lažne vjernike kršćanstva od pravih. On želi biti kršćanin; a svoje djelo temelji na imenu Kristovu. Ali od njega se traži da ne čini greške koje bi mu zapriječile put do najizvrsnije ljubavi. Predstavlja mu se mogućnost kako takve pogreške mogu voditi u krivom smjeru. Kroz Isusa Krista označen je put kojim se dolazi do božanskog. Potrebna je upornost da idete naprijed u smislu u kojem je dan

prvi poticaj. Također možete prerano pomisliti da ste shvatili pravo značenje. To se događa kada dopustite da vas Krist vodi dijelom puta, a zatim napustite ovo vodstvo prepuštajući se lažnim idejama o tome. Kao rezultat toga, padate natrag u niže ljudsko biće. Otpada se od 'najizvrsnije ljubavi'. Znanje koje prijanja uz ono što je osjetilno razumljivo, uzdiže se u višu sferu produhovljenjem i obogotvorenjem u mudrost. Ako se to povećanje ne dogodi ono ostaje prolazno. Krist Isus pokazao je put u vječno. Znanje mora s nesmanjenom ustrajnošću slijediti put koji ga vodi do božanskog. Ono mora u ljubavi slijediti tragove koji ga pretvaraju u mudrost. Nikolaiti su bili sekta koja je kršćanstvo shvaćala prelako. Vidjeli su samo jedno: Krist je božanska Riječ, vječna mudrost koja se rađa u čovjeku. Dakle, zaključili su, ljudska je mudrost božanska riječ. Nakon toga, potrebno je samo slijediti ljudsko znanje da bi se spoznalo božansko u svijetu. Ali značenje kršćanske mudrosti ne može se tumačiti na ovaj način. Znanje, koje je u početku ljudska mudrost, jednako je kvarljivo kao i sve drugo ako se prvo ne transformira u božansku mudrost. Ti nisi takav, kaže 'duh' anđelu iz Efeza; nisi inzistirao samo na ljudskoj mudrosti. Ustrajao si na putu kršćanstva. Ali ne smiješ vjerovati da najizvrsnija ljubav nije potrebna ako se cilj želi postići. Za to je neophodna ljubav koja daleko nadilazi svaku ljubav za bilo što drugo. Samo takva je 'najizvrsnija ljubav'. Put do božanskog je beskonačan; i čovjek mora shvatiti da kada netko dosegne prvu razinu, to može samo biti priprema za uzdizanje na sve više i više razine. Ovo pokazuje kako treba tumačiti prvu poruku. Na sličan se način može pronaći značenje drugih.

Ivan se okrenuo i ugledao 'sedam zlatnih svijećnjaka' i 'usred svijećnjaka sliku Sina čovječjega, u dugoj haljini i zlatnim pojasom oko struka, a glava i kosa su mu bile bijele, sjajne poput bijele vune ili snijega, a oči su mu blistale od vatre'. Rečeno nam je (poglavlje 1, stih 20) "sedam svijećnjaka je sedam zajednica". To znači da su svijećnjaci sedam različitih puteva za postizanje božanskog. Svi su više-manje nesavršeni. A Sin čovječji 'imao je u svojoj desnici sedam zvijezda' (stih 16). 'Sedam zvijezda' su anđeli sedam zajednica' (stih 20). 'Vodeći duhovi' (demoni) poznati iz misterijske mudrosti postali su vodeći anđeli 'zajednica'. Ove zajednice su predstavljene kao tijela duhovnih bića. A anđeli su duše ovih 'tijela', baš kao što su ljudske duše vodeće snage ljudskih tijela. Zajednice su putevi do božanskog u nesavršenosti; a duše zajednice trebale bi postati vođe na tim putevima. Da bi to učinili, one same moraju postati takve da im vođa bude biće onoga koji ima 'sedam zvijezda' u svojoj desnici. "I iz njegovih usta izlazio je dvosjekli mač oštar, a lice mu je svojim sjajem bilo poput Sunca sjajnog". Ovaj mač je također prisutan u misterijskoj mudrosti. Osoba koja se inicirala bila je prestrašena 'isukanim mačem'. Time se ukazuje na situaciju u kojoj se nalazi osoba koja želi iskusiti božansko, tako da mu 'lice' mudrosti 'sjaji poput Sunca'. Ivan također prolazi kroz takvu situaciju. To bi trebao biti test

njegove snage. "I kad ga vidjeh, padoh k nogama njegovim kao mrtav; i on položi svoju desnu ruku na mene i reče: ne boj se" (stih 17). Osoba koju treba inicirati mora proći kroz iskustva koja inače ima samo kada prolazi kroz smrt. Onaj tko ga vodi, mora voditi izvan područja u kojima rođenje i smrt imaju značenje. Posvećenik kreće u novi život, "i bijah mrtav, i gle, oživjeh kroz cikluse života; i ja imam ključeve smrti i carstva umrlih". - Tako pripremljen, Ivan je odveden do misterija egzistencije. "Poslije sam pogledao; i gle, otvoriše se vrata neba; i prvi glas koji se čuo došao je do mene poput trube, govoreći: dođi ovamo, i pokazat ću ti što će se dogoditi nakon ovoga". Poruke sedam duhova zajednica govore Ivanu što bi se trebalo dogoditi u osjetilno-fizičkom svijetu kako bi se pripremio put kršćanstvu; sljedeće, ono što vidi 'u duhu', vodi ga do duhovnog izvora stvari, koji se krije iza tjelesnog razvoja, ali koji se treba ostvariti kao sljedeće produhovljeno doba kroz tjelesni razvoj. Inicijet ono što će se dogoditi u budućnosti, doživljava kao duhovno iskustvo u sadašnjosti. "I odmah sam bio zahvaćen duhovnim. I vidjeh prijestolje na nebu i nekoga gdje sjedi na prijestolju. A onaj koji sjedi bijaše kao kamenje jaspis i sardis; a duga je okruživala prijestolje koje je bilo poput smaragda". Ovo opisuje izvor osjetilnog svijeta, u slikama u koje se oblači za vidioca. "I oko prijestolja bijahu dvadeset i četiri prijestolja, a na dvadeset i četiri prijestolja sjediše starješine, odjeveni u lepršave bijele haljine i sa zlatnim krunama na glavama". (poglavlje 4, stih 1,2) - Bića koja su dobro odmakla na putu mudrosti okružuju izvor egzistencije kako bi sagledali njegovu beskrajnu bit i o njoj svjedočili. "I usred prijestolja i oko prijestolja bila su četiri živa bića, s očima sprijeda i straga. I prvo živo biće bijaše poput lava, drugo bijaše poput bika, treće bijaše poput čovjeka, a četvrto bijaše poput orla u letu. I svako do živih stvorenja imalo je šest krila, i imalo oči okolo i iznutra, i klicalo je bez prekida: svet, svet, svet je Vladar, Bog svemogući, koji bijaše, i jest, i biti će". Nije teško vidjeti da četiri živa stvorenja znače nadosjetilni život, koji je u osnovi osjetilnih oblika života. Svoj glas podiži kasnije kada zatrupe trube, odnosno kada se život izražen u čulnim oblicima pretoči u duhovni.

U desnici onoga koji je sjedio na prijestolju je knjiga u kojoj je izražen put do najveće mudrosti (poglavlje 5, stih 1). Samo je jedan dostojan otvoriti knjigu. "Gle, Lav iz obitelji Judine, korijen Davidov, pobijedio je da otvori knjigu i njezinih sedam pečata". Knjiga ima sedam pečata. Ljudska je mudrost sedmerostruka. Činjenica da se naziva sedmerostrukom opet je povezana sa svetošću broja sedam. Filonova misterijska mudrost, opisuje vječne misli svijeta koje su u stvarima izražene kao pečat. Ljudska mudrost traži te stvaralačke misli. Ali samo u knjizi koja je njima zapečaćena pojavljuje se božanska istina. Najprije se moraju otkriti osnovne ideje stvaranja, moraju se otvoriti pečati, onda će ono što je napisano u knjizi postati očito. Isus, Lav, može otvoriti pečate. On je stvaralačkim mislima dao smjer koji kroz njih vodi do mudrosti. - Janje koje je zaklano, i kojega je Bog otkupio svojom

krvlju, Isus koji je unio Krista u sebe, koji je dakle prošao misterij života-smrti u najvišem smislu, otvara knjigu (poglavlje 5, stihovi 9-10). I na svakom od pečata živa bića objašnjavaju što znaju (poglavlje 6). Kad je prvi pečat otvoren, Ivan vidi bijelog konja na kojem sjedi jahač s lukom. Prva svjetska sila, utjelovljenje ideje stvaranja, postaje vidljiva. Nju u odgovarajućem smjeru vodi novi jahač, kršćanstvo. Razmirice su ublažene novom vjerom. Kad se otvori drugi pečat, postaje vidljiv crveni konj na kojem sjedi još jedan jahač. On uzima mir, drugu svjetsku silu, sa Zemlje, tako da čovječanstvo ne bi propustilo kultivirati božansko, zbog ležernog ponašanja. Pri trećem otvaranju pečata otkriva se svjetska sila pravde, vođena kršćanstvom; kod četvrtog, vjerska moć, kojoj kršćanstvo daje novi ugled. - Značenje četiri živa bića je jasno. To su četiri glavne svjetske sile koje će kroz kršćanstvo dobiti novo vodstvo: rat (Lav), miran rad (Bik), pravda (biće s ljudskim licem), i vjerski uzlet (Orao). Značenje trećeg bića jasno je iz činjenice da se prilikom otvaranja trećeg pečata kaže: "Mjera pšenice za denar, i tri mjere ječma za denar", i da jahač drži par vaga. I kada se otvori četvrti pečat, vidi se jahač, čije je ime bilo "Smrt, a za njim pakao". Ovaj jahač je vjerska pravda (poglavlje 6, stihovi 6 i 7).

A kada se otvori peti pečat, pojavljuju se duše onih koji su već djelovali u duhu kršćanstva. Ideja samog stvaranja utjelovljena u kršćanstvu ovdje izlazi na vidjelo. Ali to kršćanstvo u početku znači samo prvu kršćansku zajednicu, koja je prolazna kao i drugi oblici stvaranja. Šesti pečat je otvoren (poglavlje 7); ispada da je duhovni svijet kršćanstva vječan. Pojavljuju se ljudi ispunjeni tim duhovnim svijetom iz kojeg je proizašlo samo kršćanstvo. Posvećen je vlastitim stvaranjem. "I čuo sam broj zapečaćenih, stotinu četrdeset četiri tisuće, koji su zapečaćeni iz svih obitelji sinova Izraelovih" (poglavlje 7, stih 4). To su oni koji su se pripremali za ono vječno prije nego je kršćanstvo postojalo, i koji su bili preobraženi Krist impulsom. - Sedmi pečat je otvoren. Postaje jasno što bi istinsko kršćanstvo svijeta zapravo trebalo postati. Pojavljuje se sedam anđela koji 'stoje pred Bogom' (poglavlje 8, stih 2). Ovih sedam anđela su duhovi starog misterijskog gledanja prevedenog na kršćanski jezik. Dakle, oni su duhovi koji vode do pogleda na Boga na istinski kršćanski način. Ono što se sada događa je samo po sebi vođenje do Boga; to je 'inicijacija' koja se daje Ivanu. Njihova naviještanja prate znakovi potrebni za inicijaciju. Prvi anđeo zatrubi. "I nastala tuča ognjena pomiješana s krvlju i pade na Zemlju. I trećina Zemlje je izgorjela, trećina drveća je izgorjela, i sva zelena trava je izgorjela". A slično je i s navještajima, zvucima truba drugih anđela. - I ovdje se vidi da to nije bila samo inicijacija u starom smislu, nego nova koja je trebala zauzeti mjesto stare. Kršćanstvo ne bi trebalo biti poput drevnih misterija za nekolicinu odabranih. Trebalo bi biti za cijelo čovječanstvo. Kršćanstvo bi trebalo biti popularna religija; istinu treba pripremiti za svakoga tko 'ima uši da čuje'. Stari mistici izabrani su između mnogih; trube kršćanstva oglašavaju se

svima koji ih žele čuti. Na njima je pristupiti. Zato se užasi koji prate ovu inauguraciju čovječanstva čine golemima. Ivanu je u njegovoj inicijaciji otkriveno što će biti sa Zemljom i njezinim stanovnicima u dalekoj budućnosti. Temeljna ideja je da inicijati može u višim svjetovima predvidjeti ono što će se tek u budućnosti ostvariti u nižem svijetu. Sedam poruka predstavlja značenje kršćanstva za sadašnjost, sedam pečata onoga što se u sadašnjosti kroz kršćanstvo priprema za budućnost. Budućnost je prikriivena, zapečaćena za neupućene; u inicijaciji se otpečaćuje. Kada završi vrijeme na Zemlji na koje se odnosi sedam poruka, započet će duhovnije vrijeme. Tada život više neće teći onako kako se pojavljuje u osjetilnim oblicima, nego će biti vanjska slika svojih nadosjetilnih oblika. Ovi nadosjetilni oblici predstavljeni su četirima životinjama i drugim slikama pečata. U još kasnijoj budućnosti, pojavit će se oblik Zemlje, koji inicijati može doživjeti kroz trube. Na ovaj način inicijati proročki uči što će se dogoditi. A oni koji su inicirani u kršćanskom smislu, doživljavaju kako Krist impuls intervenira u zemaljski život, i nastavlja imati učinak. I nakon što je pokazano kako je sve što je previše vezano za ovozemaljsko da bi se postiglo istinsko kršćanstvo našlo smrt, moćni anđeo se pojavljuje s otvorenom knjižicom i daje je Ivanu (poglavlje 10, stih 9): "I reče mi: uzmi i progutaj; i bit će gorčina u želucu; ali će u tvojim ustima biti slatko kao med". Dakle, Ivan ne bi trebao samo čitati malu knjigu; trebao bi je potpuno apsorbirati; treba sadržajem prodrijeti u sebe. Kakva korist od sveg znanja ako ljudsko biće nije njime prožeto na ispravan način? Mudrost će postati život; čovjek ne bi trebao prepoznati božansko; čovjek bi trebao biti božanski. Takva mudrost, kako stoji u knjizi, vjerojatno škodi prolaznoj prirodi: 'gorko će biti u želucu'; ali vječno još više veseli: 'ali u tvojim ustima će biti slatko kao med'. - Samo takvom inicijacijom kršćanstvo može postati prisutno na Zemlji. Ubija sve što pripada nižoj prirodi. "I njihova će tijela ležati na trgu velikog grada, koji se duhovno zove Sodoma i Egipat, gdje je i Krist bio razapet". To se odnosi na Kristove sljedbenike. Oni će biti zlostavljani od strane prolaznih sila. Ali ono što će biti zlostavljano su samo prolazni članovi ljudske prirode, nad kojima će oni tada trijumfirati u svojoj istinskoj biti. Njihova će sudbina tako biti odraz uzorne sudbine Krista Isusa. "Duhovna Sodoma i Egipat" je simbol života koji opstaje u vanjskom i ne mijenja se kroz Krist impuls. Krist je razapet posvuda u nižoj prirodi. Gdje ova niža priroda pobjeđuje, sve ostaje mrtvo, ljudi prekrivaju trgove gradova kao leševi. Oni koji će to nadvladati, koji će oživjeti raspetoga Krista, čut će trubu sedmog anđela: "Nastala su kraljevstva svijeta našeg Gospodina i njegova Krista; i on će vladati u vijeke vjekova" (poglavlje 11, stih 15). "I otvori se hram Božji na nebu, i Kovčeg saveza njegova pokaza se u hramu njegovu" (stih 19). Razmišljajući o tim događajima, za inicijate se otvara stara borba između niže i više prirode. Jer sve ono što je inicirana osoba morala proći mora se ponoviti u osobi koja slijedi kršćanski put. Baš kao što je Ozirisu nekoć prijeto zli Tifon, tako sada mora biti svladan 'veliki zmaj, stara zmija'

(poglavlje 12, stih 9). Žena, ljudska duša, rađa niže znanje, koje je nepovoljna moć ako se ne uzdigne do mudrosti. Čovjek mora proći kroz ovo niža znanje. Ovdje u Apokalipsi ovo niže znanje se pojavljuje kao 'stara zmija'. Zmija je uvijek bila simbol znanja u svim mističnim mudrostima. Čovjek može biti zaveden ovom zmijom, znanjem, ako u sebi ne rodi Sina Božjega koji će zmiji smrskati glavu. "I zbačen je veliki zmaj, drevna zmija, čije je ima Đavao i Sotona, koji zavodi cijeli svijet, i on je bio zbačen na Zemlju, i njegovi anđeli su bili zbačeni s njim" (poglavlje 12, stih 9). Iz ovih riječi možete iščitati što je kršćanstvo željelo biti. Nova vrsta inicijacije. Ono što je postignuto u misterijima trebalo je postići u novom obliku. Jer i u njima je trebalo pobijediti zmiju. Ali ne bi smjelo biti kao prije. Jedno, izvorno otajstvo, ono kršćansko, treba zauzeti mjesto mnogih otajstava. Isus, u kojem je Logos postao tijelom, trebao je biti inicijator čitavog čovječanstva. I ovo čovječanstvo treba postati vlastita mistična zajednica. Ne bi trebalo biti odvajanja odabranih, već jedinstvo svih. Svatko bi trebao moći postati mistik u skladu sa svojom zrelošću. Poruka odzvanja svima; tko ima uho da čuje, žuri čuti tajne. Glas srca neka odlučuje o svakom pojedincu. Ovoga ili onoga, ne treba voditi u misterijske hramove, nego svima treba govoriti Riječ; jedna osoba tada slabije čuje, a druga bolje. O demonu, anđelu u čovjekovim grudima, ovisi koliko daleko može biti iniciran. Cijeli svijet je misterijski hram. Ne trebaju se spasiti samo oni koji vide divne predstave u posebnim misterijskim hramovima, koji bi im trebali dati jamstvo za vječnost, nego i 'blaženi oni koji ne vide, a vjeruju'. Čak i ako u početku pipaju u tami, možda će im svijetlo ipak doći. Nikome se ništa ne smije prešutjeti; put treba biti otvoren za sve. - Opasnosti koje od antikršćanina prijete kršćaninu su zatim slikovito opisane u Apokalipsi, te kako kršćanin ipak mora pobijediti. Svi ostali bogovi stopljeni su u jedno kršćansko božanstvo: "I gradu ne treba ni Sunce ni Mjesec da ga obasjaju; jer ga slava Božja obasja, a svijetlo mu je Jaganjac" (poglavlje 21, stih 23). Tajna 'Otkrivenja svetog Ivana' je da otajstva više ne smiju biti zatvorena. "I on mi reče: ne zapečati riječi proroštva u ovoj knjizi; jer božanstvo je blizu". - Kakva je uvjerenja autor Apokalipse imao o odnosu svoje crkve prema starim crkvama: to je objasnio. U duhovnom otajstvu je želio govoriti o samim otajstvima. Autor je svoje otajstvo napisao na otoku Patmosu. Rečeno je da je 'Otkrivenje' primio u pećini. U ovoj komunikaciji izražen je misterijski karakter otkrivenja. - Dakle, kršćanstvo je nastalo iz misterija. Njegova se mudrost rađa kao misterij u samoj Apokalipsi; ali kao misterij koji želi izaći iz okvira starog svijeta misterija. Pojedinačni misterij trebao bi postati univerzalni misterij. - Proturječje bi moglo biti u tome što se ovdje kaže da su tajne misterija kroz kršćanstvo otkrivene, a da se kršćanski misterij onda vidi u iskustvu duhovnih vizija apokaliptičara. Proturječje je razriješeno čim se uzme u obzir: tajne drevnih misterija otkrivene su događajima u Palestini. To je otkrilo ono što je prije bilo skriveno u misterijima. Novo otajstvo je ono što je pojavom Krista uneseno u razvoj svijeta. Stari inicijat iskusio je u duhovnom

svijetu kako razvoj ukazuje na još uvijek 'skrivenog Krista'; kršćanski inicijal doživljava skrivene učinke 'objavljenog Krista'.

X. Isus i njegova povijesna pozadina

Tlo iz kojeg je izrastao duh kršćanstva nalazi se u misterijskoj mudrosti. Sve što je bilo potrebno je da se prevlada osnovno uvjerenje, da se taj duh mora u većoj mjeri uvesti u život nego je to bio slučaj kroz biće misterija. Ali takvo osnovno uvjerenje nalazilo se u širokim krugovima. Treba samo pogledati stil života Esena i Terapeuta koji su postojali davno prije pojave kršćanstva. Eseni su bili samostalna palestinska sekta koja je u Kristovo vrijeme brojila četiri tisuće. Formirali su zajednicu koja je zahtijevala od svojih članova da vode život koji unutar duše razvija više jastvo i tako dovodi do ponovnog rođenja. Osoba koja je primljena bila je podvrgnuta strogom testu kako bi se utvrdilo je li spremna za viši život. Svatko tko je primljen morao je proći probni rok. Trebalo je položiti svečani zavjet da se strancima neće otkrivati tajne načina života. Sam život bio je u stanju slomiti nižu prirodu u čovjeku, kako bi se duh koji u njemu spava sve više i više budio. Svatko tko je iskusio duh u sebi do određene razine uzdigao se na viši stupanj; i uživao je odgovarajući autoritet koji nije bio izvana nametnut, nego prirodno uvjetovan njegovim osnovnim uvjerenjima. - Terapeuti koji su živjeli u Egiptu bili su povezani s Esenima. Obilje informacija o njihovom načinu života može se dobiti iz spisa filozofa Filona 'O kontemplativnom životu'. (Spor oko toga je li ovo pisanje lažno ili autentično danas se mora smatrati riješenim, i opravdanim pretpostavka da je Filon doista opisao život zajednice koja je postojala davno prije kršćanstva i koja mu je bila dobro poznata. Usporedi G. R. Mead, 'Fragmenti jedne izgubljene vjere', Leipzig 1902.) Dovoljno je pogledati samo pojedine odlomke iz ovog teksta da biste vidjeli što je bitno. "Stanovi članova zajednice su izuzetno jednostavni, samo pružaju zaštitu od ekstremne vrućine Sunca i ekstremne hladnoće. Stanovi nisu blizu jedan drugom kao u gradovima, jer je susjedstvo manje privlačno za nekoga tko traži samoću; nisu ni toliko udaljeni jedni od drugih kako ne bi narušili njima toliko drage društvene odnose i kako bi si lakše mogli pomoći u slučaju pljačkaškog napada. U svakoj nastambi postoji sveti prostor koji se zove hram ili samostan, mala soba, ili komora, ili ćelija, u kojoj slijede misterije višeg života..... Također imaju djela drevnih pisaca koji su nekoć vodili njihovu školu i mnoga objašnjenja metodom uobičajenom u alegorijskim spisima.... Njihovo tumačenje svetih spisa usmjereno je na dublje značenje alegorijskih priča". - Vidite: bila je to generalizacija onoga na što se također ciljalo u užem krugu misterija. Naravno, takva će generalizacija oslabiti strogi karakter. - Zajednice Esena i Terapeuta čine prirodni prijelaz iz misterija u kršćanstvo. Ali kršćanstvo je htjelo pretvoriti u općenitu ljudsku stvar ono što je za njih bila stvar sekte. To je, naravno, dalo osnovu za daljnje slabljenje strogog karaktera.

Postojanje takvih sekti čini razumljivim koliko je tadašnje vrijeme bilo zrelo za razumijevanje Kristova otajstva. U misterijima je čovjek bio umjetno pripremljen kako bi se viši duhovni svijet pojavio u njegovoj duši na odgovarajućoj razini. Unutar zajednice Esena ili Terapeuta, duša se pokušala pripremiti za buđenje 'više osobe' kroz odgovarajući stil života. Sljedeći korak je doći do ideje o tome: ljudska se individualnost mogla razviti do sve viših i viših razina savršenstva u ponovljenim životima na Zemlji. Svatko tko je to mogao osjetiti, mogao je također imati osjećaj da se u Isusu pojavila individualnost visoke duhovnosti. Što je viša duhovnost, to je veća mogućnost da se postignu značajne stvari. I tako je Isusova individualnost bila u stanju izvršiti čin koji Evanđelja tako tajanstveno pokazuju u procesu Ivanova krštenja, a opet ga tako jasno opisuju kao nešto najvažnije, kroz način na koji na njega ukazuju. - Isusova je osobnost postala sposobna upiti Krista, Logos, u svoju dušu, tako da je On u njoj postao tijelom. Od tada je 'Ja' Isusa iz Nazareta, Krist, a vanjska osobnost je nositelj Logosa. Ovaj događaj, da Isusovo 'Ja' postaje Krist, predstavljen je Ivanovim krštenjem. Tijekom epohe misterija, 'sjedinenje s duhom' je bilo samo za nekolicinu koji su trebali biti inicirani. Kod Esena je cijela zajednica trebala težiti životu kroz koji bi njezini članovi mogli doći do 'sjedinenja'; kroz Krist događaj trebalo je nešto - upravo Kristovo djelo - predočiti čitavom čovječanstvu, kako bi 'sjedinenje' trebalo biti stvar spoznaje čitavog čovječanstva.

XI. O naravi kršćanstva

Mora da je na one koji ispovijedaju kršćanstvo najdublje utjecalo to što im se ono božansko, Riječ, vječni Logos, više nije pojavljivalo u tajanstvenoj tami misterija samo kao duh; već kada su govorili o ovom Logosu, uvijek su ukazivali na povijesnu, ljudsku osobnost Isusa. Prethodno, unutar stvarnosti, ovaj je Logos bio viđen samo na različitim razinama ljudskog savršenstva. Mogle su se promatrati suptilne, intimne razlike u duhovnoj egzistenciji osobnosti i moglo se vidjeti na koje je načine i stupnjeve Logos oživio u pojedinačnim osobnostima koje su tražile inicijaciju. Viši stupanj zrelosti morao se tumačiti kao viši stupanj razvoja duhovne egzistencije. Preliminarne faze za to je trebalo potražiti u duhovnom životu koji je istekao. A sadašnji život mogao bi se promatrati kao preteča budućih stupnjeva duhovnog razvoja. Očitovanje duhovne snage duše, vječnost te moći, moglo bi se tvrditi u smislu židovskog tajnog učenja (Knjiga Zohar): "Ništa nije izgubljeno na svijetu, ništa ne pada u prazno, čak ni riječi i glas čovjeka; sve ima svoje mjesto i svoju svrhu". Jedna je osobnost bila samo metamorfoza duše, mijenjajući se iz osobnosti u osobnost. Individualni život ličnosti smatrao se samo razvojnom karikom u lancu koji pokazuje naprijed i natrag.

- Ovaj promjenjivi Logos vođen je kroz kršćanstvo od individualne osobnosti do jedinstvene osobnosti Isusa. Ono što je prije bilo rasprostranjeno po cijelom svijetu, sada je ujedinjeno u jednoj osobnosti. Isus je postao jedini Bogočovjek. U Isusu je nekoć bilo prisutno nešto što se čovjeku mora činiti kao najveći ideal s kojim se treba sve više sjedinjavati kroz svoje ponovljene živote u budućnosti. Isus je preuzeo na sebe divinizaciju cijelog čovječanstva. U njemu se tražilo ono što se prije moglo tražiti samo u vlastitoj duši. Ono što se oduvijek nalazilo unutar ljudske osobnosti kao božansko, kao vječno, bilo je istrgnuto iz čovjekove osobnosti. Sve što je vječno, moglo se vidjeti u Isusu. Nije ono što je vječno u duši, ono što pobjeđuje smrt i jednom će svojom moći uskrsnuti kao božansko, nego ono što je bilo u Isusu, jedinom Bogu, pojavit će se i uskrsnuti duše. To je značilo da je osobnost dobila potpuno novo značenje. Vječno, besmrtno bilo joj je oduzeto. Ostala je samo osobnost, za sebe. Ako se nije željelo zaniijekati vječnost, besmrtnost je trebalo pripisati samoj toj osobnosti. Iz vjere u vječnu preobrazbu duše nastala je vjera u osobnu besmrtnost. Ovoj se osobnosti pridavala beskrajna važnost jer je to bila jedina stvar koja je čovjeku preostala. - Od sada nema ničega između osobnosti i beskonačnog Boga. S njim morate uspostaviti izravan odnos. Čovjek više nije sposoban da sam postane božanski, na višem ili nižem stupnju; jednostavno ste bili čovjek i imali ste izravan, ali vanjski odnos s Bogom. Svatko tko je poznavao staro misterijsko gledište mora da je to shvatio kao potpuno novi ton u svjetonazoru. Takav slučaj je vjerojatno bio s mnogim ljudima iz prvih kršćanskih stoljeća. Znali su za prirodu misterija; ako su htjeli postati kršćani, morali su se nekako pomiriti s ovim

starim načinom. To ih je možda odvelo u teške duševne borbe. Možda su na najrazličitije načine tražili ravnotežu između dvaju usmjerenja svjetonazora. Spisi prvih kršćanskih stoljeća odražavaju ovu borbu; kako onih pogana koje privlači veličanstvo kršćanstva, tako i onih kršćana kojima je teško napustiti način misterija. Kršćanstvo polako izrasta iz misterija. Kršćanska su vjerovanja predstavljena u obliku misterijskih istina; misterijska mudrost zaodjenuta je u riječi kršćanstva. Klement Aleksandrijski, poganski kršćanski pisac (umro 217. godine), daje primjer ovoga: "Bog nam nije uskratio odmor od dobrih djela u svetkovanju subote; dao je onima koji to mogu shvatiti da sudjeluju u božanskim tajnama i svetom svijetlu; nije otkrio mnoštvu ono što im nije prikladno, nego samo nekolicini za koje je smatrao da je prikladno, koji su to mogli shvatiti i oblikovati se prema tome, kako Bog neizrecivo povjerava Logosu, a ne Pismu. - Bog je crkvi dao jedne da budu apostoli, druge da budu proroci, treći da budu evanđelisti, neki da budu pastiri i učitelji, za usavršavanje svetih, za službu, za izgradnju tijela Kristova". Ličnosti na najrazličitije načine pokušavaju pronaći put od drevnih pogleda do kršćanskih. A oni koji vjeruju da su na pravom putu druge nazivaju lažnim učiteljima. Osim toga, Crkva se sve više uspostavlja kao vanjska institucija. Što je više dobivala moć, to je put koji je koncilskim odlukama, vanjskim određenjem prepoznavala kao ispravan, više zauzimao mjesto osobnog istraživanja. Na Crkvi je bilo odlučiti tko se previše udaljio od božanske istine koju je čuvala. Ideja 'heretika' sve se čvršće uobličavala. U prvim stoljećima kršćanstva, potraga za božanskim putem bila je mnogo osobnija stvar nego u kasnijim stoljećima. Bio je dug put, prije nego je Augustinovo uvjerenje bilo moguće:

"Ne bih vjerovao u istinitost Evanđelja da me autoritet Katoličke crkve na to ne sili". (vidi stranicu 72)

Poseban pečat borbi između misterijskog i kršćanskog tipa, dale su razne 'gnostičke' sekte i pisci. Gnosticima se mogu smatrati svi pisci prvih kršćanskih stoljeća koji su tragali za dubljim, duhovnim značenjem kršćanskih učenja. (Briljantan prikaz razvoja Gnoze nalazi se u Mead-ovoj gore spomenutoj knjizi 'Fragmenti izgubljene vjere'.) Čovjek razumije ove gnostike kada ih vidi kao prožete drevnom misterijskom mudrošću i kako nastoje razumjeti kršćanstvo sa stajališta misterija. Krist je za njih Logos. Kao takav, on je izvorno duhovne naravi, u svojoj izvornoj biti ne može pristupiti čovjeku izvana. Mora se probuditi u duši. Ali povijesni Isus mora imati odnos s ovim duhovnim Logosom. To je bilo osnovno gnostičko pitanje. Jedan je to mogao riješiti ovako, drugi onako. Ostaje glavno, da ne puka povijesna tradicija, nego misterijska mudrost, odnosno neoplatonska filozofija koja crpi iz istog izvora, koja je cvjetala u prvim kršćanskim stoljećima, treba dovesti do stvarnog razumijevanja ideje o Kristu. Gnostici su imali povjerenja u ljudsku mudrost i vjerovali da ona može roditi Krista

prema kojem se može mjeriti povijesni Krist. Da, kroz kojeg se ovo može shvatiti i sagledati u pravom svijetlu.

S ove točke gledišta posebno je zanimljivo učenje koje se pojavljuje u knjigama Dionizija Areopagite. Međutim, ti se spisi spominju tek u šestom stoljeću. No, za njih nije važno kada i gdje su napisani, nego da sadrže prikaz kršćanstva, potpuno zaodjenutog u način razmišljanja neoplatonske filozofije i duhovnog pogleda na viši svijet. U svim okolnostima, ovo je oblik prezentacije koji pripada prvim kršćanskim stoljećima. U davnim vremenima, ovaj se oblik prikazivanja nastavio kao usmena tradicija; u starija vremena ljudi ono najvažnije nisu povjeravali pisanju. Kršćanstvo koje oni predstavljaju moglo bi se nazvati kršćanstvom koje treba prikazati kroz optiku neoplatonskog svjetonazora. Osjetilna percepcija zamagljuje čovjekovu viziju duha. Ali svi ljudski pojmovi u početku su izvučeni iz osjetilnog promatranja. Ono što osjetilna osoba opaža naziva postojećim; no što ne opaža opisuje kao nepostojeće. Ako čovjek, dakle, želi otvoriti pravu perspektivu božanskog, mora ići i onkraj onoga što jest i onoga što nije, jer i to u njegovu shvaćanju dolazi iz sfere osjetila. U tom smisli Bog niti postoji niti nepostoji. On je nad-postojanje. Do njega se, dakle, ne može doći sredstvima obične spoznaje, koja ima veze s postojanjem. Čovjek se mora uzdići iznad sebe, svog osjetilnog promatranja, svoje racionalne logike i pronaći prijelaz do duhovne vizije; tada može zaviriti u perspektivu božanskog. - Ali ovo nad-postojeće božanstvo iznijelo je mudri temelj svijeta, Logos. Do njega može doći i niža ljudska moć. On postaje prisutan u strukturi svijeta kao duhovni Sin Božji; on je posrednik između Boga i čovjeka. Kod ljudi može biti prisutan na različitim razinama. Svjetovna institucija to može ostaviti ujedinjujući ljude koje On ispunjava na razne načine hijerarhijski. Takva 'crkva' je osjetilno stvarni Logos; a snaga koja živi u njoj živjela je osobno u utjelovljenom Kristu, u Isusu. Po Isusu je crkva sjedinjena s Bogom; u njemu ima svoj vrhunac i svoj smisao.

Svim gnosticima je bilo jasno: morali su se pomiriti s idejom Isusove osobnosti. Krist i Isus su morali biti povezani. Božanstvo je oduzeto ljudskoj osobnosti; trebalo ga je opet nekako pronaći. Moralo je biti moguće ponovno ga pronaći u Isusu. Mistik se bavio sa stupnjem božanstvenosti u njemu samom i sa njegovom zemaljskom, osjetilnom osobnošću. Kršćanin je imao veze s tim i sa savršenim Bogom, superiornijim od svega što je ljudski dostižno. Ako se strogo pridržavamo ovog gledišta, osnovno mistično raspoloženje duše moguće je samo ako ova duša, pronalazeći više duhovno u sebi, otvori svoje duhovno oko na takav način da svjetlost pada u njega, koja dolazi od Krista u Isusu. Sjedinjenje duše s njezinim najvišim moćima, ujedno je i sjedinjenje s povijesnim Kristom. Jer misticizam je neposredno osjećanje i opažanje božanskog u vlastitoj duši. Ali Bog koji nadilazi sve ljudsko nikada ne može prebivati u duši u pravom smislu riječi. Gnoza i sva kasnija kršćanska mistika predstavljaju pokušaj da se na neki način izravno

postane dio tog Boga u duši. Sukob bi uvijek morao izbiti. U stvarnosti je čovjek mogao pronaći samo svoje božansko, ali to je ljudsko božansko, božansko na određenom stupnju razvoja. Ali kršćanski Bog je određen, potpun. Čovjek bi mogao pronaći snagu u sebi da teži tome; ali nitko ne može opisati ništa što je doživio u duši na bilo kojoj razini kao jedinstvo s njim. Nastao je jaz između onoga što se moglo spoznati u duši i onoga što je kršćanstvo nazivalo božanskim. To je jaz između znanja i vjerovanja, između spoznaje i religioznog osjećaja. Za mistika u starom smislu ovaj jaz ne može postojati. Jer on zna da može shvatiti božansko samo u stupnjevima; ali također zna zašto je to tako. Njemu je jasno da u postupnom božanskom ima istinsko, živo božansko; i postaje mu teško govoriti o potpunom božanskom. Takav mistik ne želi upoznati savršenog Boga, već želi iskusiti božanski život. On sam želi postati božanski; ne želi steći vanjski odnos s božanstvom. U naravi je kršćanstva da njegov misticizam nije bez pretpostavki u tom smislu. Kršćanski mistik želi vidjeti božanstvo u sebi, ali mora gledati u povijesnog Krista kao što fizičko oko gleda u Sunce; kao što se kaže: kroz ovo Sunce vidjet ću ono što mogu vidjeti svojim moćima, tako kršćanski mistik kaže: povećavam svoje unutarnje biće do božanske vizije; svjetlo koje mi omogućuje da to vidim dano je u Kristu koji se pojavio. On je onaj kroz kojeg se mogu uzdići do onog najvišeg unutar sebe. Upravo tu kršćanski mistici Srednjeg vijeka pokazuju svoju različitost od mistika drevnih misterija. (Usporedite moju knjigu: *Misticizam u osvit modernog duhovnog života*, Berlin 1901.)

XII. Kršćanstvo i poganska mudrost

U vrijeme kada je kršćanstvo imalo prve početke, unutar drevne poganske kulture javljaju se svjetonazori koji se predstavljaju kao nastavak platonskog načina mišljenja i koji se mogu shvatiti i kao internalizirana, produhovljena misterijska mudrost. Potječu od Filona Aleksandrijskog (25. pr. Kr. do 50. po Kr.) Za njega se čini da su procesi koji vode do božanskog u potpunosti smješteni unutar ljudske duše. Moglo bi se reći: misterijski hram u kojem Filon traži svoje posvećenje isključivo je njegovo vlastito unutarnje jastvo i njegova viša iskustva. Kroz procese čisto duhovne prirode, on zamjenjuje postupke koji se odvijaju na mjestima misterija. Po njegovom mišljenju, osjetilna percepcija i logično intelektualno znanje ne vode božanskom. Oni se bave samo prolaznim. Ali postoji način da se duša uzdigne iznad ove vrste znanja. Ona mora izaći iz onoga što naziva svojim uobičajenim 'Ja'. Mora izaći iz ovog 'Ja'. Tada ona ulazi u stanje duhovne egzaltacije, prosvjetljenja, u kojem više ne zna, ne misli, i ne prepoznaje u uobičajenom smislu. Jer je srasla s božanskim i s njime se identificirala. Božansko se doživljava kao nešto što se ne može oblikovati u mislima ili priopćiti u pojmovima. Doživljeno je. A osoba koja to doživi zna da to može prenijeti samo ako dađe život riječima. Svijet je slika ove mistične suštine, koju čovjek doživljava u najdubljim zakućima duše. Izronila je iz nevidljivog, nezamislivog Boga. Izravna slika ovog božanstva je mudročcu ispunjena harmonija svijeta koju prate osjetilne pojave. Ovaj mudročcu ispunjen sklad duhovna je slika božanstva. To je božanski duh izliven u svijet: kozmički razum, Logos, izdanak ili Sin Božji. Logos je posrednik između osjetilnog svijeta i nezamislivog Boga. Prožimajući se znanjem, čovjek se sjedinjuje s Logosom. U njemu se utjelovljuje Logos. Osobnost koja je razvila duhovnost nositelj je toga. Iznad Logosa leži Bog; ispod njega prolazni svijet. Čovjek je pozvan zatvoriti vezu između to dvoje. Ono što on iznutra doživljava kao duh je kozmički duh. Takve ideje odmah podsjećaju na pitagorejski način razmišljanja (vidi stranicu 34 i dalje). - Srž postojanja traži se u unutarnjem životu. Ali unutarnji život je svjestan svoje kozmičke valjanosti. Augustin je razmišljao slično kao i Filon kada kaže: "Vidimo stvari koje su stvorene jer jesu; ali zato što ih Bog vidi, one jesu". - A o tome što i kako vidimo dodaje: "I budući da jesu, vidimo ih izvanjski; i budući da su savršene, vidimo ih iznutra". Ista osnovna ideja prisutna je kod Platona (vidi stranicu 36 i dalje). Poput Platona, Filon je u sudbini ljudske duše vidio završetak velike svjetske drame, buđenje začaranog Boga. Opisao je unutarnje djelovanje duše riječima: mudrost unutar ljudskog bića kreće se 'oponašajući puteve Oca i, gledajući arhetipove, oblikuje likove'. Stoga nije osobna stvar kada ljudi oblikuju oblike unutar sebe. Ti oblici su vječna mudrost, kozmički su život. To je u skladu s misterijskim konceptom narodnih mitova. Mistik u mitovima traži dublju srž istine (vidi stranicu 50 i dalje). I ono što mistik čini

s poganskim mitovima, Filon čini s Mojsijevim izvještajima o stvaranju. Za njega su izvještaji Starog zavjeta slike unutarnjih procesa duše. Biblija govori o stvaranju svijeta. Svatko tko to uzima kao prikaz vanjskih procesa zna samo pola. Zasigurno je zapisano: "U početku Bog stvori nebo i Zemlju. I Zemlja bijaše pusta i prazna, i tama bijaše nad bezdanom; i Duh se Božji dizao nad vodama". Ali pravo, unutarnje značenje takvih riječi mora se doživjeti u dubini duše. Bog se mora pronaći u sebi, tada se pojavljuje kao 'iskonski sjaj koji emitira bezbrojne zrake, ne zamjetljive osjetilima, već kao cjelina u mislima". Tako se Filon izražava. Gotovo točno kao u Bibliji, Platon kaže u "Timeju": "Ali kada je Otac, koji je stvorio svemir, vidio kako je oživljen i pokrenut i kako je postao slika vječnih bogova, osjetio je zadovoljstvo". U Bibliji piše: "I Bog vidje da je sve u redu". - Prepoznati božansko znači, kao kod Platona, kao u misterijskoj mudrosti, i u Bibliji: doživjeti proces stvaranja kao vlastitu duhovnu sudbinu. Povijest stvaranja i povijest obogotvorene duše tako se slijevaju u jedno. Prema Filonovom uvjerenju, Mojsijev izvještaj o stvaranju može se koristiti za pisanje priče o duši koja traži Boga. Ovo svim stvarima u Bibliji daje duboko simboličko značenje. Filon postaje tumač ovog simboličkog značenja. On Bibliju čita kao priču o duši.

Možemo reći da je Filon ovim načinom čitanja Biblije odgovarao trendu svog vremena koji je bio izvučen iz mudrosti misterija; na isti način je izveo tumačenje starih spisa Terapeuta. "Oni imaju i djela starih pisaca koji su nekoć vodili njihovu školu i koji su stavili mnoga objašnjenja o metodi korištenoj u alegorijskim spisima.... Njihovo tumačenje ovih spisa usmjereno je ka dubljem značenju alegorijskih priča". Filonova je namjera dakle bila usmjerena prema dubljem značenju 'alegorijskih' priča Starog zavjeta.

Zamislite do čega bi takvo tumačenje moglo dovesti. Čitate izvještaj o stvaranju i u njemu ne nalazite samo vanjsku pripovijest nego i model za putove kojima duša mora ići da bi dosegla božansko. Duša mora dakle - jedino od toga se može sastojati njezina mistična težnja za mudrošću - mikrokozmički ponavljati u sebi putove Božje. U svakoj duši se mora odvijati svjetska drama. Ispunjenje primjera danog u izvještaju o stvaranju, je život duše mističnog mudraca. Mojsije je pisao, ne samo kako bi ispričao povijesne činjenice, već kako bi slikama ilustrirao putove kojima duša mora ići ako želi pronaći Boga.

U Filonovom svjetonazoru sve to ostaje razriješeno unutar duha. Čovjek u sebi doživljava ono što je Bog doživio u svijetu. Riječ Božja, Logos, postaje događaj u duši. Bog je izveo Židove iz Egipta u Obećanu zemlju; natjerao ih je da prođu kroz muke i nevolje da bi im potom dao obećanu zemlju. To je vanjski proces. Vi to doživljavate iznutra. Idete iz zemlje Egipta, prolaznog svijeta, kroz oskudicu koja vodi do potiskivanja osjetilnog svijeta, u obećanu zemlju duše, stižete do vječnog. Kod Filona sve je to unutarnji proces. Bog

koji je izliven u svijet slavi svoje uskrsnuće kada se njegova riječ stvaranja shvati i ponovno stvori u duši. Tada je čovjek duhovno rodio Boga, Duha Božjega koji je postao čovjekom, Logosom, Kristom. U tom smislu, za Filona i one koji su razmišljali poput njega, spoznaja je rođenje Krista unutar svijeta duha. Daljnji razvoj ovog Filonovog načina mišljenja bio je i neoplatonski svjetonazor, koji se razvio u isto vrijeme kad i kršćanstvo. Pogledajte kako Plotin (204. do 269. godine) opisuje svoja duhovna iskustva:

"Često kada se probudim iz sna tjelesnosti, dođem sebi, okrenem se od vanjskog svijeta i uđem u sebe, vidim čudesnu ljepotu; tada sam siguran da sam postao svjestan svog boljeg dijela; ja vodim istinski život, sjedinjen sam s božanskim; i utemeljen u njemu, dobivam snagu da se postavim čak i iznad transcendentnog svijeta. Kada nakon odmora u Bogu siđem iz duhovne vizije natrag u misaonu formaciju, tada se pitam kako se dogodilo da sada siđem i da je moja duša ikada ušla u tijelo, jer je to tako u svojoj biti i upravo mi se pokazala", i "koji bi mogao biti razlog da duše zaborave Oca, Boga, budući da dolaze iz onostranog i pripadaju mu, da ne znaju ništa o njemu ili sebi? Za nju je početak zla odvažnost i žudnja za napredovanjem i samootuđenje i želja da se pripada samo sebi. Žudi za vlastitom važnošću; zalutala je prema vlastitim idejama, i tako je zalutala i napredovala do potpunog otpadništva, a time je nestala spoznaja o podrijetlu iz onostranog, baš kao dijete, odvojeno od svojih roditelja u ranoj dobi i odgojeno daleko, ne zna tko je samo ni njegovi roditelji". Životni razvoj koji duša treba tražiti predstavlja Plotin: "Neka njezin tjelesni život i njeni valovi budu mirni, neka mirno gleda sve što je okružuje: zemlju i more i zrak i samo nebo, nepomično. Uči obraćati pozornost na to kako se izvana ulijeva u mirujući kozmos, prodire i zrači sa svih strana; kao što sunčeve zrake obasjavaju tamni oblak i daju mu zlatni sjaj, tako i duša, kada uđe u tijelo nebeskog svijeta, daje život i besmrtnost."

Ispada da ovaj svjetonazor ima duboku sličnost s kršćanstvom. Vjernici Isusove zajednice poručuju: "Što je bilo od početka, što čusmo i očima svojim vidjesmo, što smo vidjeli i naše ruke dotaknuše, od Riječi života.... to objavljujemo"; dakle, u smislu neoplatonizma moglo bi se reći: ono što se dogodilo od početka, što se ne može čuti ili vidjeti: to se mora duhovno doživjeti kao riječ života. - Razvoj starog svjetonazora se tako odvija u rascjepu. To vodi do ideje o Kristu koja se odnosi na čisto duhovno u neoplatonizmu i sličnim pogledima na svijet; a s druge strane, spoju te Krist ideje s povijesnom pojavom, Isusovom osobnošću. Pisca Evanđelja po Ivanu možemo nazvati poveznikom dva svjetonazora. "U početku bijaše Riječ". On to uvjerenje dijeli s neoplatonistima. Riječ postaje duh unutar duše: to zaključuju neoplatonisti. Riječ je tijelom postala u Isusu, zaključuje pisac Evanđelja po Ivanu, a s njim i kršćanska zajednica. Bliži smisao kako je sama Riječ mogla postati tijelom, davan je kroz cijeli razvoj staroga svjetonazora. Platon priča makrokozmičku priču: Bog je dušu svijeta

rastegnuo na tijelo svijeta u obliku križa. Ova duša svijeta je Logos. Ako Logos treba postati tijelo, mora ponoviti kozmički proces svijeta u svojoj tjelesnoj egzistenciji. Mora biti razapet i uskrsnuti. Kao duhovna ideja, ova najvažnija ideja kršćanstva, dugo je unaprijed određena u starim svjetonazorima. Mistik je to prošao kao osobno iskustvo tijekom 'inicijacije'. Kao činjenicu koja se odnosi na cijelo čovječanstvo, 'Logos koji je postao čovjekom' morao je proći kroz to. Nešto što je bilo misterijski proces u drevnom razvoju mudrosti, kroz kršćanstvo postaje povijesna činjenica. Tako je kršćanstvo postalo ispunjenje, ne samo onoga što su židovski proroci predvidjeli; već je također postalo ispunjenje onoga što su misteriji prethodno oblikovali. - Križ na Golgoti je drevni misterijski kult sažet u jednu činjenicu. Ovaj križ prvi put susrećemo u starim svjetonazorima; susrećemo ga u jedinstvenom događaju koji bi se trebao odnositi na cijelo čovječanstvo, na polazištu kršćanstva. S ove točke gledišta može se razumjeti mistični aspekt kršćanstva. Kršćanstvo kao mistična činjenica je razvojni stupanj u razvoju čovječanstva; a događaji u misterijima i učinci izazvani njima su priprema za ovu mističnu činjenicu.

XIII. Augustin i Crkva

Sva snaga sukoba koji se odvija u dušama kršćanskih vjernika na prijelazu iz poganstva u novu vjeru dolazi do izražaja u osobnosti Augustina (354.-430.). Duhovne borbe Origena, Klementa Aleksandrijskog, Grgura Nazijanskog, Jeronima, i drugih promatramo na tajanstven način kada vidimo kako su se te borbe smirile u Augustinovu duhu.

Augustin je osobnost u kojoj se najdublje duhovne potrebe razvijaju iz strastvene naravi. Prolazi kroz poganske i polukršćanske ideje. On duboko pati od najstrašnijih sumnji koje mogu zadesiti osobu koja je iskusila nemoć mnogih misli u odnosu na duhovne interese i koja je iskusila depresivni osjećaj: može li čovjek uopće išta znati?

Na početku njegovih stremljenja, Augustinove su ideje vezane uz puteno i prolazno. Duhovno je mogao vizualizirati samo u osjetilnim slikama. Osjeća se kao oslobođen kad se uzdigne iznad ove razine. On to opisuje u svojim 'Ispovijestima': "Činjenica da sam, ako sam htio misliti na Boga, morao zamišljati tjelesne mase i vjerovati da ništa osim toga ne može postojati, to je bio najvažniji i gotovo jedini razlog pogreške koju nisam mogao izbjeći". Čineći to on ukazuje gdje mora doći osoba koja traži istinski život u duhu. Postoje mislioci koji tvrde - a ti su prilično brojni - da se ne može postići čista predodžba koja je lišena svakog osjetilnog materijala. Ovi mislioci brkaju ono što vjeruju da imaju za reći o vlastitom duševnom životu, s onim što je ljudski moguće. Prije je istina da se može doći do višeg znanja samo kada se razvije način razmišljanja koji je oslobođen svake osjetilne materije; kada je razvijen takav duševni život čije ideje ne prestaju kada završi vizualizacija putem osjetilnih dojmova. Augustin govori kako se uzdigao do duhovne vizije. Posvuda je pitao gdje je 'božansko'. "Pitao sam zemlju, a ona reče: nisam ja, i što god je na njoj, priznalo je isto. Pitao sam more i ponor, i živa bića koja sadrže, a ona su odgovorila: mi nismo tvoj Bog; traži iznad nas. Pitao sam zrak koji puše, i cijela atmosfera i svi njezini stanovnici rekli su: varali su se filozofi koji su u nama tražili bit stvari: mi nismo Bog. Pitao sam Sunce, Mjesec i zvijezde, a oni rekoše: mi nismo Bog kojeg tražiš". I Augustin je prepoznao da postoji samo jedna stvar koja može odgovoriti na njegovo pitanje o božanskom: njegova vlastita duša. Rekla je: ni oko, ni uho ne može ti reći što je u meni. To ti samo ja mogu reći. I govorim ti van sumnje. "Ljudi bi mogli sumnjati leži li životna sila u zraku ili u vatri, ali tko bi htio sumnjati da živi, pamti, razumije, želi, misli, zna i prosuđuje? Dok sumnja, on živi, on pamti zašto sumnja, on razumije da sumnja, on se želi uvjeriti, on razmišlja, on zna da ne zna ništa, on prosuđuje da, ništa ne treba prihvatiti na brzinu". Vanjske stvari se ne opiru kada se porekne njihova bit i postojanje, ali duša se opire. Ne bi mogla sumnjati u sebe ako

ne bi postojala. Čak i svojim sumnjama, potvrđuje vlastito postojanje. "Mi jesmo i prepoznajemo svoje postojanje i volimo svoje postojanje i znanje: u ove tri točke nikakva nas iluzija u ruhu istine ne može uznemiriti, jer ih ne shvaćamo fizičkim osjetilima kao vanjske stvari". Čovjek uči o božanskom tako što natjera svoju dušu da sebe prepozna kao duhovnu, kako bi kao duh pronašla svoj put u duhovni svijet. Augustin se probio do tog znanja. Iz takvog raspoloženja, kod poganskih naroda, kod onih željnih znanja izrasla je želja da pokucaju na vrata misterija. U Augustinovo doba s tim uvjerenjima netko je mogao postati kršćaninom. Utjelovljeni Logos, Isus, pokazao je put kojim duša mora proći ako želi doći do onoga o čemu ima razgovarati kada je sama sa sobom. U Milanu je 358. Augustin primio upute od Ambrozija. Sve njegove nedoumice o Starom i Novom zavjetu nestale su kad mu je učitelj objasnio najvažnije odlomke ne samo u doslovnom smislu, već 'uz uklanjanje mističnog vela s duha'. Za Augustina, ono što je bilo zaštićeno u otajstvima utjelovljeno je u povijesnoj tradiciji Evanđelja i u zajednici koja tu tradiciju čuva. Postupno postaje uvjeren da je 'njezina zapovijed da vjeruje u ono što nije dokazala, bila umjerena i bez prijevare'. Dolazi do ideje: "Tko bi bio toliko slijep da kaže da Crkva apostola ne zaslužuje vjeru, koja je tako vjerna i poduprta dogovorom tolike braće da su savjesno predali svoje spise svojim potomcima, kao što su prenijeli i svoje stolice sadašnjim biskupima kao strogo osigurano nasljedstvo". Augustinov način razmišljanja govorio mu je da su s Krist dogadajem za dušu koja traga za duhom, nastupile drugačije okolnosti nego što su prije postojale. Za njega je bilo jasno da je u Kristu Isusu, ono što je mistik tražio kroz pripremu u misterijima, objavljeno u vanjskom, povijesnom svijetu. Jedna od njegovih značajnih izreka je: "Ono što se danas naziva kršćanskom religijom postojalo je već kod starih i nije bilo odsutno od početaka ljudske rase, sve dok se Krist nije pojavio u tijelu, odakle je prava religija, koja je već postojala prije, nastala s obzirom na ime koje je kršćanin dobio". Dva su puta bila moguća kod takve predodžbe. Jedan je onaj koji za sebe kaže da ako ljudska duša u sebi razvije moći pomoću kojih dolazi do spoznaje svog istinskog jastva, tada će, ako samo ode dovoljno daleko, doći i do spoznaje Krista i svega onog što je povezano. To bi bila mudrost misterija obogaćena Krist dogadajem. - Drugi je put onaj kojim je zapravo išao Augustin i kojim je postao veliki uzor svojim nasljednicima. Sastoji se od dovršetka razvoja vlastite duševne moći u određenom trenutku, i preuzimanjem ideja koje su povezane s Krist dogadajem iz pisanih zapisa i usmenih predaja o njemu. Augustin je odbacio prvi put kao onaj koji proizlazi iz oholosti duše; za njega je onaj drugi odgovarao istinskoj poniznosti. Stoga poručuje onima koji žele krenuti prvim putem: "Mogli biste naći mir u istini, ali to zahtijeva poniznost koja je tako teška za vaš ponosni vrat". S druge strane, on je s neograničenim unutarnjim blaženstvom osjećao činjenicu da se od 'pojavljivanja Krista u tijelu' može samom sebi reći: Svaka duša može doći do iskustva duhovnog ako traži unutar sebe i ide dokle god može i onda, kako bi dosegla najviše,

može imati povjerenja u to što pisane i usmene tradicije kršćanske zajednice govore o Kristu i njegovoj objavi. On o tome govori: "Kakvo se blaženstvo i kakvo trajno uživanje najvišeg i istinskog dobra sada predstavlja, kakav spokoj, kakav dodir vječnosti, kako da to kažem? Ove velike, neusporedive duše za koje kažemo da su vidjele i još uvijek vide, rekle su ovo, koliko se može reći.... Dolazimo do točke u kojoj shvaćamo koliko je istinito ono što nam je zapovijedeno vjerovati, i koliko nas je dobro i spasonosno odgojila naša majka, Crkva, i kakva je korist od tog mlijeka koje je apostol Pavao davao piti malenima..." (Ono što se razvija iz drugog mogućeg tipa predodžbi, znanje o misteriju obogaćenom Krist događajem, nalazi se izvan dosega ovog spisa. Predstavljanje toga može se naći u mom okviru 'Tajne znanosti'.) - Dok je u pretkršćansko doba svakoga tko je želio tragati za duhovnim uvjetima egzistencije trebalo uputiti na put misterija, Augustin je i onim dušama koje nisu mogle slijediti takav put u sebi mogao reći: Dođi dokle te tvoja ljudska snaga može odvesti u spoznaji; od tada nadalje, povjerenje, vjera, vode te u više duhovne oblasti. - Sada je trebalo samo otići korak dalje i reći: u prirodi je ljudske duše da svojim vlastitim moćima može dosegnuti samo određeni stupanj znanja; od tada može ići naprijed samo kroz povjerenje, kroz vjeru u kršćansku i usmenu tradiciju. Taj je korak poduzela ona duhovna struja koja je prirodnom znanju dodijelila određeno područje iznad kojeg se duša ne može sama uzdići; Ta je struja sve što se nalazi iznad ovog prostora učinila predmetom vjere, koja se mora temeljiti na pisanoj i usmenoj predaji, na povjerenju u njezine nositelje. Najveći crkveni učitelj Toma Akvinski (1224. - 1274.) izrazio je to učenje na razne načine u svojim spisima. Ljudsko znanje može dosegnuti ono što je samospoznaja donijela Augustinu, do sigurnosti božanskoga. Bit toga božanskog i njegov odnos prema svijetu daje mu tada objavljenu teologiju koja više nije dostupna ljudskoj samospoznaji i koja je kao sadržaj vjere uzdignuta iznad svakog znanja. Ovo gledište možemo doslovno promatrati u njegovom pojavljivanju u svjetonazoru kod Ivana Scotusa Erigene, koji je živio u devetom stoljeću na dvoru Karla Čelavog, a koje na najprirodniji način vodi od prvih vremena kršćanstva do gledišta Tome Akvinskog. Njegov je svjetonazor u duhu neoplatonizma. Scotus je dalje razvio učenja Dionizija Areopagite u svom djelu 'De Divisione Nature'. To je bilo učenje koje potječe od Boga, koji je superiorniji od svega što je osjetilno i prolazno, a iz čega svijet potječe. Čovjek je uključen u preobrazbu svih bića prema tom Bogu, koji konačno postiže ono što je bio od početka. Sve pada natrag u božanstvo koje je prošlo kroz proces svijeta i konačno je usavršeno. Ali da bi stigao tamo, čovjek mora pronaći put do utjelovljenog Logosa. Kod Erigene ova misao vodi do druge: ono što je sadržano u spisima koji izvještavaju o Logosu, vodi do sadržaja vjere kao spasenja. Razum i autoritet Svetog pisma, vjera i znanje stoje jedno uz drugo. Jedno ne proturječi drugome; ali vjera mora donijeti ono do čega se znanje nikada se može uzdići samo po sebi.

Ono što je mnoštvu trebalo biti uskraćeno u smislu misterija, spoznaja vječnoga, postalo je sadržajem vjere za ovu vrstu poimanja kroz kršćanski način razmišljanja, koji se po svojoj naravi odnosio na nešto nedostupno pukom znanju. Pretkršćanski mistik bio je uvjeren da je spoznaja božanskog za njega, i da je za ljude slikovita vjera. Kršćanstvo je došlo do uvjerenja: Bog je svojom objavom objavio čovjeku mudrost; kroz svoju spoznaju, osoba prima sliku božanske objave. Misterijska mudrost je staklenička biljka koja se otkriva pojedincima; kršćanska je mudrost otajstvo koje se nikome ne otkriva kao znanje, a svima kao sadržaj vjere. U kršćanstvu je živjela misterijska perspektiva. No, živjela je u promijenjenom obliku. Ne pojedinac, nego svi trebaju postati dionici istine. Ali to bi se trebalo dogoditi na način da se s određene točke prepozna njihova nesposobnost da idu dalje i odatle se uzdignu do vjere. Kršćanstvo je sadržaj misterija iznijelo iz tame hrama na jarko svijetlo dana. Određena duhovna struja unutar kršćanstva dovela je do ideje da taj sadržaj mora ostati u obliku vjere.

Neki komentari

za stranicu 6: Ingersolijeve riječi na ovom mjestu u knjizi nisu citirane samo s obzirom na ljude koji su ih izrazili potpuno istim riječima kao svoje uvjerenje. Mnogi ljudi to neće učiniti, i dalje će imati takve predodžbe o prirodnim pojavama i ljudima da bi, da su stvarno dosljedni, morali doći do ovih izjava. Nije bitno što netko teoretski izražava kao svoje uvjerenje, nego je bitno proizlazi li to uvjerenje doista iz cjelokupnog njegovog načina razmišljanja. Netko može čak prezirati ili smatrati gornje riječi smiješnima: ako, ne uzdižući se do duhovnih temelja prirodnih pojava, formira njihovo objašnjenje koje uzima u obzir čisto vanjske aspekte, onda će druga osoba, kao logičnu posljedicu, to pretvoriti u materijalističku filozofiju.

za stranicu 6: U činjenicama koje se trenutno tretiraju parolama 'borbe za egzistenciju', 'svemoći prirodne selekcije' i tako dalje, 'duh prirode' snažno govori za one koji znaju ispravno percipirati. Ne u mišljenjima koje znanost danas o tome stvara. Prva od ovih okolnosti sadrži razlog zašto će se o prirodnoj znanosti čuti u sve širim krugovima. Ali iz druge okolnosti slijedi da se mišljenja znanosti ne smiju uzimati kao da su nužno dio spoznaje činjenica. Ali mogućnost da budete zavedeni u ovo drugo je u današnje vrijeme beskrajno velika.

za stranicu 7: Iz komentara poput onih o izvorima Luke i tako dalje, da je čisto povijesno istraživanje podcijenjeno od strane autora ove knjige. To nije slučaj. To svakako ima svoje opravdanje, ali ne treba biti netolerantan prema konceptima koji proizlaze iz duhovnog gledišta. Ova knjiga ne stavlja naglasak na davanje citata o svemu mogućem u svakoj prilici; ali svatko tko to želi sigurno može vidjeti da sveobuhvatna, istinski nepristrana prosudba, nigdje neće naći da je ono što je ovdje rečeno u suprotnosti s onim što je uistinu povijesno utvrđeno. Međutim, svatko tko ne želi biti sveobuhvatan, već umjesto toga ovu ili onu teoriju smatra onim što su 'ljudi' utvrdili kao sigurno, može otkriti da se tvrdnje u ovoj knjizi 'ne mogu održati' sa 'znanstvenog' stajališta, već da su 'bez objektivne osnove'.

za stranicu 26: Gore je rečeno da oni čije su duhovne oči otvorene mogu pogledati u carstvo duhovnog svijeta. Međutim, iz ovoga ne treba izvući zaključak da samo oni koji imaju 'duhovne oči' mogu imati razuman sud o iskustvima inicijata. One su samo za istraživanje; ako se ono što je istraženo zatim priopći, onda to može razumjeti svatko tko pusti razum i svoj nepristrani osjećaj za istinu da govore. I takva osoba također može primijeniti te rezultate u životu i iz njih dobiti zadovoljstvo, a da sama nema 'duhovne oči'.

za stranicu 11: 'Potonuće u blato' o kojem govori Platon također se mora tumačiti u smislu onoga što je upravo dodano kao komentar.

za stranicu 73: Ono što je rečeno o nemogućnosti priopćavanja učenja misterija odnosi se na činjenicu da se ona ne mogu priopćiti nepripremljenima u obliku u kojem ih posvećenik doživljava; ali uvijek su priopćavana u obliku u kojem ih mogu razumjeti neupućeni. Mitovi su, naprimjer, dali drevni oblik za priopćavanje sadržaja misterija na općenito razumljiv način.

za stranicu 32: Za drevni misticizam, sve što se odnosi na znanje kroz 'duhovne oči' označava se kao 'mantično'; 'telestično' je s druge strane, pokazatelj staza koje vode do inicijacije.

za stranicu 57: U smislu drevnog misticizma, 'Kabiri' su bića sa sviješću koja leži visoko iznad sadašnje ljudske svijesti. Inicijacijom - to želi reći Schelling - čovjek se sam uzdiže iznad svoje sadašnje svijesti u višu.

za stranicu 60: Više o značenju broja sedam možete saznati iz moje 'Tajne znanosti', Leipzig 1910.

za stranicu 65: Ovdje se mogu samo ukratko nagovijestiti značenja apokaliptičkih simbola. Naravno, moglo bi se ići puno dublje u te stvari. Ali to nije u okviru ove knjige.